

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KÜRESELLEŞME İLE DEĞİŞEN GÖÇ KAVRAMI: YASADIŞI GÖÇ VE
TÜRKİYE'DE ADANA İLİ ÖRNEĞİ

Anış PAYDAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2012

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞME İLE DEĞİŞEN GÖÇ KAVRAMI: YASADIŞI GÖÇ VE
TÜRKİYE’DE ADANA İLİ ÖRNEĞİ**

Anış PAYDAK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Marella BODUR ÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2012

ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu alışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Marella Bodur N
(Danışman)

ye: Prof. Dr. Ahmet İÇDUYGU

ye: Prof. Dr. Serap ÇABUK

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

..../..../20

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, izelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

KÜRESELLEŞME İLE DEĞİŞEN GÖÇ KAVRAMI: YASADIŞI GÖÇ VE TÜRKİYE'DE ADANA İLİ ÖRNEĞİ

Amış PAYDAK

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Marella BODUR ÜN

Aralık 2012, 117 sayfa

Küreselleşme, son yirmi yıldır hem akademik literatürde, hem de günlük hayatta sıklıkla tartışılan bir kavramdır. Bu çalışmada amaç, küreselleşme ile değişen göç kavramını, Adana'daki yasadışı göç araştırmasını örnek olarak ele alarak açıklamaktır. Küreselleşmenin ilerlemesiyle, göç de son 20 yıldır ilgi çekmeye başlamış ve bir *yüksek politika* konusu olmuştur. Bu çalışma göçü, özellikle de yasadışı göçü teorik ve uygulama dahil tüm boyutlarıyla ele alacak; akademik, politik ve bürokratik perspektifleri karşılaştıracak; ve göçü küreselleşme öncesi paradigmalara yönetme sorunsalını tartışacaktır.

Türkiye'nin küreselleşme dönemindeki göç deneyimi üç şekildedir: göç veren, göç alan ve transit ülke. Bu bağlamda, Türkiye ile AB arasındaki göç konusundaki dinamikler detaylı olarak incelenecektir. Adana ilinde Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi'nde yasadışı göçmenlerle araştırma yapılarak, göç nedenleri, göçmenlerin demografik ve aile yapıları ve hedef ülkeleri seçme nedenleri araştırılacaktır. Bu araştırmanın sonunda, göçün sebebinin belirlenmesinin, kısmen gönderen ülkelerdeki siyasi ve ekonomik sebeplerin birbiriyle etkileşmesinden dolayı içsel olarak güç olduğu, bunun da göçmen tipinin de belirlenmesini güçleştirdiği savunulacaktır.

Ayrıca göçün ekonomiler üzerindeki ağır finansal ve insan kaynakları yükü nedeniyle, konunun ulus-devlet seviyesinde ele alınmaması gerektiği, uluslararası bir yönetimin uluslararası göç yönetimi yükünü üstlenmesi gerektiği savunulacaktır. Bu uluslararası yaklaşım göçün yalnızca güvenlik boyutu üzerine değil, insan hakları boyutu üzerine de odaklanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası göç, Yasadışı göç, Küreselleşme, Türkiye, Adana, AB

ABSTRACT**THE IMPACT OF GLOBALISATION ON ILLEGAL MIGRATION: THE CASE
OF THE CITY OF ADANA IN TURKEY****Anış PAYDAK****Master's Thesis, Department of International Relations****Advisor: Asst. Prof. Dr. Marella BODUR ÜN****December 2012, 117 pages**

Globalization has become a widely discussed concept over the past twenty years, both in daily life and in academic circles. This work aims to explore how the concept of migration has changed with globalization, using illegal immigration in Adana, Turkey as a case study. With the advent of globalization, migration has received attention over the last twenty years, and has emerged as an issue of *high politics*. This work discusses migration, focusing on illegal migration both in theory and in practice. It compares and contrasts academic, political, and bureaucratic perspectives, discussing the challenges of managing migration without taking into consideration the effects of globalization.

Turkey's globalization-era experience with immigration is threefold, serving as a receiving, sending, and transit country. In this respect, the thesis discusses at length the dynamic relations between Turkey and the European Union (EU) on questions of immigration. It focuses on the research conducted with illegal immigrants staying at Security Directorate Adana Foreigners Department guest-house, focusing on causes of illegal immigration, immigrant demographics, immigrant family structures, and reasons for choosing their target countries. As a result of this research, I argue that there is an inherent difficulty in determining the reasons for immigration, due in part to the interplay between political and economic conditions in sending countries, which makes immigrant classification extremely challenging.

The thesis further argues that due to the financial and human resource burdens immigration places on individual economies, supra-national organizations, rather than individual nation-states, should shoulder the burden of international migration management. This supra-national approach should focus not only on security but also on human rights.

Keywords: International migration, illegal migration, globalization, Turkey, Adana, EU

ÖNSÖZ

Göç konusunda tez yazmaya karar vermem, danışmanım Yar. Doç. Dr. Marella Bodur Ün'den aldığım Küreselleşme dersi sırasında konuyla ilgili bir ödev hazırladıktan sonra oldu. O güne kadar, tezim için gelişmeden demokratikleşmeye kadar bir çok farklı konu üzerinde düşünmüştüm ancak ilk kez bir konu hem güncelliğiyle, hem dünyayı hem Türkiye'yi yakından ilgilendirmesiyle, hem de insan boyutuyla beni etkisi altına aldı ve çalışmamı göç üzerinde yoğunlaştırmaya karar verdim. Göç gerçekten çok boyutlu bir kavram olduğu için, en tartışmalı konulardan biri olan yasadışı göç üzerine eğilmeyi uygun buldum.

Bu çalışmada göç ve yasadışı göç ve küreselleşme ile ilgili teorik tartışmalar incelendikten sonra, AB ve Türkiye'de göç ile ilgili yasalar ve uygulanan politikalar incelenecek, Adana ilinde yasadışı göçmenlerle bir araştırma yapılacaktır ve günümüzde göçün durumu ve yönetimi ile ilgili sonuçlara varılacaktır. Yasadışı göç doğası gereği araştırılması zor bir konudur ve bu araştırmanın bu anlamda bir boşluğu doldurması hedeflenmektedir.

Tez konusunu belirleme aşamasından başlayarak, sonuçlandırıcaya kadar olan süreçte beni destekleyen ve araştırmamın gerçekleştirilmesinde büyük katkıları olan danışmanım Yar. Doç. Dr. Marella Bodur Ün'e, master sürecim boyunca her zaman sabır ve güler yüzle, her zaman içtenlikle yanımda olan Ç.Ü. Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Doç. Dr. Harun Arıkan'a, çalışmam sırasında her türlü lojistik ve bilgi desteğini esirgemeyen tüm Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü ekibine, danışmanımla görüşmek veya araştırma amaçlı izin alma konusunda esneklik gösteren amirlerim Amanda Mansour ve Sema Demirel'e, Arapça çevirilerde tercüman olarak yardımcı olan iş arkadaşım Ercan Çiftçi'ye teşekkür ederim.

En önemlisi, çalışma süresince yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Gökhan'a ve henüz farkında olmasalar da tezi yazmak için zamanlarından çaldığım sevgili kızlarım Defne ve Duru'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xi

BÖLÜM I

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı.....	1
Çalışmanın Önemi.....	3
Çalışmanın Yöntemi.....	3
Çalışmanın Sırlılıkları.....	4

BÖLÜM II

KÜRESELLEŞME VE GÖÇ

2.1. Küreselleşme	5
2.1.1. Küreselleşme Nedir?	5
2.1.2. Tarihsel Süreçte Küreselleşme	6
2.1.3. Küreselleşmeye Yaklaşımlar	9
2.1.3.1. Aşırı Küreselleşmeciler (Radikaller).....	9
2.1.3.2. Kuşkucular	10
2.1.3.3. Dönüşümcüler	11
2.2. Göç	12
2.2.1. Göç Kavramı ile İlgili Tanımlar	13
2.2.2. Tarihsel Süreçte Göç.....	16
2.2.2.1. 1945'e Kadar Göç	16

2.2.2.2. 1945 Sonrası Göç	17
2.2.3. Göç Teorileri	18
2.2.3.1. Ekonomik Göç Teorileri.....	19
2.2.3.2. Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım	20
2.2.3.3. Göç Sistemleri Teorisi.....	21
2.2.3.4. Ulusaşırı Teori	22
2.2.4. Göç ile İlgili Sayısal Veriler	23
2.2.5. Yasadışı Göç.....	27
2.2.5.1. Yasadışı Göç ve İnsan Hakları.....	30
2.3. Göçün Güvenlikleştirilmesi	33
2.4. Küreselleşme – Göç İlişkisi	35

BÖLÜM III

TÜRKİYE, AVRUPA BİRLİĞİ VE YASADIŞI GÖÇ: ADANA İLİ ÖRNEĞİ

3.1. AB Göç Politikaları ve Mevzuatı.....	40
3.1.1. Yasadışı Göç ve Mülteci Politikaları.....	40
3.1.2. Avrupa Ülkelerinin AB Kapsamında Ortak Mevzuatı	48
3.2. Tarihte ve Bugün Türkiye ve Göç.....	55
3.3. Türkiye’de Göç Mevzuatı.....	70
3.3.1. Türkiye’de Yasadışı Göç ile İlgili Mevzuat (T.C. Dışişleri Bakanlığı).....	82
3.3.1.1. Yasal Önlemler	82
3.3.1.2. Uluslararası İşbirliği.....	85
3.4. Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi Araştırması.....	86
3.4.1. Araştırma.....	87
3.4.2. Adana Yabancılar Şubesi Gözlemleri.....	89
3.4.3. Yasadışı Göçmenlerle İlgili İzlenimler	92
3.4.4. Anket Bulguları	93

BÖLÜM IV**SONUÇ VE ÖNERİLER**

4.1. Sonuç	102
4.2. Öneriler	103
KAYNAKÇA.....	105
EKLER.....	113
ÖZGEÇMİŞ	117

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği, European Union
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri, United States of America
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu, European Community
BM:	Birleşmiş Milletler, United Nations
BMMYK:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, United Nations High Commissioner for Refugees
ÇUŞ:	Çok Uluslu Şirketler, Multinational Companies
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü, World Trade Organisation
EFTA:	European Free Trade Agreement, Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması
EU:	European Union, Avrupa Birliği
ICMPD:	International Centre for Migration Policy Development, Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi
IMF:	International Monetary Fund, Uluslararası Para Örgütü
IOM:	International Organization for Migration, Uluslararası Göç Örgütü
KOB:	Katılım Ortaklığı Belgesi, Accession Partnership Document
MSB:	Mülteci Statüsü Belirleme, Refugee Status Determination
OECD:	Organization for Economic Cooperation and Development, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPCAT:	Original Protocol to the Convention Against Torture, İşkenceyle Mücadele Sözleşmesine ek Seçmeli Protokol
TCK:	Türk Ceza Kanunu, Turkish Penal Code
UGÖ:	Uluslararası Göç Örgütü, International Organization for Migration

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Dünya Göç Durumu	25
Tablo 2. Avrupa Göç Durumu	26
Tablo 3. Bölgeler Bazında Türkiye'ye Göç Edenlerin Sayısı.....	56
Tablo 4. Türkiye Göç Durumu.....	62
Tablo 5. Türkiye'de 1997-2003 Yılları Arasındaki Tahmini Göç Rakamları	63
Tablo 6. Yakalanan Yasadışı Göçmen Sayısı	64
Tablo 7. 1995-2001 Yılları Arasında Yakalanan Yasadışı Göçmenlerin Uyrukları.....	65
Tablo 8. Geri Gönderme Merkezleri Kapasitesi	78
Tablo 9. Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü 2011 Yasadışı Göçmen Uyrukları.....	88
Tablo 10. Kadın-erkek oranı	93
Tablo 11. Göçmenlerin yaşları	93
Tablo 12. Göçmenlerin menşe ülkeleri.....	94
Tablo 13. Göçmenlerin geldikleri ülkelerindeki aile durumları.....	94
Tablo 14. Göçmenlerin medeni durumları.....	94
Tablo 15. Göçmenlerin geldikleri yerleşim biriminin nüfusu.....	95
Tablo 16. Göçmenlerin politikayla olan ilgileri	95
Tablo 17. Göçmenlerin eğitim durumları	95
Tablo 18. Göçmenlerin meslek sahibi olma durumu.....	96
Tablo 19. Göçmenlerin iş sahibi olma durumu	96
Tablo 20. Göçmenlerin ülkelerinde haneye giren aylık gelirleri.....	96
Tablo 21. Göçmenlerin ulaşmak istedikleri nihai ülkeler	97
Tablo 22. Göçmenlerin nihai ülkeleri seçmelerinin nedenleri	97
Tablo 23. Göçmenlerin ülkelerini terk etme nedenleri.....	98
Tablo 24. Göçmenlerin ülkelerinde güvenlik güçleriyle problem yaşama durumları...	98
Tablo 25. Göçmenlerin seyahatlerini organize etme şekilleri.....	99
Tablo 26. Göçmenlerin göçmen kaçakçılarıyla temasa geçme şekilleri.....	99
Tablo 27. Göçmenlerin kiminle seyahat ettikleri	100

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
EK 1: Anket soruları Türkçe	113
EK 2: Anket soruları İngilizce	115

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

Küreselleşme, son yirmi yıldır hem akademik literatürde, hem de günlük hayatta sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan *sihirli* bir sözcük haline gelmiş, Alman kömür endüstrisindeki gerilemeden, Japon gençlerinin alışkanlıklarını açıklamaya kadar, geniş bir alanda kullanılan bir *klişeye* dönüşmüştür (Berger, 1997, s. 23).

Roland Robertson, küreselleşmeyi tanımlayan ilk sosyologlardan biridir. Robertson'a göre küreselleşme, "dünyanın sıkışması ve dünyanın bir bütün olduğu bilincinin artmasıdır" (1992, s. 8).

Küreselleşme, tartışmalı bir kavramdır. Held ve McGrew'a göre, çağdaş dünyada çok az sayıda olgu küreselleşmenin yol açtığı politik ve akademik tartışma alanlarını oluşturma yetisine sahiptir. Kimileri onu çağımızın temel dinamiği; ilerleyen, yönetilen ya da direnilen bir değişim süreci olarak kabul ederken, başkaları onu zamanımızın büyük bir miti, yaşamımızı düzenleyen gerçek güçleri yanlış tarif eden ya da hatalı yorumlayan bir kavram olarak ele almaktadırlar (Keohane, 2008, s. 3).

Küreselleşme, toplumsal etkileşimin bölgeler arası akışının ve toplumsal etkileşim örüntülerinin genişleyen mekanına, artan hacmine, hızlanan ve derinleşen etkisine gönderme yapar. Uzak topluluklar ile bağ kuran ve güç ilişkilerinin erişimini dünyanın ana bölgeleri ve kıtalarını aşarak genişleten beşeri toplumsal örgütlenmelerin ölçeğinde, küreselleşme, bir kaymaya veya dönüşüme işaret eder (Keohane, 2008, s. 11).

Göç kavramı, tarih kadar eskidir. Ancak küreselleşme ile birlikte, göç kavramı da değişime uğramıştır. Birleşmiş Milletler (BM), istatistik tutmak amacıyla tanımda birlik sağlamak üzere kendi vatandaşı olduğu ülkeden başka bir ülkede en az 12 ay (bir yıldan fazla) kalan kişileri göçmen olarak tanımlamaktadır.

BM'e göre göç bir kişinin veya bir grup insanın bir coğrafi birimden ötekine, kendi ülkesinden farklı bir yerde geçici veya sürekli ikamet etmek üzere yönetsel veya siyasi bir sınırı aşarak geçmesi hareketidir. Coğrafi alan söz konusu olduğunda köken

yeri, yola çıkış yeri, hedef yeri ve varılan yer arasında ayrımlar yapmak gereklidir. Bir diğer ayrım iç göç ve uluslararası göç arasında yapılmalıdır. İç göç bir ülke içinde bir yönetsel birimden diğerine yapılan göç iken, uluslararası göç bir veya birkaç sınırın aşılmasını ve bireyin yasal statüsünün değişmesini gerektirir. Uluslararası göç sığınmacıların, yerlerinden edilmiş ve ülkelerini terk etmek zorunda bırakılmış kişilerin hareketlerini de içerir. Göç hareketlerinde bir ülkeden çıkış süreci ile bir ülkeye giriş süreci arasındaki farka dikkat etmek gerekmektedir. Göçmen gönüllü olarak (kendi iradesiyle) ve kişisel nedenlerle kendi köken yerini terk eden ve belirli bir hedefe yerleşmek üzere giden kişiyi tanımlamaktadır. Bu tanım yasal veya yasadışı (yasal dokümanları olmadan) olarak göç edenleri bir arada kapsamaktadır. Göç geçici veya sürekli nitelikte olabilir (www.iom.int).

Türkiye, göç konusunu araştırmak için iyi bir örnektir çünkü 1980 öncesinde ekonomik nedenlerle göçmen gönderen ve taraf olduğu 1951 Cenevre Anlaşması gereğince Avrupa'daki komünist tehdit karşısında sadece Avrupa'dan sığınmacı almak üzere hazır bir ülke olan Türkiye (Sönmez & Kirişçi, 1995, s. 37-49), son yıllardaki gelişmelerle aynı zamanda doğudan gelen sığınmacılar için transit bir ülke konumuna gelmiştir (İçduygu & Keyman, 2000, s. 383).

İçduygu & Keyman (2000, s. 384), Türkiye'nin göç konusundaki gelişen *üçlü rolünden* bahsetmektedir: göç alan, göç veren ve transit ülke. Bu çalışmada, göçün son yıllarda önem kazanan ve devletlerarası pazarlıklara ve politika yapımına etkisi olan bir şekli olan yasadışı göç üzerinde durulacaktır. Yasadışı göç, ya da Uluslararası Göç Örgütü'nün (UGÖ) tanımıyla *düzensiz göç*, bireyin düzensiz veya yasadışı araçlar (geçersiz veya sahte dokümanlar) kullanarak yeni bir yerleşim yerine geçmesidir. Bu terim insan ticaretini de kapsamaktadır.

Bu çalışmada, göç kavramının küreselleşme ile birlikte değiştiği iddia edilecek ve yasadışı göçe devlet merkezli değil de (İçduygu & Keyman, 2000, s. 385), insan merkezli veya insan ve devlet menfaatlerini dengeli tutabilen bir güvenlik anlayışıyla yaklaşmanın önemi üzerinde durulacaktır. Türkiye'nin transit ülke olarak ancak bu şekilde üzerindeki ekonomik ve politik baskıyı AB ülkeleriyle paylaşabileceği savunulacaktır.

1.2. Çalışmanın Önemi

Küreselleşme ve göç, dünyada Uluslararası İlişkiler literatüründe önemli bir yere sahiptir ve Türkiye’de de son dönemin çok çalışılan konuları arasında yer almaktadır. Yasadışı göçe ilişkin geliştirilen stratejilerde başarı elde edilmesi için yasadışı göçün boyutlarının ve nedenlerinin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Ancak yasadışı göç ile ilgili verilerin sınırlı olması, yasadışı göç ile ilgili kişilerin kolluk güçleri ile işbirliğinin zor olması ve sosyal bilimcilerin, incelenmesi zor olduğu için bu konudan uzak durmaları veya ulusal güvenlik nedenleriyle uzak tutulmaları gibi nedenlerle özellikle dilimizdeki bu konuda çalışmalar son derece sınırlıdır. Bu tez çalışması, konuyla ilgili literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Yasadışı göç konusunda saha araştırması için, önemli göç yollarından biri üzerinde bulunan Adana ili seçilmiştir ve çalışma aynı zamanda Adana’da göç konusuyla ilgili olarak yapılan ilk araştırma olma özelliğini göstermektedir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Tezin kavramsal ve kuramsal çerçevesi oluşturulurken küreselleşme ve göç kuramlarından yararlanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünü oluşturan teori aşamasında küreselleşme ve göç kavramını irdeleyen ve bu iki kavramı ilişkilendiren kitap, makale, dergi gibi ikincil kaynakların yanı sıra, sayısal veriler için de Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ) ve BM’in istatistiklerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde yer alan Türkiye ve yasadışı göç örneği için ise Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü, Dışişleri Bakanlığı ve BM’in istatistiklerinden faydalanılarak, küreselleşme sonrası dönemde göç veren ülkeler ve yasadışı göç istatistikleri incelenmiştir. Ayrıca, önemli göç yollarından biri üzerinde bulunan Adana ilinde yer alan Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi’nde kalan yasadışı göçmenler ile sistematik bir anket çalışması yapılmıştır. Kullanılan anket çalışması, Türkçe ve İngilizce olarak, çalışmanın ekinde bulunmaktadır. Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü yetkilileriyle yapılan yüz yüze görüşmeler ve Misafirhanede çalışırken yapılan gözlemler ve edinilen izlenimler araştırmanın diğer bulgularını oluşturmaktadır.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Göçmenlerle anket yapılırken iletişim dili İngilizce, Fransızca, tercüman aracılığıyla Türkçe ve yine tercüman aracılığıyla Arapça olarak gerçekleşmiştir. Ancak aksan farklılıkları ve lisana tam olarak vakıf olmamaları, anketlerden alınan verimi düşürmüştür. Bazı cevapları araştırmacı anlayamamış, bazı soruları göçmenler anlamamış, bazı durumlarda vücut dili aracılığıyla cevaplara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bazı sorulara hiç cevap alınamazken, bazılarına evet hayır cevapları kafa hareketleriyle alınabilmiştir. Özellikle Afrika'dan gelen göçmenlerde bu durum had safhada yaşanmıştır. Afrika'dan gelen bazı kadın göçmenler, kendi yerel dilleri dışında hiçbir dil konuşamamaktaydılar. Bu araştırmanın daha çok vakit ve bütçeyle ve planlanıp, göçmenlerin dillerini çok iyi konuşan tercümanlarla birlikte çalışılarak, çok daha güvenilir sonuçlar vereceği gerçeğini araştırmanın kısıtı olarak mutlaka belirtmek gerekmektedir.

BÖLÜM II

KÜRESELLEŞME VE GÖÇ

İkinci bölümde öncelikle küreselleşme kavramı ele alınacaktır. Küreselleşme kavramı ile ilgili tanımlar incelendikten sonra, küreselleşmenin tarihsel gelişimine ilişkin bilgiler verilecektir. Küreselleşmenin tartışmalı bir kavram olduğundan daha önce de bahsedilmişti. Bir sonraki bölümde, küreselleşme ile ilgili akademik tartışmalara yer verilecektir.

Bu bölümün ikinci yarısında, göç kavramı detaylı olarak ele alınacaktır. Göç kavramının tanımı ve tarihsel gelişimi incelendikten sonra, göç teorileri incelenecektir. Daha sonra göç ile ilgili sayısal-istatistiki bilgiler paylaşılacaktır. Yasadışı göç ayrı bir bölüm olarak incelenecek ve insan hakları ile ilgisi irdelenecektir.

İkinci bölümün sonunda göçün güvenlikleştirilmesi konusu ele alındıktan sonra, küreselleşme ile göç kavramının ilişkisi irdelenecek, göç kavramının küreselleşme ile aldığı yeni boyut detaylı olarak incelenecektir.

2.1. Küreselleşme

2.1.1. Küreselleşme Nedir?

Küreselleşme, düşüncede ve harekette, dünyayı bir tek yer haline getirir. Bu yerde yaşamak ne demektir ve nasıl yönetilmelidir, evrensel sorular haline gelir. Bu sorular, kişiler ve toplumlardan farklı cevaplar alırlar. Onların dünya görüşlerinin karşı karşıya gelmesi demektir ki küreselleşme "değişik hayat şekillerinin karşılaştırmalı etkileşimini" içerir (Robertson, 1992, s. 27).

Küreselleşme toplumsal etkileşimin bölgeler arası akışının ve toplumsal etkileşim örüntülerinin genişleyen mekanına, artan hacmine, hızlanan ve derinleşen etkisine gönderme yapar. Uzak topluluklar ile bağ kuran ve güç ilişkilerinin erişimini dünyanın ana bölgeleri ve kıtalarını aşarak genişleten beşeri toplumsal örgütlenmelerin ölçeğinde, bir kaymaya veya dönüşüme işaret eder (Keohane, 2008, s. 11).

Gerek İngiltere dış politikasına olan etkileri gerekse sosyoloji teorileri ile tanınan Anthony Giddens ise, küreselleşmeyi uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması

olarak tanımlamıştır (1994, s. 62). Ünlü yazar Thomas Friedman (2000, s. 31) küreselleşmeyi, genel teoriler ile açıklanması ve kavranılması hiç de kolay olmayan bir sistem olarak tanımlamaktadır. Friedman'a göre küreselleşme, giderek artan sayıda insanı çok çeşitli alanlarda etkileyen bir sistemdir. Friedman (s. 32), küreselleşmeyi serbest piyasa kapitalizminin hemen her ülkeye yayılması olarak algılamaktadır. Manfred Steger (2005, s. 11) ise küreselleşmenin yeni bir ideoloji statüsünü kazanmaya yetecek kadar tutarlı politik fikirler ve inançlar taşımakla kalmayıp, aynı zamanda, ona meydan okuyanların kendini ona karşı tarif etmesi gereken günümüzün egemen ideolojisi olduğunu söylemektedir.

Görülmektedir ki küreselleşme, net olarak tanımlı yapılan, içeriği ve sınırları belli bir kavram olmaktan çok; çelişkileri ve şüpheleri/belirsizlikleri üzerinde toplayan bir tartışma konusu karakteri ile öne çıkmıştır. Yalnızca bir bilimsel konu olmaktan çıkıp, siyasi tartışmaların da konusu olmuş, tek bir tip küreselleşmeden söz etmek imkansız hale gelmiştir.

2.1.2. Tarihsel Süreçte Küreselleşme

Emre Kongar (2000), küreselleşme sürecinin iki temel nedeninden ve üç temel sonucundan bahseder. Küreselleşmenin birinci temel nedeni olarak bilgisayar alanında ve bilgisayar yardımıyla, iletişim ve genetik konularında ortaya çıkan gelişme, ikinci temel nedeni olarak da Sovyetler Birliği'nin çöküşünü belirtmektedir. 20. yüzyılın üç büyük siyasal ideolojik dönüşümüne tanıklık ettiğini ifade eden Kongar, birinci büyük dönüşümün Birinci Dünya Savaşı ile, ikinci büyük dönüşümün İkinci Dünya Savaşı ile¹ ve üçüncü büyük dönüşümün ise 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, 1991'de eski Sovyetler Birliği'ni oluşturan ülkelerin aralarında yaptıkları bir anlaşma ile Sovyetler Birliği'ni tasfiye etmeleri ve Soğuk Savaş'ın bitmesi ile başladığını söylemektedir. İşte bu üç büyük dönüşüm ve bilgi ve bilişim teknolojisindeki baş döndürücü gelişmeler küreselleşmenin temel nedenleri arasında yer almaktadır. Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında çok sayıda faktörün etkisi olmuştur. Bu faktörleri ana başlıklarıyla üç grupta toplamak olanaklıdır. Bunlardan birincisini teknolojinin etkisi, ikincisini ideolojik faktörler, üçüncüsünü ise ekonomik faktörler oluşturmaktadır.

¹ Bu savaş ırkçı faşist yönetimi tasfiye ederken, öte yandan Sovyetler Birliği'nin sahneye çıkması ile dünyayı iki kutba bölmüş ve Soğuk Savaş dönemi başlamıştır.

Teknolojik Gelişmeler: Aslında toplumsal süreçleri sadece teknolojiye indirmek konuyu fazla basite indirgemek olur. Ancak teknolojik determinizme yönelik eleştirileri saklı tutarak, küreselleşme üzerinde teknolojinin etkisini inkar etmek de mümkün değildir. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren enformasyon teknolojilerinin yaygınlık kazanması, dünyada mesafe kavramının eski anlamını ortadan kaldırmıştır. Bu durum küreselleşme bağlamında belki de ilk etkisini finans piyasalarında hissettirmekle birlikte, bu etki günümüzde çok daha geniş bir alana yayılmıştır. İletişim konusundaki hızlı gelişme, küresel mali piyasaların gelişimine ivme kazandırmıştır. Bu süreç, günümüzde de hızlanarak devam etmektedir.

İdeolojik Faktörler: Özellikle Doğu blokunun yıkılması sonrasında liberal piyasa ekonomisine yönelik güven duygusu artırmıştır. Nitekim kısa bir sürede tüm maliyetine rağmen, eski plânlı/devletçi ekonomiler, piyasa mekanizması süreci içinde, serbest ticaretin ve yabancı sermayenin imkanlarından yararlanma çabası içine girmişlerdir. Kısaca, duvarların yıkılmasının ardından, küreselleşmenin önündeki en büyük engellerden birisi aşılmıştır. Her ne kadar, Asya krizi sonrasında küreselleşmeye yönelik itirazlar artmaya başlamış olsa bile, son dönemde neo-liberal ideolojinin temel ilkelerine güven anlayışı içerisinde hızlandırılarak sürdürülme çabası söz konusudur. Başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşların öncülüğünde sürdüren küreselleşme süreci hızlandıkça, anti-küreselci akımlar da tepkilerini ortaya koymaya başlamışlardır.

Ekonomik Faktörler: Gelişmiş ülkelerde iç piyasaların doyması, özellikle 1970’lerdeki petrol krizi sonrasında dış piyasalara açılma arayışı ile iktisadi faaliyetlerin hacimlerinin artmış olması, küreselleşme sürecini ortaya çıkartan ekonomik faktörlerden bazılarını oluşturmaktadır.

Bir başka görüşe göre ise, küreselleşme aslında yeni bir olgu değildir; kapitalizmin yeni ve modern bir adı olarak kullanılmaktadır ve Batı’nın eşitsizliklerini

daha hoş bir yeni adla dünyanın geri kalanına sunma yoludur. Samir Amin (1993, s. 11), küreselleşmenin bizi kendisinin, beş yüz yıl önce Amerika'nın fethi ile başlayıp Aydınlanma Çağı'nın evrenselliğinde devam eden bir süreç olduğunu ileri sürer. Sosyologların küreselleşmenin kökeninin kapitalizme dayandırdıkları tanımlamaları küreselleşmenin aslında kapitalizmin sadece isim değiştirilerek uygulanmasını ifade eder. Kapitalizmden küreselleşmeye olan değişim Amin'e (s. 21) göre, üç belirgin dönemden geçerek oluşmuştur. Bu belirgin dönemler: kapitalizmin ve Avrupa'nın yerküreyi fethetmesinin sonucu olan modern kutuplaşmanın eşzamanlı doğumu (1500), merkantilist geçiş döneminin bitişi (1880) ve Sovyetlerin sonu ve yeni bir küreselleşme aşamasının başlamasıdır (1990).

Immanuel Wallerstein küreselleşme olgusunu kapitalist ekonomik sisteminin işleyişine bağlı olarak incelemeye çalışmaktadır. Wallerstein küreselleşmenin kapitalist sermayenin sınır tanımayan yayılmacılığının ve buna bağlı olarak ortaya çıkan uluslararası işbölümünün bir yansıması olarak görmektedir. Küresel dönüşümler kapitalist sermayenin sürekli genişlemek istemesinin doğal bir sonucudur. Wallerstein kapitalist dünya sisteminin işleyişini merkez ülkeler (gelişmiş kapitalist ülkeler), çevre ülkeler (az gelişmiş kapitalist ülkeler) ve yarı çevre ülkeler (yarı gelişmiş kapitalist ülkeler) modeli çerçevesinde incelemektedir. Wallerstein'e göre merkez ülkeler ekonomik olarak daha güçlü oldukları için dünya ticaret düzenini kendi çıkarlarına göre düzenlemekte ve böylece azgelişmiş çevre ülkelerini doğal kaynaklar ve insan gücü açısından sömürmektedirler. Böylece, Wallerstein küreselleşmenin ülkeler arasındaki eşitsizliği süreklileştirdiğini ve bu eşitsizliği küresel gelişmelere paralel olarak belirli formlar içerisinde yeniden ürettiğini öne sürmektedir. Wallerstein'e göre ekonomik ve siyasal düzeydeki küresel değişimler kapitalist dünya ekonomisinin genişlemesiyle birlikte oluşmuştur. Bu nedenle hiçbir tarihsel sistem kapitalist dünya ekonomisi kadar kendi içinde ilintili, karmaşık, yaygın ve ayrıntılı olmamıştır. Wallerstein'in yaklaşımına göre, kapitalist dünya ekonomisi genişlemeye her zaman gereksinim duymuştur ve bunun sonucu olarak son dört yüzyılda Avrupa merkezli bir sistemden bütün küreyi kapsayacak bir sisteme geçmiştir (Wallerstein, 1987, Wallerstein, 2009).

Baskın Oran'a göre, küreselleşmenin özü Batı'nın altyapısıyla (kapitalizm) ve üstyapısıyla (rasyonalizm, demokrasi, insan hakları vb.) tüm dünyaya yayılmasıdır. Burada olay kimi büyük ülkelerin planlı-programlı bir genişleme stratejisinden değil, sermayenin temel amacı olan karın maksimizasyonunun (azami hadde çıkarılmasının)

itici gücünden kaynaklanmaktadır. Bu da, doğal olarak, pazarın büyütülmesiyle olacaktır (2009, s. 40).

Batı, üç tarihsel dalga halinde yayılmıştır. Birinci dalga 1490'lardadır, merkantilizmle taşınmıştır, sömürgecilikle sonuçlanmıştır. İkinci dalga 1890'lardadır, sanayi devriminin olanaklarıyla taşınmıştır, emperyalizmle sonuçlanmıştır. 70'lerde çokuluslu şirketlerin doğmasıyla ekonomik tabanını, 80'lerde de iletişim devrimiyle teknolojik temelini oluşturan üçüncü küreselleşme dalgası, 1990'larda SSCB'nin dağılmasıyla birlikte siyasal açıdan da tamamlanmıştır. Oran, dikkat edilirse bütün bu küreselleşme dalgalarında ortak paydanın pazarın genişlemesi olduğunu ve dalgaların hep kapitalizmin pazarını artık yetersiz gördüğü ve büyütme ihtiyacını duyduğu noktalarda doğduğu tespitini yapmaktadır. 1490'larda Batı Avrupa, 1890'larda Avrupa, 1990'larda ise Batı dünyası uluslararası sermaye için artık yetersiz kalmıştır ve pazar tüm dünyaya yayılmaya başlanmıştır. Üçüncü küreselleşme, ikincinin yaklaşık 40-50 yıllık aradan sonra bir devamı niteliğinde olmuştur. Başlıca fark, üçüncü küreselleşmede uluslararası spekülative sermayenin en azından şimdilik her türlü denetimin dışına çıkmış bir biçimde akışkanlık kazanması olgusu gibi gözükmektedir (Oran, 2009, s. 41).

2.1.3. Küreselleşmeye Yaklaşımlar

Küreselleşme, çok tartışılan bir kavramdır. Tartışmalar, aşırı küreselleşmecilerin (radikallerin) mutlak kabulü ile kuşkucuların küreselleşmenin yüzyıllardır var olan sömürü sisteminin yeni adı olduğu arasında yer alıp, bunun dışında ayrıca dönüşümcülerin ne küreselleşmeci ne de şüpheciler yaklaşımı da vardır. Aşağıda, küreselleşmeye yaklaşımlar daha detaylı olarak incelenecektir.

2.1.3.1. Aşırı Küreselleşmeciler (Radikaller)

Küreselleşme tartışmalarında, aşırı küreselleşmeciler olarak adlandıracağımız ilk yaklaşımı temsil edenler, küreselleşmeyi temel ve mutlak bir veri olarak kabul edip, yaşadığımız çağı tanımlamaya en uygun kuramsal çerçeve, sosyal gerçekliği en sahici biçimde kuşatacak ana kavram olarak küreselleşmeyi kabul etmektedirler.

Aşırı küreselleşmeciler (radikaller), ulus devletin küreselleşme süreci içinde önemini yitirdiğini savunurlar. Artık küresel piyasa, hükümetlerden daha rasyonel çalıştığı için, politikanın yerini almıştır. Küresel piyasanın büyümesi, toplumda daha yüksek rasyonaliteye işaret etmektedir. Politikalar sadece yerel ya da ulusal ölçekte değerlerini koruyabilmişlerdir. Bu sebeple, küresel ekonominin gücü yanında ulus devletin niteliği ve kapsamı sadece bulunduğu bölgeden ibaretleşmeye başlamıştır. Bu anlamda dünya ülkelerinin çoğunda, vatandaşların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların vatandaşlar üzerinde daha çok hayal kırıklığı yaratıyor olmaları küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Giddens, 2000, s. 56).

Susan Strange, aşırı küreselleşmecilere örnek olarak gösterilebilir. Strange'e göre, finans, sanayi ve ticaretteki özel girişimle ve devletlerin ortaklaşa kararlarıyla bütünleşen "dünya pazarındaki belirsiz güçler" artık otoritenin tek sahibi olduğuna inanılan devletlerden daha güçlüdür (2008, s. 156)

2.1.3.2. Kuşkucular

Kuşkucular ise küreselleşme karşıtları olarak adlandırılır. Küreselleşmenin liberalizme övgüsünün karşılığı olarak, kuşkucuların temeli Marksizm ve dünya sistem teorisine dayanmaktadır. Kuşkuculara göre küreselleşme, emperyalizmin yeni elbisesidir. Giddens'in (2000, s. 56) ifade ettiği gibi, küreselleşmeye her alanda kuşkuyla bakmaktadırlar. Kuşkucular, dünyada hiçbir şeyin yeni olmadığını savunurlar. Dünya ekonomisinde duvarların yıkılması yönündeki gelişmelerin, yüzyıl öncesine geri dönüşten başka bir şey olmadığını ifade ederler. Aslında kuşkuculara göre küreselleşme elbette ki beklenen bir olgudur. Ancak radikaller tarafından büyük bir efsane haline getirilmesi yersizdir. Yine kuşkuculara göre, küreselleşme bütünleşme gibi görünse de, aslında bölünme ve gruplaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Kuşkucuların küreselleşme tartışmalarındaki konumunu Paul Hirst ve Grahame Thompson'un (1996) çalışmalarına bakarak anlayabilmek mümkündür. Bu yazarlar küreselleşmeyle ilgili olarak beş önemli değerlendirmede bulunmaktadır. Birinci olarak, günümüz iktisadi entegrasyon seviyesinin Klasik Altın Standardı dönemine göre (1870–1914) göreceli olarak çok ciddi bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Uluslararası ticaretin ve sermaye hareketlerinin dünya ekonomisi içindeki payı hemen hemen aynı kalmıştır. İkinci olarak, ÇUŞ'ların (Çok Uluslu Şirketler) toplam satış, üretim ve varlıklarının büyük çoğunluğunun ülkelerinde bulunduğu tespit edilmiştir.

Üçüncü olarak, yabancı sermayenin büyük çoğunluğunun gelişmiş ülkelerde olduğu bilinmektedir. Dördüncü olarak, uluslararası iktisadi hareketliliğinin Triad (Asya, Kuzey Amerika ve AB) bölgeleri içinde yoğunlaştığı ve son olarak, gelişmiş ülkelerin uluslararası piyasaları düzenleyebilme kabiliyetinin devam ettiği gözlenmektedir.

2.1.3.3. Dönüşümcüler

Dönüşümcüler ise, ne küreselleşme karşıtı ne de küreselleşmecedirler. Dönüşümcülere göre, dünyada bir takım değişiklikler, yani dönüşümler yaşanmaktadır. Yapılması gereken, bu değişikliklerin içinde yer almak ve anlamlandırabilmektir. Ünlü sosyolog Giddens'in da yer aldığı bu grup, küreselleşmeyi yeni dünya düzenine zemin oluşturan, modern toplumları şekillendiren, değişimin her alandaki ana kaynağı olarak görmektedirler. Artık dış ya da uluslararası ile iç işleri arasında açık bir ayrım söz konusu değildir (Giddens, 2000, s. 56). Ekonomik alanda önceki pazardan çok daha bütünleşmiş yeni bir küresel pazar içinde bulunduğumuz bir gerçektir. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyıl ile kıyaslanamayacak kadar artmıştır. Ancak bundan daha da önemlisi, ekonominin giderek daha fazla bir şekilde hizmet sektörüne bağımlı hale gelmesidir. İletişimde yaşanan gelişmeler, eski yapıları yıkmaya, eski alışkanlıkları unutturmaya ve kültürler arası etkileşimlerin oluşmasına neden olmuştur. Dönüşümcüler ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırıldığını kabul ettiği halde, hem aşırı küreselleşmecilerin “egemen ulus-devletin sonunun geldiği” iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı kuşkucuların “hiçbir şey değişmedi” tezini reddetmektedirler. Evrenselci Aydınlanma düşüncesi ile modernitenin bir türevi olarak değerlendirilen küreselleşme süreci, ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırmaktadır. Michael Mann, milletler üstü ekonomik güçlerin her yerde ulus devletleri zayıflatmış *efsanesiyle globalon* diyerek alay etmektedir. Mann'a göre, küreselleşme ile ilgili bu görüş yanlıştır. Küreselleşme sadece Amerikan gücü ve küresel ekonomik pazarı içermez; aynı zamanda ulus-devletin de küreselleşmesini içerir. *Globalon* taraftarları bunu gözardı etmekte ve geçmiş ulus devletler, şimdiye ise küreselleşme tarafından hakim olarak görmektedirler (Mann, 2004). Oysa ki Mann'a göre, ekonomik küreselleşmenin yakın patlaması genellikle 1970'lerin ortasından 1990'ların ortasına kadardır ki bu da bize küresel patlamanın ulus-devletin evrenselleşmesinden sonra değil, tam da bu işlemin ortasında gelişmiş olduğunu göstermektedir. Mann'a göre bu, küreselleşmenin ulus-devletleri zayıflatmadığının en

önemli işaretidir. Aksine, ulus-devletler tüm dünyaya yayılmışlardır. Mann ayrıca kimlik, siyaset ve etnik milliyetçilik ile gelen taleplerin devletleri hedef aldığını ve devletleri güçlendirdiğini söylemektedir. Bu, ulus-devletlerin çağıdır (Mann, 2008).

Robert Keohane de küreselleşmeyi farklı bir açıdan ele almıştır. Keohane, “karmaşık birbirine bağımlılığın” koşulları altında egemenliği incelemiştir. Keohane, bu koşullar altında egemenliğin “karmaşık ulus-ötesi ağlar ile tanımlanan siyaset için pazarlık zemini” olarak bugün giderek dönüştüğünü söylemiştir. Keohane, egemen devlet kavramının değişmesine rağmen, yerine başkasını koymanın imkansız olduğunu da söylemiştir (Keohane, 2008, s. 190).

Dönüşümcüler, küreselleşme konusunda, kuşkuculardan daha ziyade, radikallere yakın durmaktadırlar (Bozkurt, 2000, s. 21-23). Gerçekten de, Giddens’in eserlerindeki küreselleşme bakışının eleştirel bir değerlendirmesini yaptığımızda, daha çok küreselleşmenin anlaşılması ve tarafsız bir durum tespiti yapılmasına yönelmesine rağmen sonuç olarak küreselleşmenin radikal sonuçları, yeniliği ve kaçınılmazlığına yönelik bir tavrı benimsediğini görebiliriz. Böylece küreselleşmeci tezler etrafında dile getirilen görüşlere bağlılık göstermemiş olmasına rağmen, sonuç itibarıyla küreselleşmenin kaçınılmazlığı ve ana değişim programı olarak kabulünü içeren tezlerle mutabakatı söz konusudur. Küreselleşmeyi açıkça reddetmek yerine, küreselleşmeye dönük bu uzlaşmacı yönelişin sonucu olarak da, küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni fırsat alanları ve imkanların değerlendirilmesine dayalı iyimser bir perspektifin örtük olarak benimsendiğini öne sürebiliriz.

Küreselleşmenin getirdiği bir olgu da göçtür. Göçün insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenmekteyse de, günümüzdeki boyutuyla göç, küreselleşmeyle birlikte kendini göstermiştir. Göçün sınırları aşması, ulus-devletin koyduğu kuralların geçersizleşmesi, ulusaşırı cemaatler, hep küreselleşme sonrası ortaya çıkan durum ve kavramlardır.

2.2. Göç

Bu bölümde öncelikle göçün tanımları incelenecektir. Daha sonra, göçün tarihi, hem AB hem de Türkiye bağlamında ele alınacaktır. Bu ön bilgiden sonra göç teorileri irdelenecektir. Göç ile ilgili sayısal veriler sunulduktan sonra ise, yasadışı göç kavramı ve yasadışı göç ile insan hakları ile ilişkisi tartışılacaktır. Göçün güvenlileştirilmesi

konusu incelendikten sonra son olarak ise, göç ile küreselleşme ilişkisi detaylı olarak incelenecektir.

2.2.1. Göç Kavramı ile İlgili Tanımlar

Göç kavramı ile ilgili tanımlar ele alınırken, standardizasyonu sağlamak amacıyla, UGÖ'nün tanımları kullanılmıştır. (www.iom.int, Toksöz, 2006) Bu standardizasyon, özellikle istatistikleri yorumlarken büyük önem arz etmektedir.

BM'ye göre göç bir kişinin veya bir grup insanın bir coğrafi birimden ötekine, kendi ülkesinden farklı bir yerde geçici veya sürekli ikamet etmek üzere yönetsel veya siyasi bir sınırı aşarak geçmesi hareketidir. Coğrafi alan söz konusu olduğunda köken yeri, yola çıkış yeri, hedef yeri ve varılan yer arasında ayrımlar yapmak gereklidir. Bir diğer ayrım iç göç ve uluslararası göç arasında yapılmalıdır. İç göç bir ülke içinde bir yönetsel birimden diğerine yapılan göç iken, uluslararası göç bir veya birkaç sınırın aşılmasını ve bireyin yasal statüsünün değişmesini gerektirir. Uluslararası göç sığınmacıların, yerlerinden edilmiş ve ülkelerini terk etmek zorunda bırakılmış kişilerin hareketlerini de içerir. Göç hareketlerinde bir ülkeden çıkış süreci ile bir ülkeye giriş süreci arasındaki farka dikkat etmek gerekmektedir. Göç geçici veya sürekli nitelikte olabilir. Bu çalışmanın konusu olan göç türü, uluslararası göçtür.

Zorunlu göç, silahlı çatışma veya şiddet durumundan, doğal veya insan eliyle ortaya çıkan bir felaketten kaçmak üzere bireylerin kendi iradesi dışındaki göç hareketleridir. Bu terim sığınmacı hareketlerini, insan ticareti sonucu çıkan hareketleri ve hükümetlerin zorunlu nüfus mübadele hareketlerini kapsamaktadır.

Düzensiz göç, bireyin düzensiz veya yasadışı araçlar (geçersiz veya sahte dokümanlar) kullanarak yeni bir yerleşim yerine geçmesidir. Bu terim insan ticaretini de kapsamaktadır.

Göçmen kaçakçılığı, dolaylı veya doğrudan mali veya maddi çıkar sağlamak üzere bir kişinin vatandaşlığı olmadığı bir ülkeye yasadışı girişini sağlamaktır. Yasadışı giriş sınırların yasal gerekliliklere uyulmadan geçilmesi anlamını taşımaktadır.

İnsan ticareti, tehdit, şiddet veya zorlama, baskı, kaçırma, aldatma, dolandırma yoluyla bir insanın bir başka insanı sömürmesini sağlamak amacıyla çıkar sağlamak, para kazanmak için kişilerin bir yerden bir diğer yere naklidir. Sömürü fuhuşu, diğer cinsel sömürü biçimlerini, zoraki emeği, kölelik vb. uygulamaları, organların çalınmasını kapsamaktadır.

Göçmen, gönüllü olarak (kendi iradesiyle) ve kişisel nedenlerle kendi köken yerini terk eden ve belirli bir hedefe yerleşmek üzere giden kişiyi tanımlamaktadır. Bu tanım yasal veya yasadışı (yasal dokümanları olmadan) olarak göç edenleri bir arada kapsamaktadır.

Mülteci, 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin BM Konvansiyonuna göre, ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal grubun veya politik görüşün üyesi olmak nedeniyle takibata uğrama konusunda ciddi temellendirilmiş korkularından ötürü kendi ülkesi dışında bulunan ve korkuları nedeniyle bu ülkeden koruma isteyemeyen kişidir. Afrika Birliği 1969 yılında bu tanımı genişleterek yaşadığı yerin bütünlüğünün şiddet, dış kaynaklı işgal, yabancı egemenliği veya kamusal düzeni sarsan olaylar nedeniyle tehdide uğradığı durumlardaki kişileri de dahil etmiştir. Dünyadaki 190 devletten 140'ı konvansiyonu ve bu konvansiyonla ilgili 1967 protokolünü imzalamıştır. Üye devletler, mültecileri koruyacaklarını ve *non-refoulement* (yani, mültecileri baskı görecekları bir ülkeye geri göndermeme) ilkesine riayet edeceklerini taahhüt etmişlerdir. Resmi olarak tanınmış mülteciler açık bir yasal statüye sahip olduklarından ve güçlü bir kurum olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) himayesinden yararlandıklarından dolayı diğer zorunlu göçmenlerden daha iyi koşullara sahiptirler (Castles & Miller, 2008, s. 145).

Sığınmacı, uluslararası bir sınırı geçen ve mülteci statüsü için yaptığı başvuru henüz kabul edilmemiş olan kişidir. Bu kişiler başvuruları sonuçlanana kadar geri gönderilemezler. Her sığınmacı mülteci olarak tanınmayabilir. Sığınmacıların baskı görmedikleri, aslında sığınmacı kisvesi altında ekonomik beklenti taşıyan göçmenler olduğu iddia edilmektedir. Ancak, bu ayrımı yapmak çok güçtür; çatışma sonrası hiçbir sosyal ve ekonomik altyapısı kalmayan bir ülkeden kaçış ile baskıdan kaçış arasındaki fark çok incedir. Sığınmacılar, statülerin belirlenme prosedürü ve karara bağlanması yıllar aldığından uzun süre belirsizlik içinde beklerler. Sığınma başvurularının %90'dan fazlası kabul edilmez ancak yine de başvurusu kabul edilmeyenler ya ülkeleri kabul etmediğinden ya da pasaportları olmadığı için ülkelerine geri gönderilmezler. Batı Avrupa'da giderek büyüyen kayıt dışı ekonomiye can verirler (Castles & Miller, s. 146).

Ekonomik göçmen, yaşam kalitesini yükseltmek için köken ülkenin dışında bir ülkeye yerleşmek üzere yaşamakta olduğu yeri terk eden kişidir. Bu terim bir başka ülkeye yasal izni olmadan ve/veya sığınmacılık yolunu kullanarak girenleri ve mevsimlik veya geçici işçi olarak başka bir ülkede çalışanları da kapsamaktadır.

Düzensiz/Belgesiz/Kayıtdışı/Yasadışı Göçmen, transit veya nihai hedef olan bir ülkeye yasadışı yollardan giriş yapan veya vizesi bittikten sonra yasadışı yollardan kalan kimsedir. Bu terim, bulundukları ülke kurallarına uymadan kalan veya gerçeğe dayanmayan nedenlerle sığınma başvurusunda bulunan kişiler için kullanılmaktadır. Bu çalışmanın konusu olan göçmen türüdür.²

Burada, insan ticareti ile insan kaçakçılığı arasındaki farka da değinmek gerekir. Bu kavramlar, BM Genel Kurulu tarafından 2000 yılında kabul edilen ve Viyana Protokolleri olarak adlandırılan iki uluslararası anlaşmada resmi olarak tanımlanmıştır. İnsan/göçmen kaçakçılığı, doğrudan veya dolaylı olarak, maddi ya da diğer çıkar elde etmek amacıyla, bir kişinin vatandaşı olmadığı ya da daimi olarak ikamet etmediği bir devlete yasadışı girişinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır.³ Ahmet İçduygu (2004, s. 24), insan ticaretini, insanların bir yerden başka bir yere istismar amaçlı zorla veya kandırılarak nakil işinin olduğunu ortaya koymuş, insan kaçakçılığını ise üçüncü bir şahıs aracılığıyla yasadışı olarak sınır geçmeye yardım olarak tarif etmiştir.

Castles & Miller (2008, s. 44), mülteci ve sığınmacı olmanın dinamikleriyle ekonomik göçmen olmanın dinamiklerinin farklılığına dikkat çekmiştir. Mülteci ve sığınmacılar kendi ülkelerinden yaşamlarını sürdüremez durumda oldukları için ayrılırlar. Zorunlu göçmenlerin ilk sığındıkları ülke, genellikle yine yoksul olan bir komşu ülkedir. Bu göçmenler, ileride daha iyi ekonomik ve sosyal fırsatlar sunan ülkelere göç etmek isteyeceklerdir. Bu durumda, zorunlu göç ile ekonomik göç arasındaki dinamikler birbiriyle karışmaktadır ve iki tip göçü birbirinden ayırmak zorlaşmaktadır.

Castles ve Miller (2008, s. 30) uluslararası göçün, insanların daha iyi bir yaşam peşinde başka bir yere göçmesi olarak tanımlanmasının çok basit bir yaklaşım olduğunu, göçün bundan çok daha karmaşık ve sonraki kuşakların da hayatını etkileyecek bir süreç olduğunu öne sürmektedir. “Göç toplumsal değişimin neden olduğu kolektif bir eylemdir ve hem göç alan hem de göç veren ülkedeki bütün bir toplumu etkiler.” Castles ve Miller (2008) ayrıca göç süreci kavramını, uluslararası göçe

² UGÖ'nün tanımlarının çevirisi için, Gülay Toksöz *Uluslararası Emek Göçü* adlı kitabından yararlanılmıştır.

³ Madde 3 (a), Sınıraşan örgütlü suçlara karşı BM sözleşmesine ek kara, deniz ve hava yoluyla göçmen kaçakçılığına karşı BM protokolü, 2000

ve göçün etkilediği diğer boyutlara neden olan karmaşık etmenler kümesinin ve bunların etkileşiminin bir özeti olarak tanımlamıştır.

2.2.2. Tarihsel Süreçte Göç

Göç, tüm dünyayı etkileyen bir olgudur. Gelişmiş ülkelerden söz ettiğimiz zaman ise, bu ülkeler sadece batı Avrupa ülkeleri değil, göç alan diğer gelişmiş ülkeler olan A.B.D, Kanada ve Avustralya gibi ülkeleri de kapsamalıdır. Ancak bu çalışmada, gelişmiş ülkeler ve göç ele alınırken, *gelişmiş ülkeler* kapsamında sadece batı Avrupa ülkeleri incelenmiştir. Bu kısıtlamaya iten birkaç nedenden söz edilebilir: Birincisi, tüm gelişmiş dünyadaki göç hareketlerini anlatmak bu çalışmanın maksadını aşmaktadır. İkincisi, küreselleşme ile değişen göç kavramı Türkiye örneğiyle ele alındığında, Türkiye'nin bu konuyla ilgili en önemli bağlantısı batı Avrupa ülkeleridir. Üçüncüsü, Türkiye'nin AB adaylığı, göç muktesebatı açısından AB'ye uyumlaşmak açısından Türkiye ile AB arasında önemli bir sürtüşme noktası yaratmaktadır. Dördüncüsü, göçün tarihinden söz ederken, aslında Avrupa'nın tarihinden söz etmiş olmaktadır çünkü diğer gelişmiş ülkelerin tarih sahnesine çıkmaları çok sonraki yıllarda olmuştur.

2.2.2.1. 1945'e Kadar Göç

Göç kavramı ile ilgili olarak yazan bir çok bilim insanı, girişi, göç kavramının tarih kadar eski olduğundan bahsederek yapmaktadırlar (Castles & Miller, s. 69; Toksöz, 2006, s. 11). 16. yüzyıldan itibaren, fetihler ve sömürgeleşme hareketleri beraberinde halkların yerlerinden edilmesi ve yeni yerlere yerleşmeye zorlanmasını beraberinde getirmiştir. Bunun gerisinde güvenlik gerekçeleri kadar çalıştırılacak insan gücünün temini de vardı. Ancak işgücü ihtiyacı için göç, 16. yüzyılın ortalarından itibaren coğrafi keşifler sonrasında yeni dünyalardaki kahve, şeker, pamuk plantasyonlarında çalıştırılacak köle ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır (Toksöz, s. 11). Denilebilir ki, Endüstri Devrimi öncesinde Avrupa için gerekli kapital birikimini, Avrupa ile sömürgeleştirdiği bölgeler arasındaki bu ilişki sağlamıştır. Endüstri Devrimi'nden sonra fabrikalarda iş bulamayan kitleler ise Batı Avrupa'dan ABD'ye ve diğer sömürgelere göç etmiştir. İngiltere ile başlayan bu süreç, diğer Avrupa ülkeleriyle devam etmiştir. Ekonomik nedenlerle başlayan bu göç 19. yüzyılda giderek artmıştır. Sanayileşmenin başlangıç aşamasında kırdan kölsüzleşen köylüler ve kent yoksulları

işsizlik nedeniyle göç etmekte, sanayileşmeyi izleyen 30 yıllık dönemin sonunda göç zirveye çıkmakta, sonrasında göç veren ülke içinde işgücü talebinin artmasına bağlı olarak azalmaktadır. Sanayileşme ile göç arasındaki bu ilişki sanayileşen tüm Avrupa ülkelerinde gözlenmiştir (Toksöz, s. 14). Endüstri devrimi 18. yüzyılın ortalarından 19. yüzyıl sonuna kadar sürmüştür, bu süreçte Avrupa göç vermeye devam etmiştir. Göçü durduran Birinci Dünya Savaşı olmuştur. Savaşı izleyen dönemde ABD göçü kısıtlayan düzenlemeler getirmiş ve gerek bu düzenlemeler gerekse 1929 ekonomik bunalımının yarattığı etkiler nedeniyle ülkeye girişler azalmıştır (Toksöz, s. 15). Göç ile ekonomik durum arasında çok önemli bir bağ olduğu, göçün uzun yüzyıllar boyunca kapitalist düzenin gerektirdiği ucuz işgücünü sağlamakta kullanıldığını söylemek, göçün tarihinin kısa bir özeti olacaktır.

2.2.2.2. 1945 Sonrası Göç

İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar geçen sürede Avrupa’da göçün tarihsel gelişimi Peter Stalker tarafından dört ana dönem olarak ele alınmıştır (2002, s. 152-153).

1. 1940’ların sonu ve 1950’lerin başında kitlesel göçmen akımları: Savaşın sona ermesi 15 milyon kişinin yer değiştirmesine neden olan göç hareketleri yaşanmıştır ve bu hareketlerin nedeni esas olarak Almanya, Polonya, eski Çekoslovakya arasındaki sınırların değişmesi ve bu ülkelere bağlı halkların yeni topraklarına yerleşmesidir.
2. 1950’lerin başından 1973’e – sözleşmeli işçi alımı: Yine savaş sonrası Avrupa’nın yeniden yapılanması ekonominin büyümesini getirmiş ve bu da büyük bir işgücü talebi yaratmıştır. Almanya, Fransa ve İngiltere başlangıçta işgücü açıklarını savaş nedeniyle yerlerinden olanlarla karşılarlarken, sonra sanayileşmesi daha yavaş olan İtalya, İspanya ve Portekiz’den yararlanmışlardır. Bu ülkelerin de giderek zenginleşmesi daha dışarıdan işgücü bulmayı getirmiştir. Eski sömürge bağları Fransa’yı Kuzey Afrika’ya ve İngiltere’yi Karayipler ve Hint alt kıtasına yönlendirirken, sömürge rezervi olmayan Almanya sözleşmeli işçileri eski Yugoslavya ve Türkiye’den temin etmiştir. Bu dönemde Batı Avrupa’ya net göç 10 milyon kişi civarında olmuştur.

3. 1974'ten 1980'lerin ortasına - kapıların kapanması: 1960'ların sonlarından itibaren kitlesel göçlere muhalefet doğmuş ancak göçe kapıların kapatılmasında dönüm noktası 1973'te petrol şokunu izleyen ekonomik durgunluk olmuştur. Hükümetler işçi alımını durdurmuş ve mevcutların geri dönmesini beklerken, bulundukları ülkeye kısmen kök salan işçiler kalmayı tercih etmişlerdir. Hükümetlerin genelde bu konudaki tavrı baskı yapmak yerine mevcut göçmenlerin aile bireylerinin gelişine izin vermek yönünde olmuştur. Yine bu dönemde daha önce göç veren Yunanistan, Portekiz ve İtalya gibi ülkeler gelişmelerine bağlı olarak göçmen işçi çekmeye başlamıştır.
4. 1980'lerin ortalarından 2001'e - sığınmacılar, mülteciler ve kayıtdışı göçmenler: Bu dönem özellikle Doğu Avrupa'da komünizmin yıkılmasına yol açan politik ayaklanmalar dönemidir. Doğu Avrupalılar, seyahat özgürlüğünün artmasıyla dünyanın dört bir yanındaki huzursuzluklardan kaçarak Avrupa'da sığınma arayan yüz binlerce insanın arasına katılmıştır. Geçmişte sözleşmeli işçi olarak göç edebilecek olanlar da sığınma yoluna yönelmiştir.

Son dönemlerde göç kavramının politize olması ve kamuoyu baskısının artmasıyla AB ülkeleri hükümetleri göç konusundaki düzenlemelerini sıkılaştırırken artan sayıda insan yasadışı yollardan bu ülkelere giriş yapmaya çalışmaktadır. Bu durum bu çalışmanın konusu olup, AB ülkelerinde son yıllarda göç ile ilgili olarak izlenen politikalar ikinci bölümde detaylı olarak incelenecektir.

2.2.3. Göç Teorileri

Göç teorileri, göçe neden olan faktörleri belirlemeye yönelik olarak ortaya çıkmıştır. 1978 yılında Alejandro Portes tarafından ortaya atılan neoklasik teoriye göre göçün nedenleri öncelikle ekonomiktir. Bu teoriye ilk tepki Marksist olarak nitelendirilebilecek tarihsel-yapısalcı teori ile ortaya çıkmıştır. Her teori kendisinden önceki teorinin eksiklerini tamamlamaya çalışmış, liberal neoklasik teori ve Marksist tarihsel-yapısalcı teoriye getirilen eleştiriler, göçü sadece bir ya da az sayıda değişkenle açıklamanın zorluğunu ortaya koymuştur. Bu gelişmelerin sonucunda göçü bir sistem

olarak ele alan göç sistemleri teorisi ve onu tamamlayan ulusaşırı teori ortaya çıkmıştır. Aşağıda göç teorileri tarihsel sırayla incelenmiştir.

2.2.3.1. Ekonomik Göç Teorileri

Neoklasik ekonomi teorisi, göçler hakkında genel olmakla birlikte ilk teoriyi kapsar. Bu anlayışa göre insanlar nüfusun yoğun olduğu yerlerden seyrek nüfuslu yerlere, gelişmemiş yerlerden gelişmiş yerlere ve düşük gelir düzeyli yerlerden yüksek gelir düzeyli yerlere göç eder ve bu da iş piyasaları ile de yakından ilgilidir. 1978 yılında, Alejandro Portes göçün nedenlerini göç veren ve alan ülkelerdeki yapısal determinantlara bağlamıştır (1978, s. 477). Bu teoriler aynı zamanda itme-çekme teorileri olarak da bilinirler çünkü göçün nedenleri olarak onları ülkelerinden iten nedenleri ve bazı ülkelere çeken nedenleri sıralarlar. İtici nedenler nüfus, düşük gelir düzeyi ve yaşam standartları ve baskı ortamı iken, çekici nedenler işgücü talebi, boş araziler, ekonomik fırsatlar ve özgürlüklerdir. “Bu model bireyselci ve tarih-dışıdır. Bireyin göç etme kararının, doğduğu yerde kalma veya farklı alternatif hedeflere doğru hareket etmesinin görece maliyeti ve yararlarının rasyonel karşılaştırmasına dayandığına vurgu yapar” (Castles & Miller, 2008, s. 31). İnsanlar, gidecekleri ülkede kazanmayı umdukları yüksek ücretler göç sırasında maruz kalacakları maliyetten daha yüksekse göç edeceklerdir (Chiswick, 2000). George Borjas bir göç piyasası modeli ileri sürer:

Neoklasik teori bireylerin faydayı maksimize ettiğini varsayar: Bireyler kendi refahlarını maksimize edebilecekleri bir ülke araştırırlar...bireyin finansal kaynakları, göç alma rekabeti içindeki ülkelerin uyguladığı göç düzenlemeleri, kaynak ülkenin iç göç düzenlemeleri bu araştırmayı sınırlandırır. Göç piyasasında farklı bilgi parçaları değiş tokuş edilir ve farklı seçenekler karşılaştırılır. Bu anlamda, bireyler göç teklifi yapma yolunda rekabet içinde olan göç alan ülkeleri karşılaştırır ve birini seçerler. Bu piyasa yerinde toplanan bilgiler pek çok bireyi doğdukları ülkede kalmanın daha kazançlı olduğu düşüncesine sevk eder...öte yandan kimi bireyler ise diğer ülkelere gitmenin daha iyi olacağı sonucuna varırlar. Göç piyasası, bu bireyleri göç alan ülkeler boyunca rastgele olmayan bir şekilde sınıflandırır (Borjas, 1989, s. 461).

Borjas, bu yaklaşımın bireylerin en iyi ülkeyi aramaları neticesinde ortaya çıkan göçmen akış türlerinin açık ve ampirik olarak test edilebilir sınıflandırılmasına neden olduğunu ileri sürer (Borjas, 1989, s. 461). Bu durumda, farklı bölgelerdeki ekonomik eşitsizlikler bile tek başına göçe neden olur. Uzun dönemde, ekonomik dengenin oluşmasına yol açan bu tür akışlar ücret ve koşulların gelişmemiş ve gelişmiş ülkelerde eşitlenmesine yardımcı olur (Castles & Miller, 2008, s. 32).

Castles & Miller'a göre, (s. 32) ampirik çalışmalar neoklasik teorinin geçerliliği ile ilgili kuşkular uyandırmaktadır. Göç eden kesim en yoksul kesim değil, genellikle orta sınıftır. Ayrıca, göçün seyrek nüfuslu yerlere olacağını öngörse de, Almanya ve Hollanda çok yoğun nüfuslu ülkelerdir. Önemli bir konu da, göçmenlerin neden bazı ülkeleri değil de diğerlerini tercih ettiğini açıklayamamaktadır. Neoklasik teori, göçmenleri rasyonel kararlar alan bireyler olarak görmektedir ve göçü ele alış şeklinin basitliği ve göç hareketlerini açıklama veya gelecekteki hareketleri öngörme yetisine sahip olmadığı için eleştirilir (Portes & Rumbaut, 1996; Sassen, 1988).

2.2.3.2. Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım

1970'lerde ortaya çıkan bu akım, temellerini Marksizm ve dünya sistemi teorisinden almaktadır. Bu yaklaşıma göre göç, sermaye için bir ucuz emek hareketidir. Zenginleri daha zengin yapmak için eşitsiz kalkınmanın ve yoksul ülkelerin kaynaklarının sömürülmesinin devamlılığını sağlıyordu (Sassen, 1988). Ekonomik modeller bireyselliğe vurgu yaparken, tarihsel-yapısalcı yaklaşım ise sermayenin ucuz kitlesel emek gücü arayışına vurgu yapmaktadır. Emeğin bunu kabul etmesi ise hem sömürgeciliğin kalıntısı hem de dünyadaki eşitsiz gelir dağılımının bir sonucudur. Dünya sistemi teorisine göre, emek göçü kapitalizmin merkez ülkeleriyle az gelişmiş çevre ülkeleri arasında oluşturulmuş olan tahakküm ilişkisini devam ettirmenin yollarından biridir. Böylece, çevre ülke merkeze bağımlı olmaya devam edecektir (Castles & Miller, s. 35). Castles & Miller'a göre, (s. 35) bu yaklaşım da göç uzmanları tarafından çok eleştirilmiştir. Eğer göçü belirleyen sadece merkez ülkelerin talebiyse, göç politikaları nasıl merkez ülkelerin isteği dışında bu kadar sık değişebilmektedir? Hem neo-klasik yaklaşım hem de tarihsel-yapısalcı yaklaşım fazlasıyla tek yönlüdür. Birisi tamamen bireyin seçimlerini baz almakta, diğeri ise bireyi tamamen yok saymaktadır.

2.2.3.3. Göç Sistemleri Teorisi

Neo-klasik ekonomik göç teorileri ve tarihsel-yapısalcı göç teorilerine getirilen eleştiriler, yeni bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır: Göç sistemleri teorisi. Bir göç sistemi, birbirinden göçmen alan ve veren en az iki ülke tarafından oluşturulmaktadır (Castles & Miller, 2008, s. 36). Göç sistemleri yaklaşımı hem göç akışının nedenlerinin araştırılması hem de sistemi oluşturan ülkeler arasındaki bütün bağlantıların araştırılması demektir. Bu bağlantılar, “devletlerin birbirleriyle ilişkileri, karşılaştırmalar, kitle kültürü bağlantıları, aile ve toplumsal ağlar” olarak sınırlandırılabilir (Fawcett & Arnold, 1987, s. 456-7).

Göç sistemleri yaklaşımı – en azından neo-klasik geleneğin dışında – başat göç teorisi olarak ortaya çıkan daha kapsamlı ve inter-disipliner bir anlayışın parçasıdır. Temel yaklaşımı herhangi bir göç hareketinin makro ve mikro yapıların etkileşiminin bir sonucu olarak görülmesi gerektiğidir. Makro yapılar büyük ölçekli kurumsal etmenlere işaret ederken, mikro yapılar ağlara, uygulamalara ve göçmenlerin kendi düşüncelerine göndermede bulunur (Castles & Miller, 2008, s. 36-37).

Makro yapılar dünyada geçerli ekonomik sistemi, ülkelerin uyguladığı kanunları ve devletlerarası ilişkileri içerirken, mikro yapılar ise göçmenlerin geliştirdiği ağlardır. Bu ağlar kişisel ilişkileri, arkadaş ve cemaat bağlarını, karşılıklı yardımlaşmayı kapsar (Castles & Miller, 2008, s. 37).

Aracı *ara yapılar* ise göçmenler ile devlet veya kurumlar arasında aracı rol oynayan bireyler, kurumlar ya da gruplar olabilir. Burada, bir *göç endüstrisi* olduğundan söz edilebilir. Bu aracılar göçmenlerin yardımcısı olduğu gibi sömürücüsü de olabilirler (Harris, 1996, s. 132-6). Castles & Miller’a göre, göç endüstrisi terimi seyahat acenteleri, işçi simsarları, aracılar, tercümanlar, otel sahipleri gibi hayatlarını göç üzerinden kazanan insanları kapsamakta, avukatlar ve insan kaçakçıları da bu tanıma dahil edilebilmektedir. Zamanla, göç endüstrisi göçü teşvik eden asıl sebep haline gelebilir. Göçün devam etmesinden karlı çıkacak aracılar, göçü organize etmeye devam ederler (Castles & Miller, 2008, s. 161).

Makro, ara ve mikro yapılar göç sürecinde birbirine karışır ve aralarında net bir ayırım yapılamaz. “Tek başına hiçbir neden insanların neden kendi ülkelerinden ayrılıp

başka bir ülkeye yerleşmeye karar verdiklerini tatminkar bir şekilde açıklayamaz” (Castles & Miller, 2008, s. 39).

Castles & Miller’a göre, göç alan ülkelerin oluşturdukları politikaların işe yaramamasında en önemli neden, siyasetçilerin ve araştırmacıların uluslararası göçü dinamik bir sosyal süreç olarak görmemesi, bunun yerine çok eleştirilen klasik ekonomik göç modeline odaklanmakta ısrar etmeleridir. Bu da, göçün fayda ve maliyetini etkileyen politikalarda değişiklik yaparlarsa, göçün *bir musluk gibi* açılıp kapanacağı düşüncesini taşımalarına yol açar. Oysa göç, hareketi başlatan ekonomik sebepler ortadan tamamen kalkmış olsa da, sadece sosyal nedenlerle bile devam edebilir (2008, s. 43).

2.2.3.4. Ulusaşırı Teori

Küreselleşme nedeniyle iletişim ve ulaşımın hızla gelişmesi, göçmenlerin geldikleri yerlerle ilişkisini sürdürmesini kolaylaştırmaktadır. Bu konu, son yıllarda tartışılmaya başlanmıştır (Castles & Miller, 2008, s. 40). Bu tartışmalar, uluslararası politika ve ulusal kimlik üzerinde oluşabilecek sonuçlarıyla birlikte *yurtsuzlaştırılmış ulus-devletlerin* ortaya çıktığını söyleyen Basch ve diğerlerinin çalışmasıyla alevlenmiştir (Basch, Glick-Schiller, & Blanc, 1994). Ulusaşırı cemaat fikri insan odaklıdır. Bu cemaatler, şirketlerin, devletlerin ve devletlerarası örgütlerin gücüne karşı çıkabilecek bir güce sahip olabilirler. Bu güç, devletlerin geliştirdiği resmi göç politikalarına zarar vermektedir (Castles & Miller, s. 41). Ulusaşırı cemaatler yeni bir kavram değildir ancak küreselleşme nedeniyle hızla çoğalmaları yeni bir olgudur (Vertovec, 1999, s. 447). Castles ve Miller’a göre, ulusaşırı cemaatler büyümeye devam edecektir ve ulusaşırı cemaatlerin insanlar açısından önemi giderek artacaktır (Castles & Miller, s. 42).

Ulusaşırı teori, göçü açıklamaya tek başına yeterli değildir çünkü göçün yalnızca bir boyutuyla ilgilenmektedir. Oysa ki göç çok katmanlı bir kavramdır ve insan boyutu dışında, devletleri, kurumları ve sistemleri de içermektedir. Ekonomik göç teorileri nasıl sadece bireylerin seçimlerini baz almakta, tarihsel-yapısalcı yaklaşım ise nasıl sadece dünyada geçerli olan sistemi baz almakta ve bireylerin tercihlerine hiç değinmemektedirse, ulusaşırı teori de benzer bir eleştiri ile ele alınabilir. Göçü açıklamak için en geçerli teorinin, diğer teorilere cevap niteliğinde oluşan ve onların önemli savlarını da içine alan göç sistemleri teorisi olduğu söylenmelidir. Göç sistemleri teorisi

hem mikro yapılara, hem makro yapılara hem de ara yapılara atıf yaptığı için, diğer teorilerin cevaplayamadığı soruları cevaplayabilmektedir.

Bu çalışmada kullanılan anket soruları hazırlanırken, göç sistemleri teorisi kullanılmıştır. Sorulan sorularla göçmenleri ülkelerinden ayrılmaya zorlayan faktörler ve Avrupa ülkelerine yönelten faktörler anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında, aile durumları, gittikleri ülkelerde arkadaş veya akrabaları olup olmadığı, seyahatlerini planlama şekilleri gibi sorular sorularak, göç sistemleri oluşumu ve etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda da, göç sistemleri teorisini destekler nitelikte cevaplar bulunmuştur. Ülkelerindeki ekonomik ve siyasi sıkıntılar ve AB ülkelerindeki ucuz işgücü ihtiyacı gibi neo-klasik teoriye uygun itme-çekme faktörleri dışında, göçmen kaçakçıları gibi araçlar ve gidilecek ülkede bulunan akraba-arkadaş gibi faktörlerin de önemli rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ikinci bölümün sonunda detaylı olarak incelenecektir.

2.2.4. Göç ile İlgili Sayısal Veriler

Dünyada ne kadar uluslararası göçmen olduğunu hiç kimse tam olarak bilememektedir. UGÖ tarafından yayınlanan bir rapora göre, 1965 ile 2000 yılları arasında dünyadaki göçmenlerin sayısı ikiye katlanarak 75 milyondan 150 milyona çıkmıştır (World Migration Report, 2000). 2010 yılı raporuna göre ise, 2000 yılında 150 milyon olan rakam 2010 yılında 225 milyona çıkmıştır.

Bununla birlikte, yasadışı göçmenlerin sayısı gibi büyük bilinmeyenler mevcuttur. BM'in çağdaş uluslararası göç üzerine istatistikleri üye devletlerin sağladığı yasal göçle ilgili verileri yansıtmaktadır. UGÖ internet sitesi dünyada 15 ile 30 milyon arası yasadışı göçmen olduğunu söylemektedir. Eğer bu rakamlar doğruysa, dünyadaki yasadışı göçmenlerin sayısı resmi olarak tanınmış mültecilerin sayısından çok fazladır (Black, 2003). Güncel AB rakamları, 25 AB ülkesindeki yasadışı göçmen sayısını ise 8 milyon civarında hesaplamaktadır (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 6). Castles & Miller'a göre (2008, s. 8) modern dünyada uluslararası göçte kayda değer bir artış olmadığına dair iddia, bu çağda yaşanan göçlerin çoğunun kaydedilmemesinden ve resmi istatistiklere yansımamasından kaynaklanmaktadır. Bir hesaplama göre, dünya çapında göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretinin yıllık karı yılda 5 ile 7 milyar dolar arasındadır (Nicola, 1999). Franck Düvell, doğası gereği saklı nüfusların sayısının belirlenmesinin zor olduğunu, elde olan verilerin ya inanılmayacak kadar düşük, ya da

inanılmayacak kadar yüksek olduğunu söylemektedir. Rakamlar genellikle hangi metotla elde edildikleri belirtilmeden verilmekte ve en doğru rakam bilinçli bir tahmin gibi görünmektedir. Şu ana kadar Avrupa'daki yasadışı göçmen sayılarını güvenilir ve karşılaştırılabilir olarak belirleyebilmek için bir tek metod yoktur; bunun yerine birkaç metod kullanılmaktadır (2008, s. 486).

Artistide Zolberg'e (2006, s. 232) göre, 20. yüzyılın sonlarının popüler olarak *Göçler Çağı* (Castles & Miller, 2008) olarak nitelendirilmesi 1965 ve 2000 yıllarında kendi ülkeleri dışında doğmuş kişilerin oranının aşağı yukarı %2.3 olması, yani uluslararası göçün dünya nüfusuyla aynı oranda büyüdüğünü göstermesiyle değerlendirilmelidir. 1990'larda göçmenlerin oranının nüfusa göre biraz daha hızlı büyüdüğü görülmesine rağmen, 2000 yılında yurtdışında doğanlar hala toplam nüfusun sadece %2.5'ini oluşturmaktaydı. Ancak Zolberg, gelişmiş dünyada göçün daha göze çarpan bir olay olduğunu kabul etmekte, gelişmiş ülkelerde yurtdışında doğanların oranının %3.1'den %4.5'e yükselirken, gelişmekte olan ülkelerde bu rakamın %1.9'dan %1.6'ya düştüğünü söylemektedir. Göçün zengin ülkelerin bir özelliği olduğu, göç alan ülkelerin dünya nüfusundan azalan bir pay aldığı gerçeğiyle perçinlenmektedir: 1965'te Batı'nın dünya nüfusundaki payı %16.5 iken ve toplam göçmenlerin %35.7'sine sahipken, 1990'da bu rakamlar sırasıyla %12.8 ve %42.7 idi (Zolberg A. R., 2006, s. 232-33).

Tablo 1 ve Tablo 2'de BM Ekonomik ve Sosyal Olaylar Dairesi'nin göç istatistikleri yer almakta, yasadışı göçü içine almasa da, dünyada ve Avrupa'daki göç durumu hakkında etraflı bilgi vermektedir.

Tablo 1

Dünya Göç Durumu Kaynak: BM Ekonomik ve Sosyal Olaylar Dairesi.

Gösterge	1990	1995	2000	2005	2010
Yıl ortası itibariyle hesaplanan uluslararası göçmen sayısı	155 518 065	165 968 778	178 498 563	195 245 404	213 943 812
Yıl ortası itibariyle hesaplanan mülteci sayısı	18 481 171	18 497 567	15 645 933	13 852 349	16 345 740
Yıl ortası itibariyle nüfus (bin)	5 290 452	5 713 073	6 115 367	6 512 276	6 908 688
Yıl ortası itibariyle hesaplanan kadın göçmen sayısı	76 385 633	81 761 249	88 256 349	96 074 285	104 794 962
Yıl ortası itibariyle hesaplanan erkek göçmen sayısı	79 132 432	84 207 529	90 242 214	99 171 119	109 148 850
Uluslararası göçmenlerin nüfusa oranı	2.9	2.9	2.9	3.0	3.1
Kadın göçmenlerin tüm uluslararası göçmenler içinde yüzdesi	49.1	49.3	49.4	49.2	49.0
Mültecilerin uluslararası göçmenler içinde yüzdesi	11.9	11.1	8.8	7.1	7.6
Gösterge	1990-1995	1995-2000	2000-2005	2005-2010	
Göçmen stoğunun yıllık değişim oranı (%)	1.3	1.5	1.8	1.8	

Tablo 2

Avrupa Göç Durumu

Gösterge	1990	1995	2000	2005	2010
Yıl ortası itibariyle hesaplanan uluslararası göçmen sayısı	49 400 661	54 717 864	57 639 114	64 398 585	69 819 282
Yıl ortası itibariyle hesaplanan mülteci sayısı	1 317 766	3 004 861	2 487 214	1 912 242	1 593 350
Yıl ortası itibariyle nüfus (bin)	720 989	727 361	726 568	729 421	732 759
Yıl ortası itibariyle hesaplanan kadın göçmen sayısı	26 048 608	28 691 415	30 431 045	33 789 980	36 537 451
Yıl ortası itibariyle hesaplanan erken göçmen sayısı	23 352 053	26 026 449	27 208 069	30 608 605	33 281 831
Uluslararası göçmenlerin nüfusa oranı	6.9	7.5	7.9	8.8	9.5
Kadın göçmenlerin tüm uluslararası göçmenler içinde yüzdesi	52.7	52.4	52.8	52.5	52.3
Mültecilerin uluslararası göçmenler içinde yüzdesi	2.7	5.5	4.3	3.0	2.3
Gösterge	1990-1995	1995-2000	2000-2005	2005-2010	
Göçmen stoğunun yıllık değişim oranı (%)	2.0	1.0	2.2	1.6	

Kaynak: BM Ekonomik ve Sosyal Olaylar Dairesi.

Dünya geneli ile Avrupa'yı karşılaştırdığımızda, uluslararası göçmenlerin toplam nüfusa oranı dünyada %3 iken, Avrupa'da %10'a yaklaşmakta olduğu görülebilir. Ayrıca uluslararası göçün dünya nüfusuna oranı sabit kalırken, Avrupa'da uluslararası göçmenlerin oranı yirmi yıl içinde %2.5 artmıştır. Bu da göçün neden

Avrupa’da önemli bir konu haline geldiğini açıklamaktadır. Uygulanan sıkı politikaların, mültecilerin toplam göçmenlere oranının hem dünyada hem de Avrupa’da azalmasına yol açtığı da söylenebilir.

2.2.5. Yasadışı Göç

Toksöz’e göre (2006, s. 112), günümüzdeki göç hareketlerinin yaygın biçimlerinden biri sınırların gizlice aşıldığı düzensiz göçlerdir. UGÖ’ye göre düzensiz göç, bireyin düzensiz veya yasadışı araçlar (geçersiz veya sahte dokümanlar) kullanarak yeni bir yerleşim yerine geçmesidir. (www.iom.int) Batı Avrupa işgücü piyasalarının 70’li yılların petrol krizinden sonra dışarıya kapanması ve yasal yollardan gelenlere verilen izinlerin çok kısıtlanması, önce Avrupa’ya yapılan iltica başvurularını artırmış, iltica konusundaki düzenlemelerin katılaştırılması ise insanları yasadışı göçe yöneltmiştir. Düzensiz göç hareketlerine ilişkin farklı kavramlar kullanılmaktadır. Sınırların yasadışı geçilmesi o ülke yasalarının ihlali anlamına geldiği için yasadışı göç kavramı sıklıkla kullanılırken, bazı bilim insanları bu durum çaresizlikten meydana geldiği için yasadışı göç yerine düzensiz veya kayıtdışı göç kavramlarını kullanmaktadır. Örneğin Joseph Carens (2008, s. 164), normatif sonuçlara erken varmamıza yol açmasından endişe ederek, yasadışı göçmen terimini kullanmayı istememektedir. Eğer gerçek bir araştırma yapılıyorsa, soruların önceden belirli bir görüşün tarafında olunduğu şekilde oluşturulmaması gerektiğini söyleyen Carens, tarafsız bir terim olmamasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Yine de bazı terimlerin diğerlerine göre daha *yüklü* olduğunu söyleyen Carens, yasadışı yerine düzensiz terimini kullanmayı tercih etmektedir. Bu çalışmada ise düzensiz göç terimi çok daha geniş bir alanı kapsadığı için, anlamı daraltmak amacıyla yasadışı göç terimi kullanılmıştır.⁴

Yasadışı göçün çeşitli şekilleri vardır; sadece bir ülkeye yasadışı olarak girmeyi ifade etmez. Bir ülkeye yasaya uygun bir şekilde giriş yapan bir yabancı izinsiz çalışır ya da vize ihlali yaparsa yasadışı duruma düşebileceği gibi, başka bir ülkeye yasadışı çıkış yapması halinde de yasadışı göçmen olarak nitelendirilebilir. Benzer şekilde bir ülkeye yasadışı olarak girenler sığınmacı müracaatı yaparak veya mülteci statüsü elde

⁴ Literatürde Düzensiz/Belgesiz/Kayıtdışı/Yasadışı Göçmen terimleri birbiri yerine kullanılmaktadır. Kuzey Amerika’da “belgesiz” terimi tercih edilirken, Avrupa’da “düzensiz” terimi tercih edilmektedir.

ederek durumlarını düzenleyebilirler (Uehling, 2004, s. 79). Almanya’da polisin işaret ettiği bir başka durum ise, ülkeye görünüşte yasal bir şekilde, ama sahte dokümanlar kullanarak veya kendisinin olmayan yasal dokümanlar kullanarak, veya yasal dokümanları yasal olmayan amaçlarla kullanarak sınırları geçmektir (Heckmann, 2004, s. 1104). İçduygu (2004, s. 24) yasadışı göçü doğrudan bir suç unsurundan ziyade kayıt dışılığa işaret eden bir kavram olduğunu ifade etmiştir.

B. Çiçekli (2009, s. 16), düzensiz göçü gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketler olarak ifade ederek, düzensiz göç konusunda açık veya genel kabul gören bir tanım olmadığını, hedef ülkeleri açısından, bir ülkeye yasadışı giriş yapmak veya bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya çalışmak anlamına geldiğini belirtmiştir. Ayrıca yasadışı göçmenin, belirli bir ülkeye girmek, orada ikamet etmek veya çalışmak için göç düzenlemeleri uyarınca gerekli olan izin veya belgelere sahip olmadığını, ayrıca bir kişinin geçerli bir pasaportu veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeden ayrılmak için idari koşulları yerine getirmemesi gibi durumlarda da yasadışılığın sözkonusu olduğunu belirtmiştir. Ek olarak, yasadışı göç teriminin göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle kısıtlamak gibi bir eğilimin söz konusu olduğu ortaya konmuştur. Düzensiz göçmen, yasadışı giriş veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi nedenleriyle transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kalan kişi olarak tanımlanmakta, ayrıca bu tanım içine bir ülkeye giriş kurallarını ihlal eden mülteciler ve ev sahibi ülkede kalma izni olmayan diğer kişiler de dahil edilmektedir.

İnsan/göçmen kaçakçılığı, doğrudan veya dolaylı olarak, maddi ya da diğer çıkar elde etmek amacıyla, bir kişinin vatandaşı olmadığı ya da daimi olarak ikamet etmediği bir devlete yasadışı girişinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır.⁵ İnsan ticaretinden farklı olarak göçmen (insan) kaçakçılığında sömürü, zorlama ya da insan hakları ihlali yoktur (Çiçekli, 2009, s. 23). İçduygu (2004, s. 24), insan ticaretini, insanların bir yerden başka bir yere istismar amaçlı zorla veya kandırılarak nakil işinin olduğunu ortaya koymuş, insan kaçakçılığını ise üçüncü bir şahıs aracılığıyla yasadışı olarak sınır geçmeye yardım olarak tarif etmiştir. Bu çerçevede insan ticareti kavramının insan kaçakçılığı kavramından üç şekilde ayrıldığının altı çizilmektedir. Birinci olarak, insan ticareti kavramında istismar önemli unsurken, insan kaçakçılığı kavramının en önemli

⁵ Madde 3 (a), Sınıraşan örgütlü suçlara karşı BM sözleşmesine ek kara, deniz ve hava yoluyla göçmen kaçakçılığına karşı BM protokolü, 2000

unsuru para karşılığında yasadışı sınır geçmeyi sağlamaktır. İkinci olarak, insan ticareti kavramında sınırın geçilmesi gerekli değilken, insan kaçakçılığı kavramında yabancı bir ülkeye yasadışı olarak girilmesi gereklidir. Son olarak, insan kaçakçılığı kavramında göç edenin tam onayı varken, insan ticareti kavramında bu onay bulunmamaktadır.

Laczko ve Thompson (2000, s. 22), insan kaçakçılığı ve insan ticareti arasındaki farkın kişinin kaderi üzerindeki özgürlüğünün olup olmaması ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Kaçakçılıkta göçmen, bütün seyahat esnasında özgür şekilde hareket etmektedir. Bu durumda göçmen kaçakçılığı ve göçmen ticareti arasında çok ince bir çizgi oluşmaktadır. Kişi gönüllü olarak kaçakçılığı istese de, kişinin hiçbir zaman kaçakçısına karşı kendi kaderini kontrol etme şansı bulunmamakta ve bu nedenle durumu çok hassas bir hale gelmektedir. Bu noktada göçmen kaçakçılığı ve ticareti arasındaki çizgi netliğini kaybetmektedir. Ayrıca, insan kaçakçılığının göçle ilgili bir sorun ve insan ticaretinin bir insan hakları sorunu olduğu gibi basit bir ayırım da dirençle karşılanmıştır. Ayrıca, belirtmek gerekir ki, medyanın tüm vurgulamalarına rağmen, insan kaçakçılığıyla diğer tür (silah, uyuşturucu) kaçakçılık arasında hiçbir ampirik bağa rastlanamamıştır (Koser, 2002, s. 70).

Yasadışı göç oldukça yeni bir olgudur. İki yüzyıl önce aynı anlama gelmezdi çünkü uluslararası hareketliliği sistematik olarak yasal/yasadışı olarak ayıran hukuki düzen bir yüzyıldan daha az zamandır mevcuttur (Ngai, 2004). Düvell (2008, s. 480), yasadışı göç kavramının sistematik olarak ilk olarak İngiliz otoritelerince 1930’larda Filistin’de istenmeyen Yahudilerin ihbar edilmesi şeklinde kullandıldığını söyler. Ancak birçok tarihi kaynak bugün kullanılan deyimleri kullanmamaktadır; onun yerine *istenmeyen yabancılar*, *istenmeyenler* veya *rahatsız edici yabancılar* gibi terimler kullanılmıştır. Çünkü o zamanlarda göç politikası ya gelişmemişti ya da hiç yoktu ve bu insanların yasal olarak dışarıda tutulabileceği ve davranışlarının yasadışılaştırılabileceği bir yasal çatı bulunmamaktaydı. Ne zaman ki devletler istenmeyen göçün yasadışı olduğuna dair yasalar çıkarmışlar, bunu cezalandırılabilir bir suç ilan etmişler ve teknolojiler (fotoğraflar, pasaportlar, vizeler), idareler (göç otoriteleri) ve uygulama prosedürleri (sınırdışı etme) geliştirmişlerdir, o zaman göç yasadışı olmuştur. Kısaca, yasadışı göç bağımsız bir sosyal olgu değildir; sosyal, politik ve yasal olarak inşa edildiği için vardır (Düvell, s. 480).

Cvajner & Sciortino’ya (2010, s. 390) göre de, aşağı tabakadan insanların uzaysal hareketliliği yönetimdeki elitler için her zaman politik bir kaygı olagelmışir ve politik gücün tarihi istenmeyen, beklenmeyen veya kabul edilmeyen nüfus

hareketleriyle doludur. Fakat bu hareketlerin bir soyut kurallar grubuna uygun olmuş veya olmamış olması kavramı yenidir. Kısa zamanda, düzenli ve düzensiz göç arasındaki fark hem günlük hayat pratiğinde hem de politik tartışmalarda her yerde görülmeye başlanmıştır. Avrupa’da işçi alımının 1970’lerde durmasıyla birlikte, alınan yeni göçmenlerin çoğu plansız ve istenmeyen bir şekilde gerçekleşmiştir. Yavaş yavaş, yorumlayıcı çerçeveler, klişeler, halk bilgeliği, ikonlar birikmeye başlamış ve düzensiz göçü komplike bir sembolik konunun bir parçası haline getirmiştir. Yıllar içerisinde, yasaya uygun olarak gerçekleşmiş olsa bile tüm istenmeyen akımlar, düzensiz ve artan oranda yasadışı olarak kodlanmıştır.

Yasadışı göçün, doğası gereği ölçülmeye ve araştırmaya yatkın olmadığı sıklıkla söylenir. Ayrıca, yine yasadışı göçün doğası nedeniyle, devletlerin yasadışı göçü kontrol etme gücüne sahip olup olmadıklarını bilmemiz mümkün değildir (Castles & Miller, 2008, s. 133). Cvajner & Sciortino’ya göre ise, bu söylem ikna edici değildir (2010, s. 391). Ancak yine de, son yıllarda sıklıkla söz edilen önemli bir gündem maddesi olmasına rağmen, hükümetlerin yasadışı göçü önlemedeki stratejileri ile ilgili çalışmalar çok azdır. Bu kadar önem verilen bir konu olmasına rağmen, yasadışı göç 2000’li yıllara kadar literatürde yeterli önemi görmemiştir (Bloch & Chimienti, 2011). Portes tarafından 1978 yılında vurgulandığı gibi, yasadışı göçe uzun bir süre problem olarak yaklaşılmış, bu da araştırmaların belirli bir politik bakışı benimseyip çözümler bulmaya çalışması sonucunu getirmiştir (Portes, 1978). 1990’lardan itibaren, araştırmacılar daha geniş bir perspektifte çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu araştırmalar daha ziyade belirli coğrafyalara özgü vaka analizleri olup, belirli bir politikayı veya deneyimi keşfetmeye çalışmakta, teorik anlamda limitli kalmaktadırlar. Yapılan çalışmalar genellikle dört konuda olmuştur: düzensizliğin sınıflandırılması, yasadışı göç ile ilgili politika analizleri, yasadışı göçmelerin sosyal ve demografik analizi ve vatandaşlık ve üyelik kavramlarının analizi. Konuyla ilgili daha çok teorik çalışma yapılması gerekliliği önem arz etmektedir (Bloch & Chimienti, s. 1276).

2.2.5.1. Yasadışı Göç ve İnsan Hakları

Yasadışı göç ile ilgili literatür araştırıldığında, konunun insan hakları boyutu ile ilgili teorik birçok tartışma olduğu görülmektedir. Heidrun Frieze (2010, s. 323), misafirperverliğin sınırlarını politik felsefe bağlamında irdelediği makalesinde, politik felsefedeki güncel tartışmalarda göçmen ve mültecilerin yerleri konusunda üç tane

birbirinden farklı alan olduğunu söyler: eşitlikçi liberalizm, eleştirel kozmopolitanizm ve son olarak, politik teorinin temel varsayımlarını yıkmayı hedefleyen post kolonyal (sömürge sonrası) perspektifler. Liberal politik teoriler insanın özerkliğine, bireysel özgür tercihe ve insanların haklı çıkarlarına öncelik verirler. Bir topluluğun dayatabileceği görevler yalnızca gönüllülük ve karşılıklılık bazında kabul edilebilir. Dolayısıyla, misafirperverlik kavramı bir görev olarak bu teorilerde uygulanamaz. İkinci perspektif, adalet kavramından yola çıkarak modern devleti oluşturan vatandaşlık ve toprak gibi kavramları sorgulayan yeni tür kozmopolitanizmdir. Üçüncü perspektif de, yakın geçmişte ortaya çıkan koşulsuz misafirperverlik talebi, bir *Başka*'yı misafir etmenin mutlak ahlaki mecburiyetidir. Jacques Derrida'ya göre *koşulsuz misafirperverlik, bilinmeyen, mutlak, kimliksiz* diğer kişinin tamamen koşulsuzca konuk edilmesi taahhütüdür. *Diğer* kişiyi, kimlik, isim, pasaport veya köken sormadan evimize kabul etmeli, bağışta bulunmalı ve yer vermeliyiz. Bu perspektifin, sadece teorik anlamda taraftar bulduğu, devletlerin göç politikalarını oluşturan güçleri henüz etkilemediği ortadadır (Friese, 2010, s. 325).

Matthias Risse'nin "Göçün Etiği Hakkında" başlıklı provokatif makalesi, eleştirel kozmopolitanizm görüşünde olup, göç konusunda etik düşünülmesi gerektiğini savunur (2008a). Çalışma, göç alan ülkelerin genellikle *bizim için ne iyidir* düşündüğünü, ancak konunun etik boyutunun ihmale uğradığını belirtmiştir (2008a). Risse'ye göre, toprağın ortak olarak tüm insanlığa ait olduğu görüşünden hareket edilmelidir. Eğer bir ülkenin nüfusu yüksek değilse, o ülke sınırlarını yeteri kadar insanı barındırmak adına açmalıdır ve ülkede yasadışı yaşayan göçmenlere vatandaşlık hakkı vermelidir. Çünkü bu durumda bu ülke elinin altındaki bölgeyi yeterince değerlendirememiş olmaktadır. Dahası, Risse'ye göre eğer bir ülke sınırlarını etik olarak olması gerekenden fazla kapatırsa, yasadışı göç kabul edilebilir bir cevaptır. Ülkelerin egemenliğinin sınırı, dünyanın ve kaynaklarının tüm insanlığa ait olduğu fikriyle belirlenmiştir. Elbette ki bunun gerçekleşebilmesi için birçok politika değişikliği yapmak gerekecektir ancak şu anda önemli olan, hiçbir şekilde etik kaygı güdülmeden yürütülen göçmen politikasının, şu anda olduğundan çok daha fazla bir şekilde etik kaygıları da içinde barındırmasıdır.

Şüphe yok ki, Risse'nin makalesi bir çok tepki almıştır. Philip Cafaro (2008), Risse'ye karşılık olarak yazdığı makalede Risse'nin dünyanın ortak sahipliği gibi genel bir prensibi alarak spesifik bir politika konusuna, bunu tavsiye ettiği topluma nasıl etkileri olacağını hiç hesap etmeden uyguladığını söylemiştir. Risse'nin bu önerisinin

maaşları daha da aşağı çekeceğini ve Amerikalıları yoksulluğa sürükleyeceğini söyleyen Cafaro, artan insan sayısının halihazırda kötü durumda olan kirliliği daha da artıracığını eklemiştir. Cafaro'ya göre, insanların A.B.D'ye göç etmesine neden olan etkenler, o ülkelerdeki doğal kaynaklar değil, daha iyi maaşlar, özgürlük ve haklar gibi insan yapımı şeylerdir. Bu insan yapımı şeyler, bazı toplumların başarısıdır; doğal kaynak değildir. Dolayısıyla, Risse'nin önerisi 21. yüzyıl için geçerli değildir. Ayrıca, Risse sınırları önemsememektedir ancak Cafaro'ya göre vatandaşlık önemli bir kavramdır. İnsanların göç etmesinin serbest olmasının, birçok insanın kendi toplumlarını daha iyi duruma getirmek yerine göç etmesine neden olacağını, bunun da hem dünyanın genel anlamda gelişmesine engel olacağını söylemektedir.

Ryan Pevnick de Risse'ye cevap veren bilim insanlarından biri olmuştur. Cafaro gibi, Pevnick'e göre de, Risse politik ve sosyal kaynaklarla doğal kaynaklar arasında yapması gereken ayırımı yapmamıştır. Göçmenlerin peşinde olduğu kaynaklar, politik ve sosyal kaynaklardır; doğal kaynaklar değildir. Pevnick'e göre, ortak sahiplik fikriyle yarışan bir başka fikir, o kurumları yaratmak için çabalayan insanların sahiplik hakkıdır. Ayrıca, ortak sahiplik fikrinden direkt açık sınırlara atlanması, Pevnick'e göre kabul edilemezdir. Burada yapılması gerekli birçok politik yasal değişiklik bulunmaktadır (2008).

Risse, konuyla ilgili kendisine eleştiriler yönelten Cafaro ve Pevnick'e cevaben, elbette ki yasaların değişmesi gerektiğini, maaşların düşmesi sorununun çözülebilir olduğunu söylemiştir. Ayrıca, şu anda yaşayan jenerasyonun kendilerinden önceki jenerasyonların yarattıkları kurumların doğal sahibi olduğu fikrine karşı çıkmıştır ve bunun herhangi bir geçerli nedeni olmadığını söylemiştir (Risse, 2008b).

Göçmenlerin insan hakları konusunda önemli bir bilim insanı olan Carens, "Düzensiz Göçmenlerin Hakları" adlı makalesinde (2008), yasadışı göçmenlerin, devletlerin sınırları altında yaşayan herkese sunduğu temel haklara sahip olduklarını yazmıştır. Örneğin, yasadışı göçmenlerin acil sağlık hizmeti almaya hakları vardır. Çocukların alması öngörülen ilköğretim eğitimi konusu ise bir çok mücadeleden sonra bir çok ülkede kabul edilmiştir. Ancak, Carens'a göre sorun şudur ki, göçmenler bu en basit haklardan bile yetkili mercilere yakalanma korkularından dolayı yararlanmamaktadırlar. Carens'a göre, devletler bu kurumları sorgulamama konusunda bir yasa çıkartmalıdır. Bir çok ülkede göçmenlerin bu hakları kullanmalarına göz yumulmaktadır, ancak, bu herhangi bir yasayla öngörülmemektedir. Carens yasadışı göçmenlerin iş yerinde sahip olmaları gereken haklardan da söz etmiştir ancak etik

olarak bu hakların sağlanması gerektiği halde, pratikte bunun uygulanmaktan öte, fikir olarak kabul edilmesinin bile çok uzak olduğunun da farkındadır.

David Miller (2008), Carens'ın yukarıda özetini vermiş olduğumuz fikirlerine cevap olarak bir *alternatif perspektif* getirmiştir. Miller'a göre, bir ülke sınırları içinde yaşayan insanlar belirli görevleri yerine getirdikleri için belirli haklara sahip olurlar. Yasadışı göçmenler için ise böyle bir durum söz konusu olmadığı için, onlar için Carens'ın belirtmiş olduğu hakları sağlamak gibi bir durum da geçerli değildir.

Görüldüğü gibi, yasadışı göçmenlerin insan hakları, tartışmalı bir konudur. Göçmenlerin yasadışı olarak göç etmiş olmaları ile ilgili önyargılar ortadan kalkmadığı sürece, bu tartışmanın sürmesi kaçınılmaz olmaktadır.

2.3. Göçün Güvenlikleştirilmesi

Göçün güvenlikleştirilmesi kavramına göz atmadan önce, güvenlikleştirme kavramını kısaca açıklamak gerekmektedir. Holger Stritzel'a göre, 1990'lardan beri gelişen yeni güvenlik teorilerine en önemli ve tartışmalı katkılardan biri güvenlikleştirme kavramıdır (2007, s. 357). Stritzel'a göre bu teoriye en önemli katkı ise, Kopenhag Okulu'nun çalışmalarından gelmiştir. Kopenhag Okulu'nun çekirdeği olan Ole Waever ve Barry Buzan, güvenlikleştirmeyi "politik toplumda bir şeyin değer verilen bir referans nesnenin varlığına tehdit olarak değerlendirmesi ve bu tehditle başa çıkmak için acil ve istisnai önemler alınmasını sağlayan bir intersubjektif bir anlamının inşa edilmesine yol açan başarılı bir konuşma eylemi" olarak tanımlarlar (Stritzel, s. 358). Bu tanıma göre güvenlikleştirme, söylemsel ve siyasi bir süreçtir. Bu süreçte intersubjektif bir anlam kurgulanmaktadır. Böylece, siyasi bir topluluk içerisinde bir şeyin referans nesnesinin varlığını tehdit ettiği ve bu tehditle mücadele için acil ve istisnai önlemler alınması gerektiği ifade edilmektedir. Güvenlikleştirmeye yaklaşımdaki diğer önemli kavramlar tehdit edildiği düşünülen ve yaşamak zorunda olan şey, yani "referans nesnesi", belli bir referans nesnesine yönelik varoluşsal bir tehdit olduğunu iddia eden ve böylece gerçekleştirilen olağanüstü eylemleri meşrulaştıran taraf olan "güvenlikleştiren aktör" ve "kamuoyudur" (Waever, 2008, s. 152).

Güvenliğin bu yeni tanımı, güvenliğe tarihdışı ve evrensel tanımlar yapan yaklaşımlara cevap niteliği taşımıştır. Waever'a göre, güvenlik kavramı sosyal, kültürel, tarihi ve politik durumla bağlantılı olarak anlamlandırılmaktadır. Böylece Kopenhag

Okulu, güvenlik kavramının inşa edilme özelliğine dikkati çekmektedir (McDonald, 2011, s. 282).

Güvenlik ile göçün ilişkilendirilmesi ne şekilde gelişmiştir? Sita Bali'ye göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası ortamda meydana gelen değişiklikler ve güvenliğin geleneksel-dışı kaynaklar olan çevre ve sağlık gibi konulardan gelen tehditlerle tekrar imgelemesi, uluslararası ilişkiler ile uluslararası göç arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesi için alan yaratmıştır. Bu bağlamda, aynı zamanda uluslararası göç ile güvenlik arasındaki bağlarla ilgili de artan bir tanıma vardır (Bali, 2008, s. 470). Bali, 11 Eylül 2011'de yaşanan korkunç olayların, uluslararası göçün özellikle güvenlik konularını nasıl etkileyebileceğini teyid ettiğini söylemektedir. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin tümünün yasadışı veya geçici göçmen olduklarının ortaya çıkmasıyla birlikte, A.B.D göç birimini milli güvenlik bölümü içerisinde değerlendirmeye başlamıştır. El-Kaide'nin küresel amaçları, ulaşımı ve yaygınlığı ortaya çıktıkça, bu yaklaşım diğer batılı devletler tarafından da kabul görmeye başlamıştır. 2004'teki Madrid ve 2005'teki Londra bombalamaları bu yaklaşımı daha da güçlendirmiştir (Bali, s. 471).

Jeff Huysmans, A.B'de göçün politik arenada bir meta-problem olduğunu söylemektedir (2000, s. 770). A.B'nin ortak göç politikasının gelişimi daha geniş sosyal, politik ve profesyonel süreçlerin içine gömülü bir tehdit altındaki toplumu anlatmaktadır. Huysmans, Batı Avrupa refah devletlerinin sosyal bütünleşme ve politik meşruiyetlerini tehdit eden ekonomik ve finansal küreselleşme, yoksulluğun artması, şehirlerdeki hayat şartlarının kötüleşmesi, ırkçı partiler ve hareketlerin artması, çok kültürlülüğün artması gibi bir çok tehditle karşı karşıya olduğunu söylemektedir. Bu ortamda, göçün giderek artan şekilde kamu düzenine, kültürel kimliğe ve iç pazar istikrarına karşı bir tehlike olarak sunulduğunu, yani güvenlikleştirildiğini söylemektedir (Huysmans, s. 752). Bu söylemin, homojen ulusal toplulukların veya batılı medeniyetlerin geçmişte var olduğu ve kültürel yabancılar olarak tanımlanan göçmenlerin dışarıda bırakılmasıyla yeniden o günlerin geri getirilebileceği mitini çoğalttığını söylemektedir (Huysmans, s. 758).

Göçün güvenlikleştirilmesiyle küreselleşmenin bir paradoks yarattığı ortadadır. Bir yandan küreselleşme ile sınırlar ortadan kalkıp dünya bir olurken, diğer yandan aynı küreselleşen dünyada göçmenler için sınırlar dikenli tellerle donatılmaktadır. Küreselleşmenin sadece mallar ve bilgi için geçerli olduğu ancak insanlar için geçerli

olmadığı, küreselleşmenin göçün güvenlikleştirilmesiyle birleşiminin küreselleşmeye yönelik coşku ve pozitif bakışın sorgulanmasını getirdiği söylenebilir.

Bugün sadece AB’de veya A.B.D’de değil, Türkiye’de de göçün benzer şekilde güvenlikleştirildiğini söylemek mümkündür. Göçmenlerin güvenlik tehdidi oluşturdukları söylemi Yabancılar Polisi tarafından kullanılmaktadır. Zaten göçmenlerle ilgilenen birimin güvenlik birimleri olması, kullanılan dil bir tarafa, göç konusunun güvenlik bağlamında ele alındığının en güzel kanıtıdır.

2.4. Küreselleşme – Göç İlişkisi

Castles ve Miller, (2008, s. 3) Soğuk Savaş sonrası dönemi, demokrasi, kapitalizm ve insanlığın geleceğine dair aceleci bir iyimserlik dönemi olarak nitelendirir. Bilim insanları, ulus-devletin ölümüne ve küresel demokrasinin gerekliliğine ilişkin yazılar kaleme almışlardır. Ancak bu *euphoria* maalesef çok uzun sürmemiştir; 11 Eylül 2001’de A.B.D’deki ikiz kulelere yönelik terör saldırısı, bu iyimserlik sürecinin sona ermesine ve dünyada yeni bir savaşlar döneminin başlamasına yol açmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemin bir özelliği de, uluslararası göçün dünyanın her yerinde belirgin bir şekilde artmış olmasıdır. Uluslararası göç, küreselleşme hareketi içinde önemli bir dinamik olarak yerini almıştır. Küreselleşme ile ilgili tartışmaları ilk bölümde inceledik. Küreselleşmenin varlığına veya yeni bir kavram olmadığına ilişkin eleştiriler vardır, ancak küreselleşmenin en çarpıcı özelliklerinin yatırım, ticaret, kültürel ürünler, fikirler ve insanlar gibi farklı unsurların artan bir biçimde sınırlar arası dolaşımı, ve çok farklı konumlardan kontrol edilen ulusaşırı ağların yaygınlaşması olduğuna dair tanım, (Castells, 1996) fikrimce yadsınamaz bir gerçektir. Castles & Miller’a göre, küreselleşme kavramı bir ya da daha fazla devleti eşzamanlı olarak etkileyen davranış ve kurumlarda ifadesini bulan ulusaşırıcılığın yükselişi olarak sonuçlanmıştır. Aslında, 11 Eylül olayları da ulusaşırıcılığın bir örneğidir. El Kaide etkili bir ulusaşırı ağ olarak görülebilir (2008, s. 4).

Soğuk Savaşın sona ermesi ile ortaya çıkan sevinç ortamı, yerini değişim ve belirsizliğe bırakmıştır. Bu dönemde bir takım devletler parçalanmış ve ülke sınırları içinde çatışmaya doğru gitmiştir (UNCHR, 2000, s. 77). Soğuk Savaş sonrası meydana gelen savaşların bir çoğu devletlerarası klasik savaşlar değildi ve bu çatışmaların sonucu

olarak birçok ülkede, yerlerinden edilmiş kitleler oluşmuştur. Afrika, Avrupa, Latin Amerika ve Orta Asya’da birçok bölge yıkıma uğramıştır (Castles & Miller, 2008, s. 4).

Göçün tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğuna daha önce değinmiştik. Ancak son yıllardaki hareketlerin ayırt edici bir özelliği vardır: Küresel kapsamı, yerel ve uluslararası politikadaki önemi ve büyük ekonomik ve sosyal sonuçlarıdır. Göç süreçleri hükümetlerin kontrolüne karşı direnç göstermekte ve yeni siyasal biçimler oluşturmaktadır. Bu, ulus devletin ortadan kalktığı anlamına gelmese de, karşılıklı bağımlılığın yeni biçimleri ve ulusaşırı topluluklar milyonlarca insanın yaşamını dönüştürmektedir. Çeşitli etnik çatışmalar, milyonlarca insanın başka ülkelere iş veya daha güvenli bir yaşam aramasına yol açmıştır. Çoğu azgelişmiş ülke için dış göç küreselleşmenin getirdiği sosyal krizin bir parçasıdır. Nüfus artışı ve kırsal alanlardaki yeşil devrim artı nüfus yaratmaktadır. İnsanlar, koşulları kötü olsa da, büyük şehirlere yönelmektedirler. Ancak kentlerin bu kitlelere istihdam sağlaması imkansızlaşmıştır. Kırdan kente göç eden bu insanların bir bölümü gelişmiş ülkelere göç etmektedir (Castles & Miller, 2008, s. 6).

Göçler yalıtılmış bir olgu değildir. Küreselleşmenin getirdiği eşya ve sermayenin dolaşımı doğal olarak insan hareketliliğini de tetiklemiştir. Gelişmiş taşımacılık olanakları ve medya da kültürel değiş tokuşu teşvik etmektedir. Uluslararası göç yeni bir olgu olmasa da, özellikle 1980’lerin ortalarından itibaren uluslararası göçün önemi ve hacmi artmaktadır (Castles & Miller, 2008, s. 7).

Castles & Miller, uluslararası göçün dünyanın dört bir yanında siyaseti ve toplumları şekillendiren ulusaşırı bir devrimin parçası olduğunu söyleyerek, göçün küreselleşmenin önemli bir unsuru olduğunu belirtmektedir (2008, s. 11). Yazarlara göre, göç gittikçe küreselleşecek, hızlanacak ve farklılaşacaktır. Gittikçe daha fazla ülke göç hareketlerinden eşzamanlı olarak etkilenecektir. Ayrıca göç alan ülkelerin bir çoğu geniş bir aralıkta farklı ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişlere sahip göçmenleri kabul edeceklerdir. Göç pek çok ülke için emek göçü, ya da kalıcı yerleşimci gibi tek tip değil, ancak bunların hepsi olabilir. Devletlerin göç hareketlerini durdurma ve kontrol etme çabaları, göç zincirlerinin bir tür hareket ile başlayıp farklı bir biçimde devam etmesine, yani yasadışı göçe yol açmaktadır. Bu farklılaşma göç konusunda uygulanacak politikalar açısından ciddi bir engeldir (Castles & Miller, s. 12).

Uluslararası toplumun büyümesi yeni sorunlar getirmiş ve daha önce net olan karar alma ve otorite alanlarındaki farklılığı bulanıklaştırmıştır. Sonuç olarak, siyasal karar alma otoritesi gittikçe daha çok küresel yönetim olarak kavramsallaştırılmaktadır

(Rosenau, 1997). Uluslararası göç üzerine odaklanan bölgesel danışma süreçlerinin artması, küresel yönetişimin önemli bir göstergesidir. 1980'lere kadar uluslararası göç hükümetler tarafından önemli bir siyasal konu olarak görülmemektedir. Göçmenler, sürekli yerleşimci, yabancı işçiler veya mülteciler gibi kategorilere ayrılmıştı ve göç bölümleri, emek büroları, yabancılar polisi gibi farklı özel bölümler tarafından ilgileniliyordu. Ancak 1980'lerin sonlarına doğru uluslararası göç üst düzeyde bir ilgi görmeye başlamıştır. AB devletleri kendi iç sınırlarını kaldırırken, doğu ve güneyden gelen göç akınını engellemek için birliğin dış sınırlarını güçlendirmekle ilgilenmeye başlamışlardır. Aşırı sağcı grupların söylemleri ve göçü ulusal kimliğe yönelik bir tehdit algısı olarak görmeleri de bu konuların öneminin artmasına katkıda bulunmuştur (Castles & Miller, 2008, s. 17). Bu algının arkasında ise göçün bir çok problemin ana kaynağı olarak güvenlikleştirilmesinin yattığı düşünülebilir. Göçün güvenlikleştirilmesi konusuna 2.3 bölümünde değinilmiştir.

Castles'ın bir başka çalışması da aynı konuya değinmiştir. Castles'a göre (2002), küreselleşme göçün bağlamını değiştirmiştir. İletişim ve taşımadaki yeni teknolojiler insanların, fikirlerin ve kültürel sembollerin çoklu yönlerde ve sıklıkla akmasına imkan tanımıştır. Bu yeni gelişmeler ayrıca göçmenlerin geçici veya tekrar göç etmelerine ve giderek daha fazla sayıda göçmenin iki veya daha fazla toplumda yaşamasına ve ulusötesi topluluklar ve bilinçler oluşturmaya yol açmıştır. Ulusötesi topluluklar şimdiden çoğalmaya başlamıştır. Bu durum en iyi küresel entegrasyon ve zaman-mekan sıkışması süreçlerinin bir parçası olarak anlatılabilir. Böylece sadece bir ülkeye göç eden ve orada kalıp asimile olan göçmen fikri tamamen dönüşüme uğramış, ulus-devlete ait olmayla ilgili klasik fikirlere ciddi bir meydan okuma meydana gelmiştir. Ulus-devlet egemenliğinin ve özerkliğinin erozyona uğraması, sınır kontrolü ve göçmen asimilasyon sistemlerini zayıflatmıştır. Sonuç, farklı kategoride göçmenleri ayırt etme zorluğu ve göç ve topluluk oluşumu konusunda şimdiye kadar oluşmuş maddi ve kültürel uygulamaların değişmesidir.

Castles ayrıca, göçün küreselleşme sürecinde bir sistemik öge olduğunu, ancak bu sistemik rolün farklı elbiselerle daha önce kapitalist dünyada var olduğunu, yani göçe son yıllarda gösterilen ilginin bir algı değişikliği olduğunu söylemektedir (2002).

Ahmet İçduygu ve Fuat Keyman da, küreselleşen dünyadaki göç akımlarının çok katmanlı ve ulus-devletler tarafından kontrol edilmesinin güç olduğunu, bu durumda Soğuk Savaş döneminden kalma devlet merkezli göç rejimlerinin problemli ve etkisiz hale geldiğini savunmuşlardır (2000, s. 383). Göç kavramı, Soğuk Savaş döneminden

beri, güvenlik ile ilişkilendirilegelmiştir. Oysa ki, örneğin Türkiye'nin göç için bir transit ülke konumuna gelmesi tamamen küreselleşmeyle ilgili bir konudur ve *ulus devlet-güvenlik* paradigmasıyla çözülememektedir. Bu durumda yapılması gereken, göçün küreselleşen dünyada ulus sonrası bir sosyal form olarak ele alınması, yani ulus-devletin ötesinde düşünmek olmalıdır. Küreselleşmenin getirdiği değişik göç formlarını ulusal düzeyde analiz etmek yeterli olmamaktadır (İçduygu & Keyman, s. 386-87). Son analizde, İçduygu ve Keyman'a göre küreselleşme, bir krizi getirmiştir ve bu da ulus-devlet krizidir. Arjun Appadurai'ye göre, göç konusunda yapılan tartışmalar, küreselleşmeyi ciddiye alarak ve göçmenleri önyargıyla güvenlik tehdidi olarak yargılamayan bir normatif anlayışla yeniden yapılandırılmalıdır (Appadurai, 1996).

Ronaldo Munck ise (2008, s. 1227), göç kavramının neoliberal küreselleşmede önemli bir tutarsızlığı ortaya çıkardığını söylemektedir. Eğer sermaye, para ve bilgi özgürce dünyayı dolaşabiliyorsa, neden insanlar dolaşmasın? Gelişmiş ülkelerin göçü bir *problem* ve *güvenlik zaafı* olarak algılaması, bu fikrin kabulünü şu anda imkansız hale getirir de, Munck en azından göçün sadece göç alan değil göç veren ülkeler perspektifinden de incelenmesi gerektiğini söylemektedir. Munck'a göre göç çalışmaları küreselleşmenin politik ekonomisi ve gelişme üzerine etkileri kapsamında, daha geniş tartışmalar kapsamında ele alınmalıdır (Munck, s. 1228). Henk Overbeek de küreselleşmenin *laissez-faire* prensiplerinin tüm dünyaya uygulanmasını içeren bir sosyo-politik proje olduğunu, ancak *laissez-faire* prensiplerinin değişik kategorideki eşyalara eşitsiz bir şekilde uygulandığını söylemektedir. Dünya Ticaret Örgütü'nün malların serbest dolaşımını sağlamak için gösterdiği heves, veya Uluslararası Para Fonu'nun sermayenin serbest dolaşımını teşvik etmesi, işçilerin serbest dolaşımı konusunda birçok hükümetin ve uluslararası organizasyonun gösterdiği karşıtlıkla bir kontrast oluşturmaktadır. Ancak Overbeek, *küreselleşme projesine* daha yakın bir bakışın bu kontrastın aslında bir çelişkiye yol açmadığını göstereceğini, aslında küreselleşme projesinin liberal ideallerle ilgisi olmayıp, sermayenin özgür olarak biriktirme potansiyelini en yükseğe çıkarması demek olduğunu söylemektedir (Overbeek, 2002, s. 1).

Munck'a göre (2008, s. 1232-33), Avrupa'da yükselen sağcılık akımları aslında küreselleşmeye olan tepkinin yönlenmiş halidir. Küreselleşmenin getirdiği güvensizlik ortamı, artan sosyal ve coğrafi eşitsizlik ve geleneksel zaman ve mekan nosyonlarının zaman-mekan sıkışmasıyla yer değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. *Tüm kötülüklerin yabancılardan geldiği* düşünce tarzının arkasında Avrupa'da yaşanmış olan Kara

Ölüm'e kadar giden kökler vardır; bu ölümlere sebep olan mikroplar sözde Doğu'dan gelen ithal ürünlerle gelmişti. Yani sembolik olarak küreselleşmenin iyi yönlerini temsil eden internet, bilgi transferi ve finansal borsalar karşısında göçmenler küreselleşmenin *kötü* tarafını temsil etmektedir: hastalık, uyuşturucu, ölüm ve yıkım. Bu da, göçün güvenlikleştirilmesinin bir sonucudur.

Ulus-devlet sisteminin küreselleşen göç akımlarını yönetmesinin mümkün olmadığı açıktır. Yasal girişlerin engellenmesi, birçok göçmenin yasadışı yollara başvurmasına yol açmakta, göçmenlerin göç etme kararını değiştirmemektedir. Bu durumda yapılması gereken, göç konusunu ciddi anlamda küresel bir yönetim sistemiyle ele almaktır. Göçü *yüksek politika* konusu olarak gören ve ulusal güvenlik ve ülke bağımsızlığıyla bağdaştıran ulus devletlere bu anlamda ciddi bir anlayış ve kabullenme düşmektedir.

Bu bölümde ilk olarak küreselleşme kavramı, küreselleşmenin tarihsel gelişimi ve küreselleşmeye ile ilgili teorik yaklaşımlar incelenmiştir. Daha sonra göç kavramı detaylı olarak incelenmiş, konu ile ilgili tanımlar ve teoriler ele alınmıştır. Yasadışı göç ayrı bir bölüm olarak incelenmiş, teori ve insan hakları boyutu ile irdelenmiştir. Göçün güvenlikleştirilmesi kavramı da ayrı bir bölümde incelenmiş, göçün giderek artan şekilde bir tehlike olarak sunularak güvenlikleştirildiği söylenmiştir. Son olarak ise küreselleşme-göç ilişkisi incelenmiş ve göç kavramının küreselleşme ile değiştiği ve eski kavramlarla göçü incelemenin yetersiz olduğu iddia edilmiştir. Hem küreselleşme ile ilerleyen teknoloji ve ulaşımın hem de küreselleşme ile güç kaybeden ulus-devletin göç üzerindeki kontrolünün yetersiz olmasının, göçün artmasına ve yönetiminin zorlaşmasına yol açtığı ortaya konmuş ve göçün güvenlik paradigmalarıyla yönetilmesinin etkisizliği belirlenmiştir.

Bu bölümde konular teorik olarak ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde ise spesifik olarak önce Avrupa'da sonra da Türkiye'de göç, özellikle de yasadışı göç ve ilgili politikalar incelenecek, teori ile pratik bağlantısı incelenecektir. Son olarak, Türkiye'nin önemli göç yollarından biri üzerinde bulunan Adana ilinde, 2011 yılı yaz aylarında yasadışı göçmenlerle yapılan araştırma üzerinde durulacaktır.

BÖLÜM III

TÜRKİYE, AVRUPA BİRLİĞİ VE YASADIŞI GÖÇ: ADANA İLİ ÖRNEĞİ

İkinci bölümde küreselleşme ile göç kavramları, tanımları, tarihsel gelişimleri ve teorik yaklaşımlarıyla ele alınmış, küreselleşme ile göç ve göç ile güvenlikleştirme bağlantıları incelenmiş, ve göç konusunun farklı bir yaklaşımla yönetilmesi ve incelenmesi gerekliliği ortaya konulmuştur.

Bu bölümde ise tarihten günümüze AB ve Türkiye’deki göç politikaları ve göç mevzuatı, özellikle yasadışı göç bağlamında incelenecek, ikinci bölümde ele alınan teori ile uygulanan politikaların ve mevzuatın birleştiği ve ayrıldığı yönler irdelencektir. İlk olarak AB göç politikaları ve göç mevzuatı incelenecek, daha sonraki bölümde Türkiye’deki durum detaylandırılacaktır. AB’nin detaylı olarak incelenme nedeni, Türkiye’den geçen yasadışı göçün hemen hemen tümünün hedefinin AB ülkeleri olmasının yanı sıra, Türkiye’nin AB’ye aday ülke olması nedeniyle, mevzuat anlamında Birliğin Türkiye’den uyumluluk beklentileri olmasıdır. İlk olarak AB ülkelerinin incelenmesi, AB’nin Türkiye’den beklentilerinin ve bu beklentilerin nedenlerinin daha kolay anlaşılmasını sağlayacaktır.

Üçüncü bölümde son olarak Adana ilinde yasadışı göçmenlerle yapılan araştırmaya yer verilecek, bu araştırmanın bulguları ve sonuçları paylaşılacaktır. Araştırmadan yola çıkılarak yasadışı göçün nedenleri, Türkiye’deki durumu, Türkiye’de göç konusunun nasıl ele alındığı ve ikinci bölümdeki teorik tartışmalardan yola çıkarak nasıl ele alınması gerektiği konusunda sonuca varılmaya çalışılacaktır.

3.1. AB Göç Politikaları ve Mevzuatı

Bu bölümde ilk olarak AB ülkeleri yasadışı göç ve mülteci politikaları tarihsel süreç içinde birlikte incelenecektir. Daha sonra ise AB ülkeleri ortak mevzuatı ayrı bir bölüm olarak ele alınacaktır.

3.1.1. Yasadışı Göç ve Mülteci Politikaları

Avrupa yasadışı göç ve mülteci politikaları birlikte ele alınmalıdır çünkü 1990 sonrasında iki konu birbirinden ayrılamayacak kadar iç içe geçmiş durumdadır. Savaş

sonrası Avrupa'nın yeniden yapılanması için gereken işgücü talebinin 1950'lerden 1973'e kadar sözleşmeli işçi alımlarını getirdiği daha önce göçün tarihsel gelişimi bölümünde ele alınmıştı. 1960'ların sonlarından itibaren kitlesel göçlere muhalefet doğmuş ancak göçe kapıların kapatılmasında dönüm noktası 1973'te petrol şokunu izleyen ekonomik durgunluk olmuştur. Bu tarihten itibaren, AB ülkeleri vatandaşlarının ve politikacılarının, ülkelerinde yıllardır süren göç olgusuna ve göçmenlerin konumu ile ilgili tartışmalara rağmen, ülkelerinin birer göç ülkesi olduğunu kabul etmedikleri söylenebilir. Göçmenlere yönelik yasal, siyasi, sosyal düzenlemeler yapmak istememiş, göçmenlerin ülkelerinde geçici olarak bulundukları ve geri dönecekleri, geri dönmeleri gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Politikacılar, kamuoyunun beklentisine göre hareket ederler; dolayısıyla göç konusunda da kamuoyunun beklentisi olan göçün engellenmesi ve mümkün olduğu kadar kısıtlanması ile ilgili bir takım düzenlemeler yapmışlardır. Bu noktada işbaşındaki siyasi partilerin politik yönelimlerine bağlı olarak farklı tutumlar söz konusu olsa da, 1980 ve 90'lı yıllar aşırı sağcı, ırkçı partilerin göçmenler üzerinden yaptığı politikalar ve yerli halktan aldıkları destekle oy oranlarını yükseltmeleri, muhafazakar partilerin yanı sıra liberal ve sosyal demokrat partilerin de geri adım atmasına, daha tutucu politikalar izlemesine neden olmuştur. Göç alan ülke hükümetlerinin gerek ulusal düzeyde kendi sınırları içinde, gerekse AB düzeyinde ortak yürüttüğü çalışmalara damgasını vuran, yeni göçlerin önlenmesine yönelik kısıtlayıcı politikaların ve işbirliklerinin gelişmesidir. Sığınmacı ve yasadışı göçmenlerin AB ülkelerini *istila ederek* sosyal refah devletini suistimal etmelerinin durdurulmasının öncelikli hedef olarak belirlendiği koşullarda göçmenler aleyhinde oluşan hava sadece yeni gelenlerin değil yerleşik olan ancak topluma uyum sağlamamanın sorumluluğunu taşıdığı öne sürülerek sorun kaynağı olarak görülen göçmenlerin varlığının yeni göçlerin önlenmesinin kanıtı olarak sunulduğu bir sarmalı ortaya çıkarmıştır.

Göçü önleme yolundaki girişimlerin başarısız kaldığı 1990'lı yıllar AB kapsamında ortak göç ve sığınma politikalarının oluşturulmasına yönelik çabaların önem kazandığı ve göçün güvenlikleştirilmesinin bir sonucu olarak sınır kontrollerinin artırılması ve mültecilik kriterlerinin ağırlaştırılması şeklinde ortaya çıktığı yıllardır. Castles & Miller'a göre, demokratik devletlerin uluslararası göçü düzenleme yeteneği ve bu konudaki isteklilikleri konusunda ciddi şüpheler vardır (2008, s. 132). Daha önce bahsedilen yoğun küreselleşme sürecinin egemen devletler üzerinde pek çok etkisi vardır. Bazı gözlemciler, hükümetlerin tüm engelleme çabalarına rağmen yasadışı

göçün devam etmesini ulusal devletlerin çöküşünün ve işlevsizleştirilmesinin işareti olarak yorumlamaktadır (Hobsbawm, 1994).

Batı Avrupa'ya yönelik yasadışı göçün artmasının nedeni, çok iyi durumda bir ekonomi ve bu ekonominin devam etmesi için gereken vasıflı ve vasıfsız işçiler, ve bununla birlikte giderek sıkılaştıran göç kontrolleridir. Ayrıca, kontrollerin daha çok sınırlarda ve limanlarda yapılıyor olması, yeni gelen bir göçmenin yasadışı iş pazarına daha kolay adapte olmasını sağlamaktadır. Resmi başvuru yapmanın neredeyse imkansız olduğu ve yıllar sürdüğü göz önüne alınırsa, göçmenlerin – bunlara şiddet ve zulümden kaçanlar da dahildir – bir şekilde sınırı geçip sonra da resmi kanallardan tamamen uzak durmaları anlaşılabilir bir nedendir (Black, 2003, s. 36).

Avrupa Devletleri, Avrupa'ya giriş yapmış yasadışı göçmenlerle ilgili çeşitli politikalar uygulamaktadır. İşveren yaptırımları ve yasallaştırma programları bunlardan ikisidir. Yasadışı olarak yabancı işçi çalıştıran işverenlerin cezalandırılmasını içeren kanunlar batı Avrupa'da 1970'li yıllarda yürürlüğe koyulan göç politikalarında önemli yer almaktaydı. Buna ilave olarak, bu uygulamaları genellikle belirli koşulları yerine getiren göçmenlere çalışma ve oturma izni veren yasallaştırma programları uygulanmıştır. Havuç-sopa tarzı bu önlemlerin işverenleri cezalandırma korkusuyla caydırarak, yasadışı göçmen işçilere yasal statü sağlayarak ve yerel emek piyasasındaki haksız rekabetin önüne geçerek kayıt dışı çalışmayı önlediği savunulmaktadır. İşveren yaptırımları batı Avrupa'da nadiren tam anlamıyla uygulanabilmiştir. Nedenler olarak, yetersiz personel, uygulama ile ilgili kurumlar arasında zayıf koordinasyon, uygulamaya yeterli yasal desteğin sağlanamaması, uygulama ölçülerine işverenlerin ve işçilerin yavaş adaptasyonu sayılabilir. Yasallaştırma programları ise yıllar boyunca devam etmiştir. Bu programlar, bir taraftan hükümetlerin yetersizliğinin kanıtı olarak değerlendirilebilirken, diğer taraftan devletlerin küreselleşme ile değişen göç hareketleriyle baş etme çabalarının veya uyumunun işareti olarak da değerlendirilebilir (Castles & Miller, 2008, s. 133-41).

Diğer taraftan Hein de Haas (2008), Avrupa'nın göçmenler tarafından *işgal edildiği* gibi bir tablonun bir *mit* olduğunu söylemekte, yasadışı göçün genel kanıların aksine o kadar yüksek olmadığını, ayrıca yasadışı göçmenlerin de hiçbirseyden habersiz kurbanlar olmadığını söylemektedir. Haas'a göre, yasadışı göçün arkasında *uygunsuz gerçekler* bulunmaktadır. Sınırların dışsallaştırılması veya göç veren ülkelerin gelişmelerinin desteklenmesi gibi önlemler göçü durdurmakta yetersiz kalmıştır. Sınır kontrolleri göçmenlerin farklı yollar aramalarına yol açmıştır. Her yıl insanlar

Avrupa'ya girmeye çalışırken ölmekte veya yaralanmaktadır. 2005 yılında İspanya'ya girmeye çalışırken ölenlerin sayısının en az 368 olduğu söylenmektedir. İnsan hakları kuruluşları 1997-2001 tarihleri arasında sadece Cebelitarık Boğazı kıyılarında 3,285 kişinin ölü olarak bulunduğunu hesaplamaktadırlar. Boğulanların gerçek sayısının çok daha yüksek olduğu, çünkü cesetlerin bir kısmının hiç bulunamadığı da hesaba katılmalıdır (Haas, 2008, s. 1312). Viyana'da bulunan Göç Politikaları Geliştirme Uluslararası Merkezi'ne göre ise, 1993 ile 2003 yılları arasında 10,000'den fazla göçmen ve mülteci AB'ye ulaşmaya çalışırken Akdeniz'de ölmüştür. Genel kabul edilen fikir, bu katastrofun nedeninin AB'nin Akdeniz'deki askeri göç kontrolüne gitgide artan miktarlarda yatırım yapmasıdır. O zamandan beri Akdeniz'deki ölü sayısı artış göstermiştir, ve bunun bir sebebi de bu askeri sınır kontrolleri nedeniyle göçmen ve mültecilerin giderek daha tehlikeli yollar seçmek zorunda kalmasıdır (Hansen, 2010, s. 96). Diğer yöntem olarak kullanılan göç veren ülkelerin gelişmesinin desteklenmesi de işe yaramamaktadır çünkü ampirik olarak ispatlanmıştır ki, en azından kısa vadede, gelişme bir toplumdaki genel mobilitayı artıracaktır (Haas, 2007). Ayrıca, yine Haas'a göre Avrupa devletleri ve göç veren ülkelerin veya en azından içindeki bazı güçlü grupların gerçekten göçü durdurmak için hiçbir istekleri yoktur çünkü her ikisinin de ekonomisi sırasıyla göçmenlerin ucuz işgücüne ve işçilerin gönderdiği paraya bağımlı hale gelmiştir. Göçün durdurulması olan resmi amaç ile ucuz yasadışı işgücüne olan sürekli talep arasında önemli bir eşitsizlik vardır. Küreselleşme, neo-liberal işverenlerin ucuz işgücü talebini getirmekte, ancak güvenlikleştirme buna engel olmaktadır. İnsanları ülkelerinden uzaklaştıran neden tek taraflı, *insan trajedisi* değil, işgücü talebidir (Haas, 2008, s. 1315).

Mülteciler ve sığınma konusu da ayrıca ele alınması gereken, küresel siyasette önemli yeri olan bir konudur. Koser (2002, s. 72-73), batı Avrupa mülteci rejiminin son 30 yılda üç evreden geçtiğini söylemektedir. Birinci evrede, 1960 ve 1970'li yıllarda, özellikle de 1973'teki petrol krizinden önce, Avrupa'ya göç etmek için iki ayrı yasal göç kanalı vardı, bunların biri ekonomik göçmenler, diğeri de mülteciler içindi. 1970'li yıllarda Avrupa ekonomik bunalıma girip de işçi sözleşmelerine son verince, ekonomik göçmenler de mülteci kanalına itilmişlerdir. Bu da Avrupa'nın mülteci deneyiminde ikinci evreyi getirmiştir. AB'de yapılan mülteci başvuruları 1980'ler boyunca artmış, 1992 yılında zirve yaparak 672,000 başvuruya ulaşılmıştır. 1990'lı yılların ortasından itibaren ise, artan mülteci başvurularına ve bir çok sığınmacının sahte olduğuna dair inancın pekişmesi üzerine batı Avrupa'da mülteci başvurularını azaltmak yönünde

önlemler alınmaya başlanmıştır, ki bu da üçüncü evredir. Koser'e göre, nasıl ekonomik göç kanalı kapatılınca mülteci kanalının kullanım arttıysa, mülteci kanalının kapanması da göçmenleri yeni, yasadışı kanala yöneltmektedir (2002, s. 73).

Castles & Miller'a göre ise (2008, s. 147), mevcut mülteci rejimi, iki belirgin uluslararası çatışmanın etkisiyle şekillenmiştir: Avrupa'da 40 milyonu aşkın insanı yerinden eden İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş. İkinci Dünya Savaşı döneminde yerinden edilmiş insanlar, Kanada, Avustralya ve diğer ülkelere yerleşerek savaş sonrası ekonomik büyümeye ciddi katkıda bulunmuşlardır. Soğuk Savaş döneminde, komünizmi desteklemeyen Doğu Bloğu ülkeleri vatandaşlarına sığınma hakkı teklif etmek Batı için güçlü bir propaganda kaynağı idi. Demir Perde ülkelerinden ayrılma imkanları kısıtlı olduğu için bunu başarabilen sığınmacılara Batı ülkelerinin kapıları genellikle açıktı. 1956 Macar Devrimi ve 1968 Prag Baharı sonrası bu ülkelerden gelen sığınmacı sayısında bir artış söz konusu olmasına rağmen halen daha makul sayıdaydı.

Bununla birlikte, Asya'da, Afrika'da ve Latin Amerika'da zayıf anti-demokratik rejimler, gelişmemiş ekonomiler ve yoksulluk, sömürgeciliğin mirası olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyet Bloğu bu ülkelerdeki devrimci hareketleri desteklemiş, Batı ülkeleri ise yeni elitleri destekleyerek ağırlıklarını korumaya çalışmışlardır. Dolayısıyla yerel çatışmalar, Doğu-Batı çatışmasının bir aynası durumuna gelmiş ve bu durum kitlesel göçleri de beraberinde getiren şiddetin yaygınlaşmasına yol açmıştır (Zolberg, Suhrke, & Aguao, 1989). Ayrıca 1960'lı yıllardan başlayarak Afrika'da sömürgeci ve beyazların hakimiyetindeki rejimlere karşı olan mücadelenin yükselmesi, 1970'li yıllarda Latin Amerika'da A.B.D. destekli rejimlere karşı direniş, Ortadoğu ve Asya'da uzun süreli siyasal ve etnik çatışmalar da mülteci akınlarına yol açmıştır (Castles & Miller, 2008, s. 148). Ancak kuzey ülkeleri ve uluslararası kurumlar, bu vakaların 1951 sözleşmesinde ifade edilen bireysel olarak baskıya maruz kalma neticesinde yerinden edilme durumundan nitelik olarak farklı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Chimni, 1998). BMMYK'ne yeni fonksiyonlar verilmiş, Komiserlik yerinden edilmiş insanların gıda, çadır ve tıbbi yardım ihtiyaçlarını karşılamak üzere dünya genelinde çalışmaya başlamıştır. Kurumun genişleyen rolü bütçesine de yansıyor, 1978 yılında 145 milyon dolar olan bütçe üçe katlanarak 1980 yılında 510 milyon dolarla BM'in en güçlü kurumlarından biri haline gelmiştir (Castles & Miller, 2008, s. 149).

1980'li yıllarla birlikte Asya ve Afrika'daki çatışma bölgelerinden Avrupa'ya gelen sığınmacı sayıları artmaya başlamış, Sovyetler Birliği'nin çöküşü bu rakamları

daha da artırmıştır. Castles & Miller’a göre en dramatik göçler 1991 ve 1997 yıllarında Arnavutluk’tan İtalya’ya ve 1990’lı yıllarda eski Yugoslavya’da yaşanan savaş sırasında Hırvatistan, Bosna ve Kosova’dan yaşanan göç hareketleri olmuştur. 1991 ve 1995 yıllarında sığınmacı olarak Almanya’ya sığınan 1.3 milyon kişi çoğunlukla Romanya, Bulgaristan ve başka doğu Avrupa ülkelerinden gelen azınlıklara mensup kişilerdir. Güney yarımküreden artan sayıda sığınmacı, etnik azınlıkların ana topraklarına dönmesi ve Polonya, Ukrayna ve diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinden yasadışı işçilerin de gelmesiyle rakamlar daha da artmıştır (Castles & Miller, 2008, s. 149).

İşte bu nedenlerle, 1990 yılları, Tarihsel Süreçte Göç bölümünde de bahsedildiği gibi, sığınma konusunda Avrupa’nın kontrolünü kaybettiği bir dönem olarak düşünülebilir. Aşırı-sağ hareketlerin yükselişe geçmesi, sığınmacı barınaklarına yönelik kundakçılık ve yabancılara yönelik saldırılar kamu düzenini tehdit etmeye başlayınca, Avrupalı devletler bu sürece bir *Avrupa Kalesi* inşasını başlatan bir takım kısıtlamalarla karşılık vermiştir (Keeley, 2001). Bu kısıtlamalar, mülteci statüsüne geçişi sınırlandırmak için yasal mevzuatta değişiklikler; eski Yugoslavya’daki savaşlar nedeniyle yerinden olan insanlar için sürekli mülteci statüsü yerine geçici koruma rejimlerinin uygulanmaya konulması, bazı ülke vatandaşlarının yeterli belgelere sahip olmadıkları sürece batı Avrupa ülkelerine girişlerinin önlenmesi için tasarlanan politikalar (vize, taşımacılık yaptırımları gibi), batı Avrupa ülkelerinin Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti gibi Orta Avrupa ülkelerini *güvenli üçüncü ülkeler* olarak nitelendirerek, şayet sığınmacılar Batı Avrupa ülkelerine bu ülkeler üzerinden giriş yapmış ise, bu ülkelere geri gönderilmeleri, *devlet-dışı aktörlerin* baskısına maruz kalmış kişilerin mülteci statüsü engellenmesini öngören 1951 Sözleşmesi’nin sınırlandırıcı yorumu, ve aşağıda da açıklanacağı gibi sığınma ve göç konularında Avrupalı devletler arasında işbirliğinin artırılması gibi önlemlerdir (Castles & Miller, s. 150). Bu işbirliğinin önemli bir sonucu, 1997 yılında yürürlüğe giren ve AB ortak mevzuatı ile ilgili bölümde de konusu geçecek olan Dublin Anlaşması’dır. Anlaşma, sığınma başvurusunda bulunanların ilk girdikleri ve sığınma istedikleri ülkede başvurularının değerlendirilmesi için üye ülkelere sorumluluk vermektedir. Anlaşmaya göre, bir kişinin ülkeye girmesine veya kalmasına izin veren ülke dışında hiçbir ülkenin o kişinin talebini incelemesine gerek yoktur. Böylece sığınma başvurusunda bulunan kişinin bir ülkeden diğerine, her bir ülkenin başvuruyu kabul etmekte sorumluluktan kaçınarak gönderilmesi önlenmek istenmiştir. Diğer hedefi de iltica başvurusunda bulunanın kendine en uygun ülkeyi seçerek başvurusunu orada yapmasının

önlenmesidir. Liza Schuster'e göre, bu anlaşmada birden fazla sorun vardır: Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi ilk giriş yapılan ülkelere çok büyük sorumluluk verilmektedir. Anlaşma, güvenli üçüncü ülke kavramının kullanılmasına izin vermektedir, yani kişinin geldiği ülke ya da kişinin başvuru yapmak istediği ülke değil, sığınmacının başlangıç ülkesinden çıktıktan sonra ulaştığı ilk güvenli ülkedir. Bu kavram, üye ülkelerin sığınmacıları AB dışına atmalarına izin vermektedir ki bu ülkeler sığınmacıları hayatlarının ve özgürlüklerinin tehlikede olduğu ülkelere *refoul* etmektedirler. Herşeyden önemlisi, bir başvurunun incelemesini sadece bir devlete bırakarak, mültecileri *Dublin mahkumu* sığınmacılar haline getirmekte ve bu kişilerin başvurularının sonuçlanması seneler sürmektedir. Schuster (2011), Avrupa mülteci politikasının gerçek mültecileri yasadışı mülteci haline getirdiğini söyleyerek bu yasayı sertçe eleştirmektedir. Silja Klepp (2010), AB'nin yasadışı göçü önlemek amacıyla sınır kontrolünü iki politikayla sağladığını, bunların göçmenlerin transit ve köken ülkeleriyle olan işbirliğinin geliştirilmesi ve ortak sınır kontrolü misyonlarının ve Avrupa sınır ajansı Frontex'in güçlendirilmesi olduğunu belirtmiştir. Heidrun Friese (2010, s. 331) de yasadışı göçü engellemek için ikili aksiyon planı uygulandığını, bunların sınırların Avrupa sınırları dışına kayması ve sınır kontrollerinin artması olduğunu söylemiştir. 2004'te kurulan Frontex, merkezi Varşova'da bulunan bir kuruluş olup, açılımı *AB Üye Ülkelerinin Sınırlarının İdaresi İçin Operasyonel İşbirliği* olarak tercüme edilebilir (İngilizcesi: For the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union). Kuruluş, *istihbaratla hareket eder* ve üye ülkelere sınırların izlenmesinde işbirliği ve ek *sınır idare sistemleri* sunar (Frontex). Klepp'e göre, açık denizde, AB sınırları dışında yakalanan sığınmacılara yönelik davranışlar tamamen keyfi ve operasyondan sorumlu güvenlik ve askeri yetkililere bırakılmıştır. Klepp, Frontex operasyonlarının temel hukuki anlayışında *non-refoulement* prensibi olarak bilinen, Avrupa mülteci hukukunun en temel parçasının yer almadığını söylemektedir (2010, s. 17).

Az önce değinildiği gibi, yasadışı göçü engellemek amacıyla AB tarafından uygulanan en önemli araçlardan biri transit ve köken ülkelerle olan işbirliği, yani geri kabul anlaşmalarıdır. Geri kabul anlaşmaları üçüncü ülkelerle yasadışı göç konusunda yapılan en önemli işbirliği olup, 10 senedir kullanılmaktadır. Amsterdam Anlaşması'nın imzalanmasından sonra, daha önce üye ülkelerin kullandığı anlaşmalar Birlik yasasına taşınmış, tüm işbirliği ve ortaklık anlaşmalarına geri kabul ile ilgili maddeler konulmaya başlanmıştır. AB ülkeleri geri kabul anlaşmalarına birinci önemi verseler de,

Carole Billet'e göre (2010), Avrupa sınırlarının kontrolünün üçüncü ülkelere verilmesi bir risk içermektedir çünkü bu ülkelerin Avrupa sınırlarını yönetmek için yeterli bilgi ve kaynağı yoktur. Her ne kadar AB, bu anlaşmaları finansal enstrümanlar ve operasyonlarda işbirliği gibi konularda desteklese de, yeterli oldukları söylenemez. Ayrıca, bu anlaşmaların etkisini ölçen hiçbir çalışma da yapılmamaktadır. Bu durumda, Billet'e göre (s. 79) her ne kadar geri kabul anlaşmaları çok kullanılıyor da olsa, bu tür anlaşmaların hem yasadışı göçü engellemeye faydası hem de AB'nin ortakları veya göçmenler üzerindeki etkisi bilinmemektedir. Böyle bir kör yaklaşım çok risklidir; bu anlaşmaların etkisiz olduğu ortaya çıkabilir veya daha da kötüsü insan hayatlarını riske atarken ters etkisi bile olabilir.

Richard Black (2003, s. 36), mültecilerin yasal bir başvuru yapabilmek için giderek daha çok yasadışı yöntemlere başvurması gerektiğini belirtmiştir. Bir çok Avrupa ülkesinde uygulanan vize gibi sınır öncesi kontroller, gerekli dokümanı taşımayan yolcuları taşıyan havayollarına verilen cezalar ve geri kabul anlaşmaları gibi sınırların kontrolünün dışsallaştırılması, mülteci olması mümkün olabilecek bir kişiye yasadışı yollar kullanmak dışında bir yol bırakmamaktadır (Bloch & Chimienti, 2011, s. 1273-74). Yukarıda da değinildiği gibi bazı Avrupa devletleri daha da ileri giderek Akdeniz'de açıkdenizdeki tekneleri geri çevirerek Cenevre Sözleşmesi'ni çiğnemektedirler. Bu durumda mültecilerin yasadışı yöntemlere başvurmaları şaşırtıcı olmamalıdır. İngiltere'deki en son mülteci yasasına göre, yasadışı yollarla ülkeye girenlere veya ülkeye giriş tarihi ile iltica başvuru tarihi arasında zaman farkı olan kişilere iltica başvuru hakkı verilmemektedir (Lester, 2000). Bu önlemlerin amacının, sahte mültecileri engellemek olduğu söylenmektedir. Oysa ki bu önlemlerin iddianın gerçekliğiyle bir ilgisi olmayıp, gerçek bir sığınmacıyı da cezalandırması söz konusudur. (Black, s. 41)

Peo Hansen'a göre (2010, s. 90-91) 80'li yılların ortalarından itibaren, Avrupa *kalesi*, önlemeye çalışmasına rağmen gitgide daha fazla göç almıştır. Güncel AB rakamları, 25 AB ülkesindeki yasadışı göçmen sayısını 8 milyon civarında hesaplamaktadır (Avrupa Komisyonu, 2008, s. 6). Avrupa'nın en başta göç alan ülkeleri Almanya, İspanya, İtalya, Fransa ve İngiltere'dir (Düvell, 2008, s. 482). İlk bakışta, AB'nin yasadışı göçle savaşmak olan amacı ile neo-liberal ekonomik amaçları arasında bir çelişki göze çarpmaktadır. Hollifield (1992) bu durumu *açık pazar ve kapalı politik toplumun liberal çelişkisi* olarak nitelendirir. Bu konuda yapılan araştırmalar ortaya çıkarmıştır ki yasadışı göçle savaştığını söyleyen Avrupa devletleri aslında

ekonomilerinin yasadışı göçmenlerin sağladığı işgücünden faydalanyor olmalarından memnundurlar (Schierup, Hansen, & Castles, 2006). Bu anlamda, bir çelişki ile karşı karşıya olmayabiliriz. Bunun yerine göç ile politik ekonomi arasındaki ilişkiyi yani *kale Avrupa ile neo-liberal Avrupa* arasındaki ilişkiyi gözardı etmemek gerekir. Yukarıda detaylı olarak anlatılan mülteci politikasından yola çıkarak, *kale* metaforunun daha çok AB mülteci politikası için geçerli olduğunu, Avrupa'nın sığınmacıları istemediğini ve onları alanı dışında tutmak için her önlemi aldığını söylenebilir. Ancak ucuz göçmen işgücü söz konusu olduğu zaman, neoliberal küreselleşmenin ekonomik güçleri askerileşmiş sınırları engel olarak tanımamaktadır (Schierup, Hansen, & Castles, 2006). AB'nin 2000'li yıllardaki resmi olarak ilan ettiği amacı, istenilen yüksek nitelikteki ekonomik göçmenleri geçici süreliğine çekmek, vasıfsız ekonomik göçmenlerin ve sığınmacıların ise Avrupa alanına girmelerini engellemektir. Ancak Hansen ve daha önce Haas'ın da söylediği gibi gayriresmi olarak vasıfsız ucuz işgücüne de göz yumduğu söylenmelidir (Haas, 2008, s. 1315; Hansen, 2010, s. 94).

3.1.2. Avrupa Ülkelerinin AB Kapsamında Ortak Mevzuatı

AB ülkelerinde çoğunluğu oluşturan üçüncü ülke göçmenlerinin AB üyesi ülkelere gelen göçmenlerle kıyaslandığında maruz kaldıkları yasal eşitsizliklerin aşılması için yapılan beyanların ötesine geçilememiştir. AB bünyesinde yürütülen ortak politika çalışmaları da çoğu zaman üye devletlerin kendi egemenlik alanlarını korumak yönünde gösterdikleri hassasiyetlerin yarattığı gerilimlerle dolu olmuştur (Toksöz, 2006, s. 47). Uluslararası göç politikaları bakımından devletlerin yabancıların girişi ve yerleşimine ilişkin düzenlemeleri sıkı kontrollerin yapıldığı bir dizi *kapıya* benzetilmektedir. Bu *kapılar*, dış sınır kontrolleri, vize alma zorunluluğu, uzun dönemli oturma ve çalışma izinleri, iç kontroller, sürekli oturma izinleri ve vatandaşlık hakkının tanınmasıdır. AB'de diğer AB üyesi ülkelerin vatandaşları, EFTA üyesi ülke⁶ vatandaşları ve üçüncü ülke vatandaşlarından oluşan üç yabancı kategorisinin bu *kapılardan* geçerken sahip oldukları yasal konumları farklı ve eşitsizdir (Rees, Stillwell, Convey, & Kupizewski, 1996, s. 315).

⁶ European Free Trade Agreement –Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması ülkeleri AB'ye katılmamış olan İzlanda, Norveç, Lichtenstein ve İsviçre'yi kapsamaktadır.

AB üyesi ülke vatandaşlarının, EFTA ve birçok OECD ülkesi vatandaşlarının, bir AB ülkesine giderken vize almaları gerekmemektedir. Diğerlerinin ise vize alabilmek için yerine getirmesi gereken birçok koşul vardır, kalışı finanse edecek yeterli kaynağın olduğunu gösteren banka cüzdanı, dönüş bileti, sigorta vb. Ükelere göre bu koşullar konsolosluk yetkilileri tarafından ağırlaştırılabilmekte, görevlilerin kaba davranışları caydırma sürecinin bir parçası olabilmektedir. Beş AB üyesi ülke⁷ vize konusunda ortak politika geliştirmek için anlaşmış ve hangi ülkelere vize isteneceğine dair bir liste yapılması karara bağlanmıştır. Schengen ülkeleri kendi aralarında aldıkları kararlarla tek bir ülkeden alınan vizenin tüm Schengen ülkelerinde geçerli olması uygulamasını başlatmışlar, bir ülkede oturma iznine sahip yabancının da diğer ülkelerde serbestçe dolaşmasına ve üç aya kadar ikametne imkan sağlamışlardır. Kısa dönemli göçmenler turistik, ticari veya bilimsel amaçla vize için başvurular olup, kendilerine üç veya altı aylık vize verilebilmektedir. Orta dönemli göçmenler eğitim veya çalışma amacıyla göç alan ülkede birkaç aydan fazla kalmayı düşünen kimselerdir. Bunlar için sadece vize yeterli değildir, ikametleri için çalışma ve oturma izinleri de gereklidir. Uzun dönemli göçmenler ise genelde aile birleşmesi kapsamında giden kişiler olup belirsiz bir süre için oturma izni talebinde bulunurlar (Rees, Stillwell, Convey, & Kupizewski, 1996, s. 316-19).

AB üyesi bir ülkenin vatandaşı bir diğer üye ülkede çalışma iznine gerek olmadan iş bulup çalışabilir. AB vatandaşlığının yürürlüğe girmesiyle son *kapı* da açılmış ve bu alandaki her türlü kısıtlama ortadan kalkmıştır. Ancak AB ülkelerinde yaşayan üçüncü ülke vatandaşları için kapılar hala kapalıdır. Onlar hala bir başka ülkeye giderken vize almak durumundadır, bir diğer AB üyesi ülkede çalışma imkanları çok sınırlıdır ve yerleşmelerine ilişkin koşullar çok ağırdır. Maastricht zirvesinde üçüncü ülke vatandaşlarının AB içinde serbestçe seyahatine izin verecek şekilde (ikamet ve seyahat hariç) yasal düzenleme yapılması önerisi getirilmiş ancak bu konuda bir ilerleme kaydedilememiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) 1957 yılında kuruluşundan bu yana göç politikalarına ilişkin ortak çalışma bütünleşme sürecinin önemli bir unsuru olmuştur. AET'nin kuruluş antlaşması ortaklı bünyesinde işçiler ve kendi hesabına çalışanlar için serbest dolaşımın sağlanmasına yönelik hükümler içermektedir. Bu düzenlemelerin amacı işçilerin farklı ülke vatandaşları olmalarından ötürü istihdam,

⁷ Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda

ücretlendirme ve diğer çalışma koşulları itibariyle farklı muamele görmelerinin önüne geçmektir (Toksöz, 2006, s. 49). Serbest dolaşımın uygulamaya geçmesi, Antlaşmanın yürürlüğe girdiği 1958 yılından 10 yıl sonra, 1968 yılında mümkün olmuştur. İşçilerin serbest dolaşımına ilişkin Antlaşma hükümleri yalnızca bir ekonomik faaliyette bulunan ya da bulunmak isteyenlere serbest dolaşım hakkını tanımaktadır. 1968 yılında çıkarılan Tüzük ve Direktifle sadece işçilerin değil aile üyelerinin de serbest dolaşımdan yararlanmasına imkan tanınmıştır (Özdemir, 1999, s. 21-31).

AT'nin genişleme sürecinde serbest dolaşım hep tartışmalı bir konu olmuştur. Altmışlı yıllarda güney İtalya'dan gelecek olan göç dalgasından korkulurken, 1970'lerde İngiltere'nin ortaklığa girmesinden sonra Commonwealth ülkelerinden geleceklerin göçü korku yaratmıştır. Seksenli yıllarda aynı şekilde Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın üyeliğiyle tekrarlanan korkular serbest dolaşıma birkaç yıllık bir geçiş döneminden sonra izin verilmesiyle bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Ancak her seferinde bu korkuların geçersiz olduğu, beklenen göçlerin gerçekleşmemesiyle ortaya çıkmıştır (Toksöz, 2006, s. 50).

1970'li yılların ortalarından itibaren üye ülkeler göç politikasına ilişkin çalışmalarını üçüncü ülkelere göçü kapsayacak şekilde genişletmeye başlamışlardır. 1974'te göçmenler ve aileleri için ilk eylem programı açıklanmış, üye ülkelerin programlarının koordinasyonu görevi 1976'da Avrupa Komisyonu'na verilmiştir. 1973-74'te üye ülkelerce işçi alımının durdurulmasından sonra AT bazı ülkelerle işbirliği sözleşmeleri imzalamıştır. Türkiye'yle 1963'ten bu yana var olan ve AB'de yaşayan Türkiyeli göçmenler için büyük önem taşıyan ortaklık sözleşmesi bu dönemde tamamlanmıştır. AT'nin Türkiye dışında eski Yugoslavya (1961'de askıya alınmıştır) Cezayir, Fas ve Tunus'la yaptığı anlaşmalar bu ülkelerin işçilerinin istihdam, sosyal güvenlik ve sosyal yararlar itibariyle ayrımcılığa uğramayacaklarını garanti altına almaktadır. Bu anlaşmaların Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yla üyelik öncesinde imzalanan anlaşmalara göre daha liberal olduğu, çünkü yeni anlaşmalarda işçilerin ayrımcılığa karşı korunacağına dair düzenlemeler olmadığı söylenmektedir. Benzer anlaşmalar daha sonra Bulgaristan ve Romanya'yla da imzalanmıştır. Anlaşmaların hiçbirisi kişilerin seyahat özgürlüğünü tanımamaktadır (Rees, Stillwell, Convey, & Kupizewski, 1996, s. 321).

1985'te Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda ve Lüksemburg devletleri arasında sınır kontrollerini aşamalı olarak kaldıran ve vize uygulamalarını benzer hale getiren Schengen Anlaşması imzalanmıştır. Kişilere ve mallara ilişkin sınır kontrollerinin

tamamen kaldırılması için belirlenen tarih 1 Ocak 1990 olmuş ancak iki Almanya'nın birleşmesi süreci bu tarihi geciktirmiştir. 19 Haziran 1990'da Schengen Anlaşması'nı imzalayan beş devlet Schengen Uygulama Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Sözleşme göç ve iltica, polis işbirliği, uyuşturucu, silah, vize politikalarının uyumlulaştırılması, dış sınırların denetlenmesi, yargısal işbirliği, suçluların iadesi ile kişi ve mallara ilişkin bilgi alışverişinin gerçekleşeceği Schengen Bilgi Sistemi'nin kurulmasını kapsamaktadır. Schengen grubuna 1990'da İtalya, 1991'de İspanya ve Portekiz, 1992'de Yunanistan, 1995'te Avusturya, 1996'da Danimarka, Finlandiya ve İsveç katılmıştır (Özdemir, 1999, s. 46).

1986'da Avrupa Tek Senedi imzalanmış olup, Senet 1992 sonuna kadar mal, hizmet, sermaye ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanmasını öngörmektedir. Senedin hayati noktalarından biri üçüncü ülke mensuplarının AB'ye seyahat ve ikametlerinin ortak düzenlemesidir. Ancak bu düzenlemeyle üye ülkelerin hiçbirisi kendi kontrol haklarından vazgeçmemiş, kendilerine ait kapıların açılıp kapanma yetkisini başkalarına bırakmak istememiştir. 1989'da üye ülkelerin görevlilerinden oluşan bir koordinasyon grubu hazırladığı Palma dokümanı ile kısa ve uzun dönemli politikaları ayrıştırarak, dış sınırların kontrolü ve suça karşı ortak mücadeleyi kısa dönemli politikalar içinde öne çıkarmıştır. Aynı yıl Avrupa Topluluğu (AT) devlet ve hükümet başkanları Sosyal Şart olarak bilinen *İşçilerin Temel Haklarına İlişkin Topluluk Şartı*'ni kabul etmiş ve Şartın birinci bölümünde on iki başlık halinde işçilerin temel sosyal hakları sayılmıştır. Bunlar, serbest dolaşım, istihdam ve ücret, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal koruma, örgütlenme ve toplu pazarlık özgürlüğü, mesleki eğitim, çalışma hayatında kadın ve erkek için eşit muamele, işçiler için bilgilendirme, danışma ve katılım, işyerinde sağlık ve güvenlik, çocukların ve gençlerin, yaşlıların ve engellilerin korunmasıdır (Özdemir, 1999, s. 49). Şart aynı zamanda üye ülkeleri yasal olarak bulunan üçüncü ülke işçilerinin yerli işçilerle eşit çalışma ve yaşam koşullarına sahip olmasını sağlayacak düzenlemeleri yapmakla yükümlü sayılmıştır.

1990'lı yıllar artan sığınmacı akımları karşısında üye ülkelerin akımları önleyebilmek için ortak politikalar geliştirmek yönündeki çabalarına, işbirliği niyetlerinin beyanına ancak aynı zamanda kimin ne tür sorumluluklar alması gerektiği konusundaki çelişkilere ve gerilimlere tanıklık etmektedir. 1990'da imzalanan Dublin Anlaşması'yla iç sınırlarda kontrollerin kaldırılması karara bağlanmıştır. Anlaşma sığınma başvurusunda bulunanların ilk girdikleri ve sığınma istedikleri ülkede başvurularının değerlendirilmesi için üye ülkelere sorumluluk vermektedir. Böylece

sığınma başvurusunda bulunan kişinin bir ülkeden diğerine, her bir ülkenin başvurusu kabul etmekte sorumluluktan kaçınarak gönderilmesi önlenmek istenmiştir. Diğer hedefi de iltica başvurusunda bulunanın kendine en uygun ülkeyi seçerek başvurusunu orada yapmasının önlenmesidir. Bu anlaşma yürürlüğe ancak 1997’de girmiştir (Zeybekoğlu & Johansson, 2003, s. 24).

1990’da toplanan Roma zirvesinde kişilerin serbest dolaşım, sığınma politikasının uyumlulaştırılması, köken ülkeler için ortak yardım politikasının geliştirilmesi, göçmenlerin sosyal entegrasyonu için yardımlar öncelikli görev olarak tanımlanmıştır. 1992’de tamamlanan AB Antlaşması (Maastricht Antlaşması) o vakite kadar esas itibarıyla ekonomik bir birlik olan AT’yi ortak dış ve güvenlik politikaları ile adalet ve içişlerinde işbirliği üzerinde yükselen politik bir birliğe dönüştürmüştür. Bunun sığınma ve göç alanları açısından anlamı dış sınırlardan geçilmesinde, üçüncü ülke vatandaşlarının sığınma veya göç kapsamında giriş ve hareket koşullarında, üçüncü ülke vatandaşlarının üye ülkelerin topraklarında istihdama erişiminde ve aile birleşmesi de dahil olmak üzere ikamet koşullarında işbirliğidir. Yani kapıların ne ölçüde açılacağına, ne ölçüde kapalı tutulacağına birlikte karar verilecektir. Ayrıca kayıtdışı göçle mücadelede sığınma ve göç politikalarının ikili anlaşmalar yoluyla üye ülkelerin sorumluluk alanında bulunması kararlaştırılmıştır. (Zeybekoğlu & Johansson, 2003, s. 24-25). Antlaşma’nın *Birlik Vatandaşlığı*’yla ilgili maddesi ise Birlik üyesi ülke vatandaşlarının üye devlet topraklarında serbestçe dolaşmasını ve ikamet etmesini düzenlemektedir (Özdemir, 1999, s. 52).

1997’de Amsterdam Antlaşması’yla AB üyesi ülkelerin hükümet ve devlet başkanları Birlik temelinde düzenlemeler için açık tavır ortaya koymuşlardır. Bunun önde gelen nedenlerinden biri, 90’lı yılların başından bu yana sınırların kolayca aşılmasının üye ülkelerin daha fazla işbirliğini gerekli kıldığının kavranmasıdır. Göç hareketlerinden daha olumsuz etkilenen ülkeler bu konunun Avrupa’ya ait bir sorun olarak ele alınmasını istemişlerdir. Bu Antlaşma sığınma ve göç politikalarını AB Antlaşması’nın ortaklık çalışmalarıyla ilgili bölümünün unsurları haline getirmiştir. Amsterdam Antlaşması 5 yıl içinde AB’in dış sınırlarında kişilerin kontrolünde, kısa süreli vize verilmesinde ve sığınma başvurusunda bulunanlardan hangi ülkenin sorumlu olacağı ve başvuruların değerlendirilme kriterleri ile kayıtdışı göçle mücadele konularında ortak normlar ve uygulamalar geliştirilmesini öngörmektedir. Antlaşmayla kapsamlı bir ortak göç ve sığınma politikası geliştirmenin hukuki yolları açılmıştır (Toksöz, 2006, s. 53).

Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe konulması bakımından varolan açıkların giderilmesi yönündeki çaba 1998'deki Viyana Eylem Programı olmuştur. Programda öncelikli hedef kayıtdışı göçle mücadele olup, AB ülkelerindeki üçüncü ülke vatandaşlarının haklarının güvence altına alınması ve entegrasyonu diğer hedefleridir. Ayrıca yurtlarından kovulmuş üçüncü ülke mensuplarının korunması için önlemler geliştirmek ve bunun yükünün üye ülkeler arasında paylaşılmasını sağlamak hedeflenmektedir. Viyana Eylem Programı'nın ağırlık noktası kısıtlayıcı düzenlemeler olup, Amsterdam Sözleşmesi'yle getirilen AB'nin *özgürlük, güvenlik ve hukuk alanı* olarak geliştirilmesi hedefine özellikle yasal olarak AB'de bulunan üçüncü ülke göçmenlerinin durumu açısından katkısı yetersiz kalmıştır (Toksöz, 2006, s. 54).

1999'da Tampere'deki Avrupa Zirvesi'nde tekrar kapsamlı bir göç politikasının geliştirilmesi gereği üzerinde durulmuş ve göçle kaynaklı eden ülkelerde yoksullukla mücadele, yaşam ve istihdam koşullarının iyileştirilmesine, insan haklarının korunmasına ve demokratikleşmeye yönelik çabaların göç ve sığınma politikalarının bir parçası olarak görülmesi gerektiği belirtilmiştir. Avrupa Konseyi'ne göre geliştirilecek olan sığınma politikası Cenevre Konvansiyonu'nu kendine temel almalı ve uzun dönemde AB çapında ortak sığınma uygulamasına geçilerek, kabul edilen mültecilere ortak bir statü verilmelidir. Tampere'de alınan kararlar arasında AB'de yasal olarak bulunan üçüncü ülke vatandaşlarına AB üyesi vatandaşlarla eşit hakların ve yükümlülüklerin verilmesi, yaşadıkları ülke vatandaşlığını kazanmalarının kolaylaştırılması, ayrımcılık, ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadele edilmesi vardır. Kayıtdışı göçle mücadele AB'ye aday ülkelerin Schengen hükümlerini tümüyle üstlenmesi, köken ve transit ülkelerle işbirliği içinde yürütülecek kampanyalarla yasal göçün olası yönleri hakkında bilgi verilmesi, vizeler ve sahte dokümanlara ilişkin ortak politika geliştirilmesi, AB vizesi verecek ofisler kurulması, insan ticareti yapanlar ve göçmenleri sömürenlerle mücadelede ağır cezalar getirilmesi ve sınır kontrollerinde işbirliği yapması talep edilmektedir (Zeybekoğlu & Johansson, 2003). Ancak Avrupa Konseyi bütün ulusal sığınma düzenlemelerinin uyumlu hale getirildiği tek bir AB iltica sisteminin geliştirilmesi konusunda birlik sağlayamamış, yükün paylaşılması noktasında da ilerleme kaydedilememiştir (Toksöz, 2006, s. 54).

Tampere'deki zirveden sonra Avrupa Komisyonu iki önemli doküman yayınlamıştır: bunlardan biri *Ortak Bir Sığınma Prosedürü İçin Tebliğ*'dir. İlk tebliğin hedefi ortak bir sığınma düzenlemesi için gerekli uygulama ve sığınmacılara sunulacak koruma biçimlerine ilişkindir. İkincisinde Komisyon üye ülkelere şimdiye kadar

uygulanan işçi alımının durdurulması politikasını reddetmekte ve üye ülke hükümetlerinden AB ülkelerine yasal işçi göçünü mümkün kılacak şekilde göçü düzenlemelerini talep etmektedir. Diğer öneriler üçüncü ülkelerin mensuplarının yasal durumlarına ve serbest dolaşımına ilişkindir. Önerilerden ırk veya etnik köken temelinde fark gözetmeden eşit muamele ve ayrımcılıkla mücadele ilkesi kabul edilmiştir. Eylül 2000’de Komisyonun Avrupa Sığınma Fonu kurulması önerisi de kabul edilmiş ve 2000-2004 dönemi için 216 milyon Euro’luk bütçe tahsis edilmiştir. Ayrıca Aralık 2000’de sığınma başvurusunda bulunanların ve kayıtdışı yabancıların parmak izlerinin toplandığı bilgisayar destekli bir veri bankası kurulmuştur. Komisyon eğitim amaçlı ikamet, çalışma amaçlı ikamet konularında da direktif tasarıları hazırlamaktadır (Toksöz, 2006, s. 55).

AB ülkelerinde uzun süredir ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının statülerine ilişkin 2003/19 sayılı direktifle nihayet üye ülkeler arası göç mümkün kılınmış ve en geç 23.1.2006 tarihi itibarıyla bu ülkelerde bulunan göçmen işçilerin sıkı şartlara bağlı kalmak kaydıyla çalışmak için bir başka üye ülkeye gitme hakkını elde edeceği belirtilmiştir (www.belgenet1.htm, 2004).

Otuz yıldır tartışılan göç politikalarının ağırlık noktasının dışarıdan gelecek göçlerin önlenmesine yönelik olduğu, AB ülkelerinde yaşayan üçüncü ülke göçmenlerinin durumlarının iyileştirilmesinin sık sık gündeme gelmesine rağmen, AB üyesi ülke vatandaşlarıyla eşit haklara sahip olmaları yönünde somut adımlar atılmadığı görülmektedir (Toksöz, 2006, s. 56). Bütün bu tarihsel gelişmeleri değerlendiren Angenendt (1999, s. 553), ortak politikalar geliştirilmesi konusunda egemenlik haklarının kaybindan korkan üye ülkelerin çekincelere sahip olduğunun, dolayısıyla daha uzun süre belirtilen niyetlere rağmen Avrupa sığınma ve göç politikalarının ulusal devletler düzeyinde belirlenmesinin kaçınılmazlığının altını çizmektedir.

Guiraudon’a göre (2000), AB ile ilgili literatür göç kontrolünü nadiren çok kademeli yönetimle ilişkilendirmiştir, çünkü göç ulusal bağımsızlığın bir sembolü olarak kalmıştır. Guiraudon, ulusal hükümetlerin kısıtlamalarının ve AB’nin organlarının bağlayıcı bir karar almamasın mümkün olmamasının, göç konusunu uluslararasılaştırdığını ve AB içinde dikey bir mekanizma oluşmasına yol açtığını söylemektedir. Göçmenlere sıcak bakan uluslararası yargının gözlerinden uzakta, bu hukuk ve düzen memurlarından oluşan göç elitinin verdiği kararların sürekli olarak güvenliğe yönelik ve kısıtlayıcı olduğunu söylemektedir. Kısaca, daha önce var olan

uluslararası güvenlik forumları, politik çevrelerin de zımni muvafakatıyla bu devlet görevlilerinin göçü bir Avrupa güvenlik meselesi olarak belirlemelerine izin vermiştir.

3.2. Tarihte ve Bugün Türkiye ve Göç

Hem Osmanlı İmparatorluğu, hem de Türkiye'nin göçmen ve mülteci kabul etme konusunda uzun bir geçmişi vardır (Kirişçi, 1994). Osmanlı Devleti büyük rakamlarda sadece Müslüman göçmen değil, aynı zamanda Hristiyan ve Yahudi mülteciler almıştır. Özellikle Balkanlar, Kafkaslar ve Türkistan'dan kaçan Müslümanlar (aşağı yukarı Orta Asya'ya tekabül eden bir coğrafi bölge) kabul edilmiş ve göçmen olarak yerleşmişlerdir (Karpas, 1985). Osmanlı İmparatorluğu'nun çok kültürlü ve etnik yapısı, uluslararası düşüncelerle birleşerek, aynı zamanda Macarlar, Ruslar, Polonyalılar, Yahudiler gibi geniş bir Müslüman olmayan etnik gruba da sığınma hakkı tanınmasına yol açmıştır. Osmanlılar aynı zamanda çoğunlukla bu mültecilere entegre olma ve İmparatorluğun kulu olma hakkını da sunmaktaydılar (Kirişçi, 2000, s. 3).

Kirişçi'ye göre, (2000, s. 3) Osmanlı İmparatorluğu'nun tersine, Türkiye Cumhuriyeti çok farklı bir göç ve mülteci politikası izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı olarak Türkiye, göç politikalarında Türk dili ve etnik yakınlığına vurgu yapmış ve dinle ilgili olarak sessiz kalmıştır. Ancak pratikte Sunni ve Hanefi din geçmişi olanların dikkat çekici şekilde göçmen olarak kabul edildiği görülmektedir. Sığınma hakkı verilmesiyle ilgili olarak ise Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'na kıyasla çok daha kısıtlayıcı bir politika izlemiştir. Türkiye sığınma hakkını geniş bir yelpazede vermeye istekli olmasına rağmen, tam mülteci statüsünü sadece potansiyel olarak vatandaş olabilecekler olarak kısıtlamıştır. Bu dolambaçlı mantık aslında şaşırtıcı değildir çünkü uluslararası hukukta tam mülteci statüsü natüralizasyon yoluyla vatandaşlık almanın yolunu açmaktadır.

Türkiye, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 BM Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Bu sözleşmenin şartlarına uygun olarak, Türkiye iltica prosedürleri, sığınmacıların tanınması ve korunmasıyla ilgili çeşitli yükümlülükler kabul etmiştir. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu gibi, Avrupa veya başka yerlerden kaçan çeşitli gruplara bir tür koruma verme geleneğini geliştirmiştir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun pratiğinden tamamen farklı olarak 2510 numaralı yasaya göre Türk soy ve kültüründen gelmeyen sığınmacılar ve mültecilerin Türk vatandaşlığına kabul edilmek bir yana, Türkiye'de

sürekli kalmalarına sadece nadiren ve istisnai olarak izin verilmiştir. (Kirişçi, 2000, s. 6)

Türkiye’ye kabul edilen ve yerleşen göçmen istatistikleri Köy İşleri Genel Müdürlüğü ve Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü tarafından tutulmaktadır. Bu bilgi menşe ülke bazında bölünmüştür. Balkan ülkeleri – Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya – için detaylı istatistikler tutulmuştur. *Türkistan* olarak tabir edilen, şu andaki Orta Asya ülkeleri ve Doğu Türkistan olarak bilinen Çin’in Sinkiang eyaletini kapsayan bölgenin de istatistikleri aynı şekilde detaylı olarak tutulmuştur. Diğer ülkeler bölümünde ise bu beş bölge dışındaki tüm ülkeler bulunmaktadır. Göçmenlerin etnik ve dini geçmişleri bilinmemektedir. Ancak genel olarak bilinmektedir ki birbirini izleyen hükümetler “Türk soyu ve kültürü” terimini sadece Türkçe konuşan grupları değil özellikle Balkanlardan gelen Arnavutları, Bosnalıları, Çerkezleri, Pomakları ve Tatarları kapsayacak şekilde yorumlamışlardır. (Odman, 1995, s. 194)

Tablo 3

Bölgeler Bazında Türkiye’ye Göç Edenlerin Sayısı

	1923-1939	1940-1945	1946-1995
Bulgaristan	198,688	15,744	603,585
Yunanistan	384,000	-	25,889
Romanya	117,095	4,201	1,264
Yugoslavya	115,210	1,671	188,040
Türkistan	-	-	2,878
Diğer	10,029	-	17,869
Toplam	825,022	21,616	839,525 = 1,686,163

Kaynak: Tablo 3’teki veriler K. Kirişçi’nin “Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices” başlıklı (2000, *Middle Eastern Studies*, sayı 36 cilt 3) çalışmasından alınmıştır.

Tablo 3’te görüldüğü üzere, resmi rakamlara göre, Cumhuriyet tarihinde Balkanlardan Türkiye’ye 1.6 milyon göçmen gelirken, Türkistan ve Diğer ülkelerden gelen göçmen sayısı 30,000’in altında kalmıştır. Tablo 3’e göre, 2. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar Türkiye’ye 840.000 civarında kişi göç etmiştir. Büyük çoğunluk Balkan ülkelerinden gelmiştir. En önemli hareket Yunanistan’la 1923’te gerçekleşen nüfus mübadelesi kapsamında gerçekleşmiştir. 1920’lerin başında Yunanistan’dan Türkiye’ye

kitlesel Müslüman göçü gerçekleşmiştir. Tablo 3'te görüldüğü gibi, 1939 itibariyle 384.000 kişi Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Bu dönemde aynı zamanda aşağı yukarı 200,000 Türk, Pomaklar (Müslüman Bulgarlar) ve Romanlar da Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmüştür. Aynı şekilde yine Romanya'nın çeşitli bölgelerinden 121,296 Türk, Tatar ve Çerkez Türkiye'ye yerleşmiştir. Son olarak, 116,881 Türk, aynı zamanda Bosnalı ve Arnavut Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Balkanlardan göç edenlerin sayısına karşın, 1923-1945 yılları arasında Türkistan'dan hiç resmi göçmen gelmemiş, diğer bölgelerden ise çok az göçmen gelmiştir. Aşağı yukarı, Balkanlardan gelen göçmenlerin diğer bölgelere oranı 1'e 84 olmuştur (Kirişçi, 2000, s. 8).

Benzer bir göç modeli İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etmiştir. Bu göçün ana farkı, çoğunluğun Bulgaristan'dan gelen Türkler ve Pomaklar olmasıdır. Bulgaristan'dan iki kitle göçü olmuştur; biri 1950-51'de, diğeri de 1989'da ve göç eden kişi sayısı ilkinde 154,000, ikincisinde ise 310,000'den daha fazlaydı (Kirişçi, 1995, s. 66-7). Bulgaristan ile Türkiye arasında aileleri birleştirmek için yapılan ikili bir anlaşma kapsamında 1970'li yıllarda 116,000 göçmen Türkiye'ye gelmiştir (Kirişçi, 1995, s. 67). İkinci en büyük göçmen hareketi Yugoslavya'dan olmuştur. Bu durumda, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren yaklaşık 188,000 göçmen gelmiştir. İstatistikler, gelenler arasında Türk olanlar ve olmayanları ayırtmaya imkan vermemektedir. Ancak, gelenlerin arasında birçok Arnavut ve Bosnalı'nın bulunduğu genel olarak kabul görmektedir. Bosna-Hersek'teki savaş esnasında yaklaşık 25,000 Bosnalıya sığınma hakkı verildiği hesaplanmaktadır. Dayton barış anlaşmasından sonra bu mültecilerin birçoğu kendi istekleriyle Bosna'ya geri dönmüşlerdir ancak bir kısmı Türkiye'de kalmıştır. Bosnalıların rakamları Tablo 3'de görünmemektedir çünkü hiçbirisi 2510 numaralı yasa kapsamında göçmen olarak muamele görmemişlerdir (Kirişçi, 2000, s. 9).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Yunanistan'dan gelen göç sınırlı olmuştur. Batı Trakya'daki Türkçe konuşan Müslümanlar Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesinden muaf tutulmuşlardı. Ancak, Yunan sivil savaşı sırasında birçoğu Türkiye'ye sığınmıştır. Bazıları geri dönmüştür ancak, Türkiye'ye sığınan birçok Yunanlı gibi, büyük bir kısmı Türkiye'de kalmayı seçmişlerdir. Ayrıca, Oniki Ada'dan Türkiye'ye gelen Türkler ve Müslümanlar da vardır. Yunanistan'dan gelen Türklerin Türkiye'ye yerleşmesine izin verilmesi politikasına, özellikle Yunanistan istikrara kavuşunca son verilmiştir (Vernant, 1953, s. 242). 1950'lerin sonuna doğru Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler bozulmaya başlayınca, Türkiye'deki hükümetler Batı Trakya'daki Türk varlığını devam ettirmek gayesiyle

Yunanistan'dan gelen göçmenleri kabul etmekte daha da isteksiz davranmışlardır. Bu bölgedeki Türk halkına yönelik Yunan baskısı ve zulmü nedeniyle birçok Türk Türkiye'ye kaçmıştır. Resmi istatistiklerde yer almamasına rağmen, 1960 ile 1980 yılları arasında yaklaşık 20,000 Türkün Türkiye'ye yerleştiği hesaplanmaktadır. Buna ilaveten, 1990'ların başında 1,200 Türkün daha Türkiye'ye iltica ettiği hesaplanmaktadır (Eren, 1993, s. 242).

Balkanlara kıyasla, diğer bölgelerden göç son derece limitli olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonu öncesi dönem gibi, diğer ülkeler kategorisindeki göçmen sayısı 17,000 civarında olmuştur. Bu dönemde *Türkistan*'dan bir miktar göç olmuştur. Resmi istatistiklere göre bu bölgeden toplam 2,878 göçmen Türkiye'ye yerleşmiştir. Ancak, genel olarak bilinmektedir ki bu sayı Kazakları, Kırgızları, Özbekleri, Uygurları ve Türkmenleri kapsamaktadır (Kirişçi, 1996, s. 397-8). Ancak, bu istatistikler *Türkistan*'dan gelen göçmen sayısını daha az göstermektedir (Bezaniş, 1994). Bu durum aynı zamanda bu göçmenlerin Türkiye'ye üçüncü ülkelerden gelmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla sayıları diğer ülkeler kategorisinde yer almış olabilir. Örneğin, Mart 1982'de kabul edilen özel bir yasayla Pakistan'da kamplarda yaşayan 4,163 mülteci Türkiye'ye getirilmiştir. Yerleşmiş prosedürlerden ayrılan bu uygulamayla, resmi istatistikler bu göçmenlerin etnik dağılımını 270 Kazak, 1,130 Kırgız, 1,905 Özbek ve 858 Türkmen olarak yapmıştır. Bu mülteciler Doğu Anadolu'da, daha önce yerleşime kapalı olan bir bölgeye yerleşmişlerdir. Türkiye tarafından kabul edilmiş ancak resmi istatistiklerde yer almayan büyük miktarda *Türkistan*'lı mülteci vardır (Kirişçi, 1996, s. 410).

Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 BM Sözleşmesi'ni imzalayana kadar, Türkiye'nin ulusal yasasında yabancıların sığınma durumunu yöneten bir yasa yoktu. Daha önce var olan tek şey, 2510 numaralı yasadaki sadece *Türk soy ve kültüründen* gelen kişilere mülteci statüsü verilebileceği şartı idi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1969 yılına kadar olan döneme ait halka açık resmi istatistikler bulunmamaktadır. Bu nedenle, kaç sığınmacının Türkiye'den sığınma istediğini ve sonucun ne olduğunu belirlemek çok güçtür. Yine de, İkinci Dünya Savaşı'nın öncesi, süresi ve hemen sonrasında Türkiye'nin sığınmacı ve mülteciler aldığı konusunda çalışmalar vardır. 1933-45 yılları arasında, Nazizmin aşırılıkları sonucunda Türkiye'ye gelen 1200 Almanca konuşan mülteci vardır. Bu kişiler arasında profesörler, bilim insanları, sanatçılar, düşünürler ve büyük sayıda Yahudi entellektüel vardı (Galanti, 1947, s. 36).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye Yahudi mültecilerin işgal edilmiş Avrupa'dan Filistin'e kaçış yolunda transit ülke olarak kullanılmıştır (Shaw, 1991, s. 257). Savaştan sonra da, Türkiye İsrail'e Humeyni sonrası İran ve Suriye'den ulaşmaya çalışan Yahudiler için gayri resmi geçici sığınma ve transit ülke olmaya devam etmiştir. Ancak, Türk hükümetinin uygulaması bu kişilere vatandaşlık bir yana, tam mülteci statüsü vermek olmamıştır. Bazı durumlarda ise Yahudi mültecilerin Türkiye'de geçici olarak kalmalarına bile izin verilmemiştir. Bunun meşhur örneği ise *Struma* olayıdır. *Struma*, Aralık 1941'de Romanya'dan Filistin'e doğru giden ve Yahudi mültecilerle dolu bir gemiydi. Gemi İstanbul Boğazı'nı geçerken bozulmuştu. Alman baskısından korkan Türk makamları, İngiltere'nin konuyu takip etmekteki eksikliği de eklenince, gemiyi Karadeniz'e çekmeye karar vermişti. Gemi Şubat 1942'de uluslararası sulara ulaşır ulaşmaz teşhis olunamayan bir gemi tarafından batırılmıştı. Bu tartışmalı olay hakkında çok yazılmıştır (Yetkan, 1993). Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta, Türk Yahudilerinin çabalamalarının *Struma*'nın geçici olarak bile olsa kalmasını mümkün kılmamasıydı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudiler dışında Yunanistan, Oniki Ada ve Bulgaristan'dan da Türkiye'ye iltica eden birçok kişi olmuştur. Savaş sırasında Türkiye'de 67,000 mülteci olduğu hesaplanmaktadır (Vernant, s. 244). Ancak, Türk soyundan gelen bazıları dışında diğer tümü ya geldikleri ülkeye geri dönmüş veya döndürülmüşlerdir.

1950'lerde Soğuk Savaş'ın başlaması Türkiye'ye değişik bir mülteci hareketi getirmiştir. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin taslağını yazarlardan ve ilk imzalayanlardan biridir. Ancak, Türkiye Sözleşmeyi madde B (1) (a)'da belirtilen bir coğrafi kısıtlamayla kabul etmiştir. Bu madde, Sözleşmeyi imzalayan ülkenin yükümlülüklerini sadece Avrupa'dan gelen sığınmacı ve mülteciler olarak sınırlamaktadır. Pratikte, bu durum Türkiye'nin sadece Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nden gelen iltica başvurularını kabul edeceği ve sadece bu bölgelerdeki zulümden kaçan kişilere sığınma hakkı ve bu sığınmacılara mülteci statüsü vereceği anlamına gelmektedir (İçduygu, 2000, s. 360). Yine de pratikte bu sığınmacıların sonuç olarak üçüncü ülkelere yerleştirilmesi şeklinde bir uygulama gelişmiştir (Kirişçi, 1996). Böylelikle Sözleşme'nin uygulaması 2510 sayılı yasanın şartlarını ihlal etmeyecektir. Bu uygulamanın ek avantajı, mültecilerin barınması ve yeniden yerleşmesi masraflarının çoğunlukla Katolik Mülteci Komisyonu ve BMMYK gibi uluslararası kurumlar tarafından karşılanmasıdır (European Commission, 1983, s. 351-2). 1970 yılından Sovyetler Birliği'nin dağılıp Soğuk Savaş'ın bittiği yıl olan 1991'e kadar,

hükümet istatistiklerine göre 8,143 kişi Türkiye'ye sığınmak için veya mülteci olmak için başvurmuştur.⁸ Bu mültecilerden çok azı sürekli olarak Türkiye'de kalmış veya Türk vatandaşlığı almıştır; Türk vatandaşlığı alanlar da natüralizasyon vasıtasıyla değil, Türk vatandaşı olan kişilerle evlilikten dolayı almışlardır.

Türkiye aynı zamanda mülteci kitlelerinin akınına da uğramış bir ülkedir. İki tanesi Bulgaristan'dan gelmiştir ve yukarıda bu akınlardan bahsedilmiştir. Birisi, güncel bir durum olan Suriye'deki iç savaş neticesinde Türkiye'ye kaçan sığınmacılardır. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 13 Eylül 2012 tarihinde yaptığı açıklamada, Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacı sayısının 80 bin 177'e çıktığını belirtmiştir (DHA, 2012). Diğer ikisi 1988 ve 1991 yıllarında, önce 51,000 ve daha sonra 460,000 Kürt mültecinin Türkiye'ye sığınmasıdır (Kaynak, 1992, s. 45). Türkiye bu mültecileri biraz kararsızlık ve isteksizlikle kabul etmiştir. O dönemde hükümet yetkilileri onlara Kürtler veya mülteciler olarak atıfta bulunmak istemiyordu. Bu, PKK aktivitelerinin tırmanışta olduğu ve devletin ayrı bir Kürt kimliğinin varlığını reddetmeye devam ettiği bir dönemdi. Ayrıca, eğer *mülteci* terimi kullanılırsa, 1951 Sözleşmesi'ne göre Türkiye'ye bir takım sorumluluklar yüklenebileceği endişesi de vardı (U.S Committee for Refugees, 1990, s. 67). Bunun yerine *peşmergeler* ve *geçici misafirler* terimleri kullanılmıştır. Sığınmacılar üç ayrı kampa yerleştirilmiştir. Türkiye, uluslararası külfet paylaşımından şikayet ederken, özellikle insan hakları grupları Türkiye'nin onları mülteciler olarak tanımamasını ve 1951 Sözleşmesi altında tam koruma sunmamasını eleştirmiştir (Kirişçi, 1994, s. 50-2). Bu mültecilerin bir kısmı daha sonra İran'a gitmiştir ancak büyük bir çoğunluğu 1991 yılında kuzey Irak'a geri dönmüştür. Birkaç bin tanesi ise üçüncü ülkelere yerleştirilmiştir.

Nisan 1991 akını Türkiye'de Kürtlerle ilgili büyüyen bir tartışma sürerken gerçekleşmiştir. Milli Güvenlik Konseyi'nin ilk tepkisi sınırdaki akını durdurmaya çalışmak olmuştur. 1988 akınında yaşanan durumun benzerinin yaşanacağına dair endişeler olduğu açıktı. Türk hükümeti yetkilileri özellikle PKK'nın Türkiye'ye sızmasından ve büyük sayıda Kürt mültecinin, Türkiye'deki Kürt problemini kötüleştirebileceğinden endişe etmekteydiler. Ancak aynı zamanda bir çok milletvekili de bu mültecilerin Türkiye'deki Kürtlerin kardeşi olduğunu ve onların yardımına koşmanın gerekli olduğunu savunuyorlardı (Milliyet, 1991). Bölgeye Türk insani yardımı akmaya

⁸ İçişleri Bakanlığı'ndan alınan istatistikler baz alınmıştır. Bakanlığın, 1970 öncesi döneme ait istatistikleri bulunmamaktadır.

başlarken hükümet uluslararası toplumu harekete geçirerek mültecilerin kuzey Irak'a geri gönderilebilecekleri koşulları yaratmak için büyük çaba sarfetmekteydi. Bu ortamda BM Güvenlik Konseyi 688 numaralı kararı kabul etmiş ve *Rahat Sağlama Operasyonu* başlatılmıştır. Benzersiz askeri müdahale ve büyük insani çabaların sonucunda, Haziran 1991 itibarıyla Türkiye'de bir kampta 13,000'den az mülteci kalmıştır. Daha sonra bu mültecilerin bir çoğu üçüncü ülkelere yerleştirilmiştir ve bazıları halen oturma izinleri kapsamında Türkiye'de kalmaktadır (Kirişçi, 2000, s. 13).

1980 öncesinde ekonomik nedenlerle göçmen gönderen ve taraf olduğu 1951 Cenevre Anlaşması gereğince Avrupa'daki komünist tehdit karşısında sadece Avrupa'dan sığınmacı almak üzere hazır bir ülke olan Türkiye (Sönmez & Kirişçi, 1995, s. 37-49), son yıllardaki gelişmelerle aynı zamanda doğudan gelen sığınmacılar için transit ve aynı zamanda hedef bir ülke konumuna gelmiştir (İçduygu & Keyman, 2000, s. 383). İçduygu ve Keyman (s. 384), Türkiye'nin göç konusundaki gelişen *üçlü rolünden* bahsetmektedir: Göç alan, göç veren ve transit ülke. Geleneksel olarak göç veren bir ülke olan Türkiye, eklenen bu iki rolüyle birlikte üçlü göç rolüne sahip bir ülke olarak ilginç bir konuma gelmiştir. Türkiye'nin doğu-batı ve kuzey-güney göç yollarının kesişim noktasında olması, transit ülke olarak uygun olması sonucunu getirmiştir (İçduygu, 2000, s. 358). Türkiye'nin doğu sınırlarının dağlık ve kontrolünün zor olması, bu sınırların yasadışı göç açısından güvenliğinin yeterince sağlanamaması, ve Ege ve Akdeniz sahillerinin coğrafi yapısının yasadışı geçişlere uygun olması gibi faktörler de yasadışı transit göç için uygun zemini sağlamaktadır.⁹ Göçmenlerin Türkiye'yi hedef olarak seçmesinin bir başka sebebinin, Türkiye'deki mevcut büyük kayıtdışı ekonominin içine kolaylıkla girebilmeleri olduğu söylenebilir (İçduygu, 2006).

Tablo 4'te Türkiye ile ilgili BM Ekonomik ve Sosyal Olaylar Dairesi'nin göç istatistikleri yer almaktadır.

⁹ Bir yarımada ülkesi olan Türkiye'nin 2875 km.lik kara 5703 km.lik deniz olmak üzere toplam 8578 km.lik sınırı mevcuttur. Suriye ile 877, Irak ile 378, İran ile 529, Azerbaycan ile 18, Ermenistan ile 325, Gürcistan ile 276, Bulgaristan ile 269 ve Yunanistan ile 203 km.lik kara sınırı vardır. Türkiye'nin 53 deniz, 20 kara, 47 hava ve 7 demiryolu olmak üzere 127 hudut kapısı vardır (Yasadışı Göçle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Mücadele Sunumu, 2011).

Tablo 4

Türkiye Göç Durumu

Gösterge	1990	1995	2000	2005	2010
Yıl ortası itibariyle hesaplanan uluslararası göçmen sayısı	1 150 463	1 211 865	1 263 140	1 333 883	1 410 947
Yıl ortası itibariyle hesaplanan mülteci sayısı	30 534	18 884	2 959	2 716	4 795
Yıl ortası itibariyle nüfus (bin)	56 086	61 206	66 460	71 169	75 705
Yıl ortası itibariyle hesaplanan kadın göçmen sayısı	581 040	620 637	655 899	693 326	734 116
Yıl ortası itibariyle hesaplanan erkek göçmen sayısı	569 423	591 228	607 241	640 557	676 831
Uluslararası göçmenlerin nüfusa oranı	2.1	2.0	1.9	1.9	1.9
Kadın göçmenlerin tüm uluslararası göçmenler içinde yüzdesi	50.5	51.2	51.9	52.0	52.0
Mültecilerin uluslararası göçmenler içinde yüzdesi	2.7	1.6	0.2	0.2	0.3

Kaynak: BM Ekonomik ve Sosyal Olaylar Dairesi.

Tablo 4’te görüldüğü gibi, göçmen sayısı yıllar içinde hızla artan nüfusa uyumlu bir şekilde artış göstermiştir. Mültecilerin oranı, 90’lı yıllardan sonra giderek düşerek 5.000’in altına düşmüştür ve toplam uluslararası göçmen rakamı içinde sadece %0.3 gibi küçük bir oranı kapsamaktadır. Bu rakamlar içinde yasadışı göçmenlerin bulunmadığı göz önüne alınmalıdır. Resmi istatistiklere göre Türkiye’de yaşayan yasadışı göçmenlerin toplam sayısı 1 milyonun üzerindedir. Göçmenler genellikle İstanbul, Ankara gibi metropoliten alanlarda yaşamaktadır (TBMM).

Tablo 5

Türkiye’de 1997-2003 Yılları Arasındaki Tahmini Göç Rakamları

Göç Tipi	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Yasadışı göç	18,800	28,400	29,400	31,600	94,600	92,400	82,800	56,200
-Yasadışı girişler					51,400	57,300	44,200	30,348
-Vize aşırımları					43,200	35,100	38,600	25,852
İltica başvuruları		5,100	6,800	6,600	5,700	5,200	3,794	3,966
-Afganistan					100	400	47	77
-İran		1,700	2,000	3,800	3,900	3,500	2,505	3,108
-İrak		3,300	4,700	2,500	1,600	1,000	974	342
Oturma izinleri					168,100	161,254	157,670	152,203
-iş					24,200	22,414	22,556	21,650
-eğitim					24,600	23,946	21,548	21,810
-diğer					119,300	114,894	113,566	108,743

Kaynak: Ahmet İçduygu’nun EUI-RSCAS tarafından yayımlanmış olan "CARIM Mediterranean Migration Report" 2006-2007 adlı çalışmasından alınmıştır.

Tablo 5’te görüldüğü gibi, yıllar içinde iltica başvuruları azalmaktadır. Bununla birlikte, yasadışı göç gitgide artarak 2002 yılında en yüksek rakama ulaşmış, daha sonra 2003 yılında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. 2003’te yaşanan düşüşü, 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler saldırısı sonrasında tüm ülkelerin göçle ilgili aşırı önlemler almaya başlamaları olarak değerlendirebiliriz. Ancak buna rağmen Tablo 6 göstermektedir ki, 2003’ten sonra yasadışı göç rakamları tekrar yükselmeye başlamıştır.

Dışişleri Bakanlığı’na göre, Türkiye’de 1995-2007 yıllarında yakalanan yasadışı göçmen sayısı 700.000’i geçmiştir. Bakanlık verilerine göre 2003-2007 yılları arasında yakalanan yasadışı göçmen sayısı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Yakalanan Yasadışı Göçmen Sayısı

Yıl	Yakalanan yasadışı göçmen	Yakalanan göçmen kaçakçısı
2003	56.219	937
2004	61.228	957
2005	57.428	834
2006	51.983	951
2007	64.290	1242

Kaynak: T.C. Dışişleri Bakanlığı.

Tablo 6’da görüldüğü gibi, yakalanan yasadışı göçmen sayısı her sene artmıştır. Bunun nedeninin göçmen sayısının artması mı yoksa Türk polisinin daha etkin çalışması mı olduğu belli değildir (İçduygu & Toktaş, 2002, s. 32).

İçişleri Bakanlığı verilerine göre, 1995–2010 döneminde (16 yıl) 829.161, son 5 yılda ise 242.743 yasadışı göçmen yakalanmıştır. 2010 yılında üçte biri Edirne’de olmak üzere 32.667 göçmen, 2011’in ilk üç ayında ise üçte ikisi Edirne’de olmak üzere 3.126 yasadışı göçmen yakalanmıştır. 2009 ve 2010 yıllarında ilk beş sırada yeralan Filistinli, Myanmarlı, Afgan, Somalili ve Pakistanlıların toplamı, aynı dönemde yakalananların yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Bunun haricinde, Çalışma Bakanlığı tahminlerine göre, çoğunluğu İstanbul’da olmak üzere 1 ila 3 milyon arasında yasadışı göçmen ülkemizde kayıt dışı bulunmakta ve çalışmaktadır. 1 ile 3 milyon arasındaki önemli fark, yasadışı göçün ölçülmesinin ne kadar zor olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Yasadışı göçmenlerin, Türkiye’den gönderilinceye kadar iâşe ve ibateleri ile ülkelerine geri gönderilmeleri için gerekli masraflar Türkiye bütçe imkanlarıyla karşılanmaktadır. Bunun yanında, yasadışı göçmenler için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Belediyeler ve Sivil Toplum Örgütleri tarafından da harcamalar yapılmaktadır. Bunlara ilave olarak, kullanılan araç, ekipman ve personel giderleri de dikkate alındığında yasadışı göçmenler için yapılan harcamalar Türkiye’ye önemli bir ekonomik yük getirmektedir. Göç konusunda AB ülkeleriyle anlamlı bir külfet paylaşımı yapılmamış olması çok önemli bir problemdir. Emniyet Genel Müdürlüğü Strateji Daire Başkanlığı verilerine göre, göçmen kaçakçılığına yönelik mücadelede son 3 yılda 16 milyon Türk Lirası harcanmıştır (Yasadışı Göçle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Mücadele Sunumu, 2011).

İçduygu, bugün Türkiye’ye yönelen yasadışı göçün, göçmenlerin kökeni anlamında eskisine göre çok farklı olduğunu söylemektedir. Birinci grup göçmen, yarı ekonomik, yarı politik amaçlı olup, çoğunlukla Ortadoğu’dan, özellikle İran ve Irak’tan ancak aynı zamanda Asya ve Afrika’dan gelen ve Türkiye’de bir süre kalarak batı ve kuzey Avrupa’ya yasadışı olarak göçmeyi planlayan göçmenlerdir. Bir diğer grup, Romanya, Rusya Federasyonu, Moldova ve Ukrayna gibi eski Sovyet bloğu ülkelerinden gelen, ülkeye yasal yollarla gelen fakat vizelerinin dolmasından sonra Türkiye’de kalan veya çalışan göçmenlerdir. Üçüncü grup, İran ve Irak’tan gelen, başvuruları reddedilen veya hala başvuru işlemleri devam eden sığınmacılardır (2005, s. 31). Tablo 7’deki rakamların İçduygu’nun tespitleriyle uygun olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 7

1995-2001 Yılları Arasında Yakalanan Yasadışı Göçmenlerin Uyrukları

Uyruk	Kişi Sayısı
Afganistan	22,017
Bangladeş	9,062
Pakistan	15,754
İran	17,714
Irak	73,045
Suriye	3,741
Eski Sovyet Cumhuriyetleri (Rusya, Ukrayna Moldova, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan)	58,072
Bulgaristan	4,812
Romanya	13,001
Türkiye	10,678
Diğer	94,543
Toplam	322,439

Kaynak: Kemal Kirişçi’nin “The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union – Turkish Relations” (2003, *Turkish Studies*, sayı 4, s.94) adlı çalışmasından alınmıştır.

İçduygu'ya göre, Türkiye'ye yönelen yasadışı göç, son 20 yılın politik-ekonomik dinamiklerini belirleyen üç tarihsel olayla açıklanabilir. Birincisi, batı Avrupa'daki, kısıtlayıcı göç ve mülteci politikaları ve uygulamalarına yol açan göç krizidir. 1980'ler ve 1990'larda binlerce göçmen Avrupa'ya gitmek üzere ülkelerini terketmiş ve kendilerini Türkiye gibi transit ülkelerde bulmuşlardır. İkincisi, Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çökmesinin sonucunda birçok insanın iş ve gelir peşinde yurtdışına yönelmesidir. Moldova, Romanya, Ukrayna ve Rusya Federasyonu'ndan kadınlar ve erkekler genellikle turist vizesiyle Türkiye'ye gelmiş ve kayıtdışı ekonomide çalışmışlardır. Üçüncüsü ise Ortadoğu ve komşu ülkelerdeki baskıcı rejimlerle veya bu ülkelere yapılan yabancı askeri girişimlerle ilgili sığınmacı ve mülteci akınlarıdır. Son 20 yıldır, bu kategori başlıca Afganistan, İran ve Irak'tan gelen kişilerden oluşmaktadır (2005, s. 2).

Bu alanda yapılan az sayıdaki araştırmalardan biri olan UGÖ 1995 Türkiye Transit Göç Raporu, Türkiye'nin giderek yasadışı göçten daha çok etkilenen bir ülke olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışma, yasadışı transit göçmenlerin daha çok İran ve Irak'tan geldiklerini, ekonomik nedenlerle göç ettiklerini ve Türkiye'ye kaçakçıların yardımıyla geldiklerini ortaya koymaktadır. Anket yapılanlardan sadece %8'i Türkiye'de sürekli olarak kalma ihtimalini düşünmektedir (İçduygu, 2000, s. 364). Esas niyetleri ya Avrupa'ya ya da klasik göç ülkeleri olan Avustralya, Kanada veya A.B.D'ye gitmektir.

Göç işleminin uzun ve önemli masraf gerektiren bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Bir transit göçmenin ülkesinden ayrıldıktan sonra Türkiye'ye ilk gelene kadar bir yılı yolda geçirdiği, Türkiye'de ortalama iki yıl kaldığı ve bir yıl içinde final destinasyonu için yola çıkmayı planladığı anlaşılmaktadır. Türkiye'ye göç için harcanan para ortalama 990 dolar, Türkiye'den final destinasyona gitmek için harcanan para ise ortalama 2,800 dolar civarında gerçekleşmektedir. Bu kişiler ekonomik göçmenlerdir ancak göçmen kaçakçıları ile yola çıkmayı tercih etmişlerdir (İçduygu & Toktaş, 2002, s. 32).

Konuyla ilgili akademik çalışmalar azdır. Medyada çıkan haberlerden edinilen bilgiler, Türkiye'de yasadışı göç ile ilgili aşağıdaki sonuçlara varmayı sağlamaktadır (İçduygu & Toktaş, s. 33):

- Otoritelerin mi daha sıkı kontroller yaptığını yoksa göçmen sayısının mı arttığını yoksa her iki durumun da mı geçerli olduğunu söylemek zordur.
- Türkiye'ye giriş noktaları İran ve Irak sınırlarındadır, Van şehri iyi bir örnektir. Ülkeden ayrılma noktaları ise ülkenin batısında İstanbul veya İzmir gibi kıyı şehirleri veya Yunanistan sınırına yakın Edirne gibi şehirlerdir. Bu şehirlerde ucuz "otellerin" bulunduğu kalabalık ve denetimi güç bölgelerde veya suç örgütlerince evvelce kiralanmış evlerde konaklamakta ve İstanbul'da Aksaray ve İzmir'de Basmane bölgesinde toplanmaktadırlar.
- Türkiye'ye yasadışı olarak gelenler genellikle İran ve Irak'tan, ama aynı zamanda Bangladeş, Gana, Nijerya, Pakistan, Cezayir, Afganistan, Sri Lanka, Hindistan, Filistin ve Azerbaycan'dan da gelmektedir.
- Bazı Türk vatandaşları, özellikle de Kürt kökenli Türk vatandaşları, transit göçmenlerin Avrupa'ya yolculuğunda onlara katılmaktadır.
- İnsan ve göçmen kaçakçıları bu yolculuğu sağlamaktadır.
- Bu kişilere ödenen para duruma göre 1,000 ile 7,000 dolar arasında değişmektedir.
- Türkiye'deki yasadışı giriş/çıkışlar ve transit göç sorunu ulusal ve uluslararası merciler tarafından kabul edilmeye başlanmıştır.

Yasadışı göçmenler Türkiye'ye, Doğu ve Güneydoğu bölgesinde dağlık arazi şartlarına sahip sınır boylarından yürüyerek ve binek hayvanlarının sırtında, kara sınır kapılarında nakliye kamyonlarına ve diğer taşıt araçlarına gizlenmiş şekilde ve otobüslerde yolcu sayısının eksik beyan edilmesi suretiyle, denizden Akdeniz ve Ege sahillerinde şileplerden açığa bırakıldıktan sonra botlarla ve konteynırlar içinde limanlardan ve hava sınır kapılarından sahte veya tahrif edilmiş seyahat belgeleriyle girmektedirler (Yasadışı Göçle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Mücadele Sunumu, 2011).

Yasadışı göçmenler Türkiye'ye vizeyle veya vize muafiyetinden yararlanarak girdikten sonra pasaportlarını imha edip yasadışı yollardan çıkmaktadırlar. Bu yollar şunlardır: sınır hattından, Meriç Nehri üzerinden küçük şişme botlarla, yüzerek veya yürüyerek; Kara sınır kapılarından, taşıt araçlarına gizlenmek yoluyla, sahte veya tahrif edilmiş belgelerle; Ege sahillerinden, küçük teknelerle, yüzerek veya deniz

motosikletiyle Yunan adalarına veya özel yatlarla İtalya'ya; İstanbul Atatürk Uluslararası Havalimanından belge ibraz ederek çıktıktan sonra varıştan önce belgelerini imha ederek (Yasadışı Göçle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Mücadele Sunumu, 2011).

Türkiye’de sığınmacı ve ekonomik yasadışı göçmenler kategorileri üstüste gelmektedir. Bunun bir nedeni, her iki tip göçmenin de başta İran ve Irak olmak üzere aynı ülkelerden gelmeleri, diğer nedeni de o ya da bu şekilde her iki kategorinin de Türkiye’ye giriş ve kalma şeklinin bir şekilde yasadışı olmasıdır. Aynı zamanda, Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi ve Avrupa dışı sığınmacılarla ilgili pozisyonuna bakılırsa, her iki tip göçmenin de bir grup olarak ele alındığı görülebilir (İçduygu, 2000, s. 2).

Mültecilerin ve yasadışı göçmenlerin hareketlerinin iç içe geçmiş olması, hem AB ülkeleri hem de Türkiye için zorluk yaratmaktadır çünkü hepsinin de sığınmacıların ve mültecilerin haklarına saygı gösterilmesi gibi uluslararası yükümlülükleri vardır. Dolayısıyla, yasadışı göçmenlerle sığınmacılar arasında ayırım yapabilmek çok önem taşımaktadır. Genellikle, güvenlik kaygıları hükümetlerin uluslararası hukuk altındaki yükümlülüklerini yerine getirmemelerine yol açmaktadır. Türkiye de, özellikle AB’nin yasadışı göç konusunda yaptığı baskı nedeniyle yasadışı göçmenler arasında bulunan potansiyel sığınmacıları gözden kaçırabilmektedir (Kirişçi, 2003, s. 92).

Avrupa, Türkiye’nin yasadışı göçle mücadelesini yetersiz bulmuş ve Türkiye’ye bu konuda baskı uygulamıştır. Hatta Türkiye yasadışı transit göçü bir silah olarak kullandığı için suçlanmıştır. Şubat 2000’de 900 yasadışı göçmeni taşıyan *East Sea* adında bir gemi Fransa’nın Akdeniz kıyılarında karaya oturduğunda, Fransa’daki medya raporları Türk hükümetini suçlamıştır. Türkiye hükümetinin bunu Fransa parlamentosunun Mart 2000’de Ermeni soykırımını tanıması nedeniyle Fransa’yı cezalandırmak için yaptığı bile söylenmiştir. Türk sahil güvenlik botlarının yasadışı göçmenleri taşıyan tekneleri eskort ettiği de söylenmiştir. Türk mercileri ise, bunun doğru olmadığını, bu gemiden haberdar olup önlem almaları için Avrupa’daki mercileri uyardıklarını söylemişlerdir (Kirişçi, 2003, s. 95).

Kirişçi (2003, s. 95) Türkiye’nin yasadışı göçü desteklediği iddiasının abartılı olduğunu söylemektedir. Birincisi, Türkiye PKK’nın insanları Avrupa’ya yasadışı olarak kaçırma işinde olmasından rahatsızdır. Yetkililer, bunun hem PKK’ya finansal getirisi olduğunu, hem de PKK için Avrupa’da destek oluşturduğundan endişe duymaktaydı. Dolayısıyla, 1990’lı yıllarda Türk mercileri için önemli bir güvenlik

sorunu idi ve bunu engellemeye çalışıyorlardı. İkincisi, bu kaçakçıların uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile de bağlantısı olmasıdır. Üçüncüsü ise, bu göçmenlerin bir kısmının Türkiye’de kalması ve suç işlemeleri ihtimalidir.

Ancak bu engelleme isteği, yasadışı göçe karşı gerçek bir faaliyete dönüşmemiştir. Bunun nedenleri, çok uzun kara ve deniz sınırları, polisin yeterli maddi, teknik ve insan kaynaklarının olmaması, AB’nin yasal göçe kapılarını tamamen kapatması, Türkiye’nin yasadışı göçmenlerin kolayca kayıtdışı ekonomide çalışabileceği bir ülke olması, yasadışı göçmenlerin geldiği ülkelerin işbirliğine yanaşmamaları, kaçakçıların çok küçük gruplar hatta tek başlarına çalışmaları ve sınırdaki yolsuzluklar olarak açıklanabilir (Kirişçi, s. 96; İçduygu & Toktaş, 2002, pp. 25-7).

Konuyla ilgili son gelişme, Türkiye ile AB arasındaki geri kabul anlaşmasının paraf edilmesidir. Türkiye, geri kabul anlaşmasını imzalamak için AB Komisyonu’nun hazırlıklarına başladığı vize muafiyeti eylem planını bekleyecektir. Geri kabul anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle Türkiye’ye, AB’ye kaçak yollarla girmiş vatandaşları derhal iade edilecek, Türkiye üzerinden AB’ye giren üçüncü ülke vatandaşlarının iadesi ise 3 yıllık geçiş döneminin ardından gerçekleşecektir. Sayıları yüz binlerle ifade edilen AB’ye Türkiye üzerinden yasadışı yollarla giren üçüncü ülkelere göçmenlerin geri kabul edilebilmesi için modern mülteci kampları inşa edilecek ve AB, iade ettiği mültecilerin barınma maliyetlerini kısmen üstlenecektir. AB’ye kaçak göçün yoğun olduğu ülkelerin bazılarıyla geri kabul anlaşmaları mevcut olan Türkiye, bu sayede kabul edeceği mültecileri kısmen geldikleri ülkelere gönderebilecektir (turkishny, 2012).

Mehmet Özcan, geri kabul anlaşmasının Türkiye’nin elinde en büyük kozlardan birisi olduğunu ve karşılığının, vize kolaylığı değil aslında vize muafiyeti olduğunu söylemektedir. Özcan’a göre Türkiye’nin hem ortaklık hukukundan kaynaklanan hem de Avrupa Topluluğu Adalet Divanı (ATAD) kararlarından kaynaklanan hakları sayesinde zaten bir çeşit vize kolaylığına sahip olan bir ülke olduğunu unutmamak gerekir. Eğer imzalanan anlaşmalar iyi incelenirse vize kolaylığında öte, vize muafiyetinin bile mevcut şartlarda oluşması gerektiği anlaşılır. AB’nin bu anlaşmaları o şekilde anlamak istememesi nedeniyle, Türkiye’ye ciddi boyutlarda yük getirecek olan geri kabul anlaşmasına sadece vize kolaylığı karşılığında evet demek stratejik bir adım olmayacaktır. Özcan, yasadışı göçün, Türkiye’nin değil AB’nin sorunu olduğunu ve

Türkiye'nin AB'ye bu sorununda yardımcı olmakta olduğunu söylemektedir (Özcan, 2010).

3.3. Türkiye'de Göç Mevzuatı

Türkiye'ye göçü yöneten en önemli yasa 1934'te kabul edilen İskan Kanunu idi. (Kanun no: 2510, Kabul tarihi 14 Haziran 1934). 2510 numaralı kanun, sadece göç konusuna değinmez. Onun yerine, hükümetin modernleşme ve laiklik yönergeleriyle homojen bir milli kimlik duygusu inşa etmesi için yaratılmış bir araçtır. Diğer bir deyişle, *Yeni Türk* ün yaratılması için bir araçtı (Brisbee, 1951). İdeal vatandaşın gerçek şekli Türk etnisitesine ve diline sahip kişileri ayrıcalıklı kılan maddede açıkça bellidir. 7. Madde Türk ırkından gelen ve hükümetten herhangi bir ekonomik yardım istemeyen kişilerin, yerleşime kapanmış bölgeler dışında istedikleri yere yerleşmelerine izin vermektedir. Diğer göçmenlerin yerleşimi hükümet tarafından yakından kontrol edilecekti. Yasa ayrıca Türkiye'ye kimin göç edebileceği ve yerleşebileceğiyle ilgili detaylı hükümler içermektedir ve bu anlamda yasayı kaleme alanların kimin Türk vatandaşı olmasını uygun bulduklarını anlamak adına çok bilgi vermektedir. Yasa, orijinal sözleriyle *Türk soy ve kültürüne bağlı fertlerin* Türkiye'ye göçmen ve mülteci olarak kabul edilmesine imkan tanır. Yasanın 3. Maddesi ise hangi kişilerin ve hangi ülkelere ait kişilerin Türk kültürüne ait olduğuna karar vermeyi İcra Vekilleri Heyetinin takdirine bırakır (Kirişçi, 2000, s. 6).

Bu yasanın birçok maddesi o günden bu güne değişmiştir. En önemli değişiklik, 2006 yılında kabul edilen yeni İskan Kanunu'dur. Yeni yasa hala Türkiye'ye göçü *Türk soy ve kültürüne bağlı fertlerle* sınırladığı halde, bir önceki yasanın aksine yasanın diğer mültecilere uygulanması konusunda sessiz kalmıştır (İçduygu, 2006-2007, s. 336).

Türkiye, 1951 tarihli mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin Cenevre sözleşmesini, (1951 Cenevre sözleşmesi) 29 ağustos 1961 tarihinde kabul etmiştir. Türkiye, söz konusu sözleşmenin 42. maddesinde yer alan *her devlet, imza, tasdik veya katılım esnasında sözleşmenin 1,2,4,16,33 ve 36-46 maddeleri haricindeki maddeler hakkında kısıtlayıcı kayıtlar beyan edebilir* hükmü çerçevesinde, içerisinde bulunduğu bölgeyi göz önünde bulundurarak, mülteciliğin belirlenmesi yönünden öngörülen seçme hakkını kullanarak (coğrafi kısıtlama ile) yalnızca Avrupa'dan Türkiye'ye gelerek iltica etmek isteyen yabancıları sözleşme kapsamında mülteci olarak kabul edeceğini 359 sayılı kanunla yayınladığı deklarasyonda belirtmiştir. Türkiye, 1 Temmuz 1968 tarihli

bakanlar kurulu kararı ile kabul ettiği 1967 tarihli mültecilerin hukuki statüsüne dair protokolünde de (1967 protokolü) coğrafi kısıtlamayı muhafaza etmiştir. Sözleşme aynı zamanda 1951'den önce mülteci olmuş kişiler için zaman sınırlaması da koymaktadır. Türkiye 1967'de Mültecilerin Statüsüne ilişkin Protokolü imzalarken zaman sınırını kaldırmayı kabul etmiş ancak coğrafi sınırlamayı tutmak istemiştir. Bu coğrafi sınırlama Türkiye'nin iltica politikalarının ana karakteri olmuş ve geleneksel olarak batı hükümetleri, insan hakları grupları ve mülteci taraftarları bu konuda Türkiye'yi eleştirmiştir. Bütün bu eleştirilere rağmen Türk hükümeti ulusal güvenlik ve kitle mülteci akını korkularını öne sürerek coğrafi sınırı korumakta ısrar etmiştir. 1988 ve 1991'de Irak'tan gelen yarım milyondan fazla Kürt mülteci bu güvenlik endişelerini pekiştirmiştir (Kirişçi, 2003, s. 83).

Kirişçi'ye göre (2003, s. 83), bu coğrafi sınırlama iki taraflı bir iltica politikasının oluşmasına yol açmıştır. Birinci taraf, sözleşmeye uyan sığınmacıları kapsamaktadır. Bu kişiler çoğunlukla Soğuk Savaş sırasında Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'nden kaçan sığınmacılardır. Doğu Avrupa'dan gelen sığınmacılar komünizmin çökmesiyle birlikte sona ermiştir. Ancak eski Sovyetler Birliği'ne ait bölgelerde şiddetin ve etnik savaşların ortaya çıkması Müslüman ve Türk grupların yerlerinden olmalarına yol açmıştır. Dolayısıyla, eski Sovyetler Birliği'ne ait cumhuriyetlerden gelen sığınma başvuruları olmuştur. Bu ülkeler Avrupa'nın bir parçası olarak kabul edilse ve 1951 Sözleşmesi'nin uygulama alanına dahil de olsa, Türk mercileri Azerilere, Ahıska Türklerine, Çeçenlere ve Özbeklere mülteci statüsü vermekten geri durmuşlardır. Politik düşünceler ve Azerbaycan, Rusya ve Özbekistan hükümetlerini kırma korkusu da bu uygulamanın önemli bir sebebi olmuştur.

Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'yle sorumluluk kabul ettiği coğrafi alanın dışındaki yerlerden gelen mültecilere *Sözleşme-dışı* mülteciler denilebilir. 1994 yılında İltica Yönetmeliği kabul edilene kadar, Avrupa dışından gelen sığınmacılarla direk olarak alakadar olan bir ulusal yasal hüküm yoktu. Sayıca en önemli olanlar İran'daki yeni rejimden kaçan İran'lılardır. Türkiye İran'lıların ülkeye vizesiz girmelerini ve geçici olarak kalmalarını sağlayan bir politika uygulamıştır. Resmi istatistikler mevcut değildir ancak Türk parlamentosunun bir üyesi, 1980 ile 1991 yılları arasında 1.5 milyon İran'lının bu düzenlemeden faydalandığını söylemiştir (Cumhuriyet, 1993). Bu İran'lılar arasında birçok Bahai, Yahudi ve Kürt vardı fakat çoğunluğu yeni rejim karşıtları veya Şah'ın destekçileriydi. Bu kişilerin çoğu kendi yöntemleriyle üçüncü ülkelere gitmiş, sadece küçük bir bölümü BMMYK'ne başvuru yapmıştır. Türk

mercileri BMMYK tarafından durumları incelenen veya yerleştirilmeyi bekleyen İran'lılar için oturma izni çıkarmıştır. 1980'lerin sonundan itibaren Irak'la birlikte Afganistan, Somali, Sri Lanka, Sudan ve Tunus gibi Türkiye'nin sınır komşularının ötesinden de sığınmacılar gelmeye başlamıştır. Bu sığınmacılarla ilgili olarak, Türkiye BMMYK ile bir uygulama geliştirmiştir. Türk makamları bu kimselerin Türkiye'de geçici olarak kalmasına izin verirken, BMMYK de başvuru işlemlerini yapıyordu. Bu uygulama, BMMYK'nin başarılı başvuruları üçüncü ülkelere yerleştireceği ve Türkiye'nin diğerlerini sınırdışı edebileceği örtülü anlayışıyla yapılmaktaydı. Ancak çoğunlukla reddedilen vakalar ya ortadan yok olarak Türkiye'de yasadışı göçmen olmuşlar ya da yasadışı yollarla Avrupa'ya gitmeye çalışmışlardır (Kirişçi, 2003, s. 85).

Bu uygulama Nisan 1991'e, kitle mülteci akınına kadar sorunsuz işlemiştir. Daha önce bahsedilen Irak 1991 mülteci akını sonucunda, mültecilerin bir çoğu Kuzey Irak'a yerleştirilmişlerdir. Türk hükümeti, kuzey Irak'ın artık güvenli olduğunu ileri sürerek iltica etmek isteyen Irak'lıları geri çevirmeye başlamıştır. Ancak bazıları Ankara'daki BMMYK'ne başvurularını yapmışlar ve iltica başvuruları kabul edilmiştir. Ancak birçok durumda, Türk mercileri Türkiye'ye geçerli giriş damgaları yoksa ülkeyi terketmelerine izin vermemiştir. Dahası, Türk mercileri bu sığınmacılar arasında Türkiye'ye girip Avrupa'ya gitmek isteyen PKK militanları olduğu endişesini de taşımaktaydı (Kirişçi, 2003, s. 85).

Türk mercileri o ana kadar yürüyen bu uygulamayı bu bölgeden gelen sığınmacılar için kullanmakta gitgide daha isteksiz davranmaya başlamışlardır. Kuzey Irak'ın güvenli olduğunu öne sürerek, o bölgeden gelen mültecilere yasadışı göçmen muamelesi yaparak sınırdışı etmişlerdir. Bu da BMMYK ile Türk mercileri arasında tartışmalara yol açmıştır. Bu sırada Türkiye aynı zamanda sözleşme dışı mültecileri sınırdışı ederek 1951 Sözleşmesi'nin *non-refoulement* prensibini ihlal ettiği yönünde batı hükümetlerinin ve mülteci savunma örgütlerinin eleştirisine maruz kalmıştır. Kimin sığınmacı olup olmadığı konusunda BMMYK ile yaşanan bu tartışmalar yürüyen ilişkinin sona ermesine yol açmıştır. Bunun yerine, hükümet 1994 İltica Yönetmeliği'ni kabul etmiştir (Kirişçi, 2003, s. 85).

1994 İltica Yönetmeliği'nin kabul edilmesi, artan sayıda yasadışı yabancı ve sistemin kötüye kullanıldığına ilişkin artan inancın sonucu olmuştur. Bu yönetmelik ve uygulaması insan hakları çevrelerinde samimi sığınmacıların davalarının objektif bir şekilde muamele görmesine engel olduğu yönünde eleştirilmiştir. Diğer taraftan yetkililer ulusal güvenlik konusunda daha fazla endişe duymaya başlamış ve bu

sığınmacılara karşı sempati beslemeyerek, onları en iyi koşulda yasadışı ekonomik göçmen olarak düşünmüşlerdir (Kirişçi, 2000, s. 11). 1994 İltica Yönetmeliği durum tespitini Türk hükümetinin kontrolüne bırakmayı ve sığınma işlemlerine ulaşmak için sıkı düzenlemeler getiriyordu. Bu kanunun ilk yıllardaki uygulaması batı hükümetlerinden ve önemli insan hakları örgütlerinden eleştiriler almıştır. Eleştiriler, Türkiye'nin onlara yeterli koruma vermeyerek veya sığınma işlemlerine ulaşmalarını engelleyerek sığınmacıların ve mültecilerin haklarını ihlal ettiğini söylüyordu. Bu eleştirilerin etkisi sonucunda Türk mercileri ile BMMYK arasında tekrardan bir işbirliği ortamı doğmuştur. Hükümet, bu işbirliği sonucunda 1999 yılında sığınma başvurusu yapma süresini 5 günden 10 güne çıkarmıştır. 1994 Yasası sadece 5 günlük bir başvuru süre limiti vermişti ve bu da yetkililerin herhangi bir sebep belirtmeden başvuruyu reddetmelerine imkan tanımaktaydı. BMMYK'nin bazı mahkemelere yaptığı başvuruların da Türkiye aleyhine sonuçlanması üzerine, Türk hükümeti *non-refoulement* prensibine uymaya dikkat etmeye başlamıştır. Daha da önemlisi, Türk mercileri statü tespiti için BMMYK ile sıkı bir işbirliği içine girmiştir. BMMYK'nin statüyü belirlediği ve Türk hükümetinin de BMMYK tarafından tanınan mültecilere oturma izni vererek geçici sığınma hakkı verdiği söylenebilir. Karşılığında, Türkiye BMMYK'nin sığınmacıların Türk polisine de kaydolmasını sağlamasını ve kabul edilen mültecilerin Türkiye dışına yerleştirilmelerini beklemektedir (Kirişçi, 2003, s. 87).

1994 İltica Yönetmeliği'ne göre (İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç Bürosu), Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden yabancılar, Türkiye'ye yasal yollardan gelenler bulundukları yer valiliklerine, yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine en geç 10 gün içerisinde müracaat etmek zorundadırlar. Başvurular ile ilgili olarak valiliklerce, kimlik tespiti, fotoğraf ve parmak izlerinin alınması işlemlerinden sonra mülakatlar yapılmakta ve dosya valilik görüşü ile birlikte İçişleri Bakanlığı'na gönderilmektedir. Sağlık, kaza, geçerli görülebilecek başka nedenler veya insani mülahazalarla zamanında başvuru yapamayanların mazeretleri İçişleri Bakanlığı tarafından değerlendirilmekte, mazeretin doğruluğu anlaşılması halinde ise müracaatı kabul edilebilmektedir. İçişleri Bakanlığı'nca başvuranlarla ilgili arşiv araştırması ve güvenlik tahkikatı yapılırken, aynı zamanda kayıt-mülakat formları, özellikle Dışişleri Bakanlığı'na ve ayrıca ihtiyaç duyulan diğer kurumlara gönderilmekte ve mülteci statüsü taşıyıp taşımadıkları hususunda görüş alınmaktadır. Bu süre zarfında yasal

gelenlere müracaat ettikleri illerde, yasadışı olarak giriş yapanlara da giriş yaptıkları illerde ikametlerine izin verilmektedir.

Türkiye, Avrupa ülkeleri dışından gelen yabancıların müracaatlarını BMMYK'ne bildirerek, başvuranların bu kuruluşa kaydolmalarını ve görüşme yapmalarını sağlamaktadır. Böylece, başvurular hakkında karar verilirken, BMMYK'nin görüşleri de göz önünde bulundurulmakta ve başvuranın dosyasındaki bilgiler karşılıklı paylaşılarak, başvuranın durumu birlikte müzakere edilmektedir. Bu nedenle BMMYK kararları ile İçişleri Bakanlığı'nın kararları paralellik arz etmektedir. Başvuru sahibi hakkında verilen karar (olumlu veya olumsuz olarak) kendisine yazılı olarak tebliğ edilmektedir. Hakkında olumlu karar alınan -üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'ye gelen yabancılar- yasadışı olarak Türkiye'ye giriş yapmış ve sınır illerinde bekletiliyorsa, karardan hemen sonra asayiş yönünden problemi olmayan ve geçici sığınmacıların kontrollerinin daha kolay yapılabildiği illere sevk edilerek, ikametlerine izin verilmektedir. Haklarında olumlu karar verilen mültecilere ise Türkiye'de diledikleri illerde daimi olarak ikametlerine izin verilmektedir (İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç Bürosu).

İltica veya geçici sığınma talebi uygun görülmeyen yabancıya karar yazılı olarak tebliğ edilir. Yabancıya yapılan tebligatta 15 gün içerisinde işlemlerinin yürütüldüğü valiliğe ve İçişleri Bakanlığı'na yazılı olarak başvurup 1994 İltica Yönetmeliğin 6. Maddesine göre hakkında alınan olumsuz kararın bir daha gözden geçirilmesini istemesi halinde, dilekçesini ve varsa dilekçesinde iddia ettiği hususları kuvvetlendiren diğer belgeleri en seri vasıtalarla İçişleri Bakanlığı'na intikal ettirilmesi gerektiği açıklanır. 15 gün içerisinde kararın yeniden gözden geçirilmesi için itirazda bulunmayan ve de Türkiye'yi terk etmeyen yabancıların, valiliklerce Türkiye'den çıkışları sağlanır. Kararın yeniden gözden geçirilmesi için itirazda bulunması halinde, İçişleri Bakanlığı'nca itiraza ilişkin bir karar verilinceye kadar yabancıların bulunduğu ilde ikamet etmesine müsaade edilir. İtiraz, daha önce sınır dışı kararını veren yetkilinin bir üstü tarafından incelenerek sonuçlandırılır. İtiraz kabul edilirse başvuru sahibine sığınmacı-mülteci statüsü verilerek, valiliklerce ilgiliye tebliğ edilir. İtiraz reddedilirse, dosyası, Türkiye'de mülteci-sığınmacı statüsü dışında ikametine izin verilmesi hususunun değerlendirilmesinin yapılması için Yabancılar Birimi'ne gönderilir. Burada başvuru sahibinin durumu incelenerek, ek koruma, insani mülahazalar veya diğer sebeplerle ikametine izin verilmesine karar verilirse, başvuru sahibine durumuna uygun ikamet düzenlenir. Türkiye'de ikametini gerektirecek şartlara haiz olmadığına karar verilirse,

hakkında ülkeden çıkartılma kararı alınır ve 15 gün içerisinde Türkiye'yi terk etmesi gerektiği tebliğ edilir. Bu süre içerisinde Türkiye'yi terk etmeyen veya idari yargı yoluna başvurmayan yabancı valiliklerce sınır dışı edilir (İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç Bürosu).

Üçüncü bir ülkeye gitmek üzere Türkiye'den geçici sığınma talebinde bulunan yabancılar, üçüncü ülkelere yerleştirilinceye kadar, talepleri halinde öğrenim ve çalışma haklarına erişimleri sağlanmaktadır. Yakın geçmişe kadar, 1934 Yerleşim Yasası sadece Türk soy ve kültürüne sahip kişilerin Türkiye'de çalışmasına izin veriyordu. Bu durum, 2003 yılında çıkan Yabancıların Çalışma İzinleri yasasıyla değişmiş, göçmenlerin eğer sığınma başvurusunu yapmış ve Türkiye'de en az 6 ay oturma izni almışlarsa, çalışma izni almalarına izin verilmiştir (Çiçekli, 2004). Ancak pratikte, hem ekonomik göçmenler hem de başvuru süreçleri devam eden sığınmacılar kayıtdışı ekonomide çalışmaktadırlar.

Türkiye-AB ilişkileri Aralık 1999'da Türkiye'nin aday ülke olarak ilan edilme kararından sonra yeni bir döneme girmiştir. O günden beri, AB tarafından Aralık 2000'de yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi (General Affairs Council of the European Union, 2000) ve Türk hükümeti tarafından Nisan 2001'de yayımlanan Ulusal Program (Secretariat General for European Affairs, 2001) Türkiye'nin üyeliğine ilişkin izlenecek yolu belirlemiştir. İltica ve göç konuları Adalet ve İçişleri başlığı altında yaygın bir şekilde ele alınmaktadır. Adalet ve İçişleri Avrupa bütünleşme sürecinin henüz uluslarüstü olmamış bir alanıdır. Bunun yerine, üye ülkeler bu konuları hükümetlerarası işbirliği yöntemiyle çözmeyi tercih etmişlerdir. Yine de kaydadeğer seviyede bir AB *acquis*'i geliştirilmiş ve aday ülkelerin yasalarını uyumlaştırmaları beklenmektedir. 1997 Amsterdam Antlaşması üye ülkelerin 2004 yılına kadar Adalet ve İçişleri konularını çoğunluk oyuna bağlı ortak politika konusu yapacakları konusunda bir vaat içerir. İltica ve özellikle yasadışı göç Adalet ve İçişleri konuları içinde önemli yer kaplamaktadır. 1999'da, Tampere Finlandiya'da AB hükümetleri ortak iltica ve göç politikası geliştirme çabalarını geliştirmeye karar vermişlerdir (Kirişçi, 2003, s. 80).

Türk mercileri bu gelişmeler karşısında KOB'de yer alan ve Türk vize politikasını Schengen vize rejimiyle uyumlu hale getirmekten iade anlaşmaları imzalamaya, Türkiye'nin doğu sınırlarının kontrolünün iyileştirilmesine kadar geniş çapta taleplere uymak zorunda hissetmektedirler. Son konu özellikle önem kazanmaktadır, çünkü eğer Türkiye AB üyesi olacaksa, bu sınırlar AB'nin sınırları olacaktır. Bu sınırlar AB'ye yönelik en önemli yasadışı göç ve mülteci hareketlerinin

olduğu bölgelerin tam yanında yer almaktadır. Dahası, AB *acquis*'ine göre Türkiye ilk iltica ülkesi olmak ve bu talepleri kendisi işlemek zorundadır. Türk mercileri katılım işleminin düzgün ilerlemesi için AB ile işbirliği yapmanın öneminin farkındadırlar. Ancak önemli bir ikilem yaşamaktadırlar. Bütün bu düzenlemeleri yaptıkları halde, sonuç olarak üyeliğin gelmeyeceği bir durumdan korkmaktadırlar. Yani, bu değişikliklerin AB için çok önemli olduğunu ve AB üyeliğinin Türkiye'nin işbirliğine bağlı olduğunu farkındadırlar. Diğer taraftan, Türkiye'nin adaylığının tartışılabilir durumu göz önüne alındığında, AB ile işbirliğinin üyelik ile sonuçlanmayarak, Türkiye'yi tek başına iltica ve yasadışı göçün getirdiği problemlerle uğraşması sonucundan korkmaktadırlar. Birçok yetkili, bu durumun Türkiye'nin güvenliğini ciddi anlamda tehlikeye atacağına inanmaktadır. (Kirişçi, 2003, s. 81) Türkiye'nin coğrafi konumu Türk mercilerinin ülkenin AB'nin istemediği ilticacı ve mültecilerin atıldığı bir *çöplük* veya bir tampon bölge haline gelmesinden endişe etmelerine neden olmaktadır. Türkiye, AB üyeliği ve geçerli olan *acquis*in kabulü durumunda tipik bir statü tespiti yapılan *ilk iltica edilen ülke* ve *güvenli ilk iltica ülkesi* olacaktır.¹⁰ Türk mercileri şu andaki Mülteci Fonunun verdiğiinden daha fazla finansal destek istemektedirler. Geleneksel olarak mülteciler Türkiye dışına yerleştirilmekteydi. Türkiye, bu uygulamanın geçiş dönemi olarak düşünülecek bir süre daha devam etmesini istemektedirler, ancak şu anda geçerli olan *acquis* böyle bir uygulamaya izin vermemektedir. Bu tampon bölge olma korkusu, AB'nin iltica politikalarını dışsallaştırması ve *Avrupa Kalesi* yaratmaya çalışması algısıyla daha da güçlenmektedir. AB'ye girmeyi isteyen mültecileri tamamen bloke etmese de karmaşık prosedürlerden geçiren bir Avrupa, Türkiye için ne uyumlaşma ne de inanılabilirlik açısından iyi bir örnek olmaktadır (İçduygu, 2006-2007, s. 336).

Bunlara rağmen, 2005 yılında Türkiye'nin AB sürecinde sığınma alanında atacağı adımları içeren Ulusal Eylem Planı yürürlüğe girmiştir. Plan ve AB mevzuatı, *İltica ve Göç Mevzuatı* adlı kitapta toplanmıştır. Planda, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasının önemli olduğu, ancak Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarına zarar verilmeyecek şekilde çözüm bulunması gereken bir konu olduğu vurgulanmaktadır (İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç Bürosu).

1951 Cenevre Sözleşmesi üzerinde uygulanan coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu, 2003 yılı Türkiye Ulusal Programı'nda, Türkiye'nin AB'ne katılım

¹⁰ Konsey Yönetmelik (EC) Sayı: 343/2003, 18.02.2003, oj 25.02.2003, l 50/1

müzakerelerinin tamamlanmasına paralellik arz edecek şekilde sonuçlanması planlanmış ve iki koşulun tamamlanmasına bağlanmıştır (İçişleri Bakanlığı İltica ve Göç Bürosu).

Bu koşullar;

- Katılım aşamasında Türkiye'ye doğudan bir mülteci akınını teşvik etmeyecek şekilde gerekli mevzuat ve altyapı değişikliklerinin gerçekleştirilmesi,
- AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli hassasiyeti göstermeleri olarak belirtilmiştir.

Coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasında Türkiye'nin yüz yüze kalabileceği mülteci hareketleri dikkate alınarak AB Katılım Öncesi Mali Yardım Programlarına ek olarak sağlanacak finansman desteği ile;

- Sığınmacı Kabul, Barınma Merkezlerinin ve Mülteci Misafirhanelerinin tesisi,
- Bahsedilen merkezlerin işletilmesi,
- Merkezlerde görev alacak personelin eğitilmesi,
- Menşe ülke ve iltica bilgi sisteminin tesisi,
- Eğitim Akademisi'nin (Enstitüsü) tesisi,
- İltica Birimi hizmet binasının tesisi

gerçekleştirilmeli ve AB müktesebatının uygulanabilmesi için özellikle yukarıda belirtilen tesislerin tamamlanması, ekipmanların temini ve yatırım amaçlı projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Yine aynı mevzuata göre, geçiş dönemi boyunca ekonomik yönden güçlü ve mülteci kabul eden AB ve diğer ülkelerce Türkiye'den mülteci alınmaya devam edilmelidir. Her zaman yoğun nüfus hareketlerine sahne olan Türkiye'nin tek başına AB'nin aldığına eşit olabilecek iltica, sığınma ve düzensiz göç konularının üstesinden gelmesi beklenmemelidir. Coğrafi durumu nedeniyle Türkiye'ye yönelik olası bir toplu nüfus akınının söz konusu olduğu durumlarda, Türkiye'nin talebi üzerine eşit sorumluluk paylaşımı ilkesi doğrultusunda diğer devletlerin, özellikle AB üyesi devletlerin, bireysel veya ortak olarak BMMYK veya diğer uluslararası kuruluşlar aracılığı ile gereken önlemleri alarak ilk sığınma ülkesi olan Türkiye'nin yükünün eşit bir biçimde dağıtılması sağlanmalıdır. Bu çerçevede, Türkiye'nin AB'ye katılım

müzakerelerinin tamamlanmasına paralellik arz edecek şekilde yukarıda belirtilen projelerin ve koşulların tamamlanmasının ardından coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasına yönelik bir önerinin muhtemelen 2012 yılından sonra TBMM'ne sevk edilmesi öngörülmektedir. Türkiye, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasına istekli görünmektedir. Her ne kadar yasal ve altyapı önlemlerinin alınması ve yükün paylaşımı konusunda AB üye ülkelerinin yaklaşımına bağlı olsa da, daha önceki uygulamadan devrimci farklılıkları olduğu söylenmelidir (Kirişçi, 2003, s. 88).

Tablo 8'de, Türkiye'deki geri gönderme merkezleri kapasiteleri ve ilgili illerde yıllık yakalanan yasadışı göçmen sayıları verilmiştir. Türkiye'nin geri gönderme merkezi kapasitesinin çok yetersiz olduğu görülmektedir. Yakalanan yasadışı göçmen sayısı çok olduğunda; barınma koşullarındaki olumsuzluklar çok daha büyük boyutlara ulaşmaktadır.

Bazı illerde "geri gönderme merkezlerinde yer olmadığı" gerekçesiyle, çok sayıda yabancı Polis Merkezleri ve Jandarma Karakolları veya müstemilatlarında gayri insani koşullarda uzun süreler barındırılmaktadır. Bu durumda, merkezlerin çoğunda asgari standartlar (3 öğün yemek, sıcak su, temizlik, sağlık hizmeti) sağlanamamaktadır (Yasadışı Göçle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Mücadele Sunumu, 2011) .

Tablo 8

Geri Gönderme Merkezleri Kapasitesi

İli	Yakalanan Yasadışı Göçmen Sayısı (2002-2010 Yılları Arası)	Kapasite
Edirne	79.432	80
Van	32.628	55
İzmir	23.674	256
İstanbul	23.182	550
Aydın	10.346	70
Toplam	169.262	1.011

Kaynak: Adana yabancılar şube müdürlüğü yasadışı göçle mücadele sunumundan alınmıştır.

Bununla birlikte, 2010 yılı itibarı ile 35 merkezde 2.945 kişi olan kapasitenin artırılarak 6.000'e çıkarılması için çalışmalar devam etmektedir. 19.5 Milyon Avro Bütçeli AB-Türkiye Yatırım ve Eşleştirme Projesi kapsamında Ankara ve Erzurum

illerinde 750'şer kişi kapasiteli (Toplam 1500) 2 adet Geri Gönderme Merkezi inşa edilecektir. Eşleştirme ortakları İngiltere, Hollanda ve Yunanistan olup, yatırım boyutunda; proje ve ihale Dokümanlarının hazırlanması çalışmalarına yüklenici firma tarafından devam edilmektedir. Bunun yanında; Milli bütçe imkanlarından faydalanılarak Edirne, Aydın ve Van illerinde toplam 650'şer kişi kapasiteli yeni geri gönderme merkezi çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca, Bitlis'te (Tatvan) bulunan bir bina 600 kişi kapasiteli geri gönderme merkezine dönüştürülmüştür (Yasadışı Göçle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Mücadele Sunumu, 2011).

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Thomas Hammarberg 28 Haziran-3 Temmuz 2009 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaretini müteakiben Türkiye'deki siyasi sığınmacıların ve mültecilerin insan hakları ile ilgili olarak hazırladığı 107 maddelik detaylı raporda, birçok konuyla ilgili olarak olumlu görüşlerinin yanı sıra, tavsiyelerini de belirtmiştir.¹¹ Bu tavsiyeler şöyle özetlenebilir:

- 1999 Yönetmeliği ile değişen 1994 İltica Yönetmeliğine göre, Avrupa dışı ülkelerden gelen sığınmacılar Türkiye'de yetkili makamlara başvurup, daha sonra BMMYK yardımıyla başka bir yere yerleştirilmeleri amacıyla *geçici sığınmacı statüsü* talep edebilirler. Haziran 2006 tarihli Uygulama Talimatı bu prosedürü düzenlemektedir. Buna paralel olarak BMMYK kendi yetkisine dayanarak Avrupalı olmayan sığınmacılar için mülteci statüsü belirlemektedir (MSB). İltica prosedürünün başından itibaren BMMYK'nin sürece müdahil olmasını temin eden hiç bir standart mekanizma bulunmamaktadır. Bu durum özellikle Türkiye'deki yasalar hıلافına Türkiye'ye giren, burada kalan ya da terketmeyi deneyen ve bundan dolayı yakalanan kişiler için endişe vericidir. Gözaltına alındıktan sonra iltica talebinde bulunmak isterlerse, BMMYK bu kişileri gözaltı mahallinde şahsen ziyaret edebilmek ve MSB mülakatı yapabilmek için Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarının iznini ister. BMMYK'nin bildirdiğine göre şimdiye kadar çoğu vakada bu izin talebi reddedilmiştir; buna, Türkiye dışında BMMYK tarafından mülteciliği tanınmış olan İranlı sığınmacılar da dahildir.

¹¹ Komiser'in Görüşleri, *Devletler yeni gelen sığınmacılara ceza vermemeli (States should not impose penalties on arriving asylum seekers)*, 17/03/2008, www.coe.int/t/commissioner/Viewpoints/080317_en.asp

Bu noktada belirtmek gerekir ki, ülkelerinden kaçmak zorunda kalıp bir şekilde Türkiye'ye ulaşan mültecilerin önemli bir kısmı ülkeye *düzensiz yollardan* gelmektedir. Uluslararası hukuka göre bir kişinin *kaçak* durumda olması, hiç bir şekilde sığınma başvurusu yapmasının önünde engel olmamalıdır. Oysa mevcut uygulamalarda *hareket halindeyken*, kaçak durumdayken yakalanan mülteci durumda kişilerin Türkiye'de sığınma başvurusu yapması önünde ciddi engeller bulunmaktadır. *Yabancılar Misafirhanesi* tabir edilen göçmen nezarethanelerine kapatılan bu durumda insanlara *yasadışı göçmen* muamelesi yapılmakta, sığınma talepleri keyfi olarak işleme konmamakta; zulüm ve savaş tehlikesi altında olacakları ülkelere sınırdışı edilmeleri söz konusu olmaktadır. Son iki yılda Türkiyeli insan hakları örgütleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bu tipten hukuka aykırı sınırdışı olaylarını önlemek amacıyla 30'dan fazla başvuru yapmıştır.

- Komiser, 1951 BM Mülteci Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlamadan vazgeçmesinin Türkiye'nin yararına olacağına inanmaktadır; bu sayede şu anda uygulanan çok karmaşık sistem yürürlükten kaldırılarak, bunun yerine tutarlı ve daha verimli tek bir iltica prosedürü uygulanacaktır. Dolayısıyla, Komiser, Türkiye'nin 17 Ocak 2005 tarihli İltica ve Göç Eylem Planı ile bildirilmiş olan ve ziyareti esnasında yetkililerce teyit edilen, sınırlamayı kaldırma niyetini olumlu karşılamaktadır. Ancak, şu ana kadar herhangi bir zaman çerçevesi sunulmamış olmasından kaygı duymakta ve yetkilileri 1951 BM Mülteci Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlamayı acilen kaldırmaya davet etmektedir.
- Türkiye'nin 1951 BM Mülteci Sözleşmesi'ni ilk imzalayan ülkelerden olmasına, BMMYK'nin 1960'tan beri bu ülkede faal olmasına ve 1980'lerin ortasından beri Mülteci Statüsü Belirleme işlemleri yürütmesine rağmen BMMYK ile Türkiye arasında resmi bir evsahibi ülke anlaşması yoktur. Komiser, özellikle de çok sayıda temaslar yapıldığı halde, bu boşluğun nereden kaynaklandığının bir açıklamasını bulabilmiş değildir. Komiser, Türk yetkilileri mevcut boşluğa bir çare bulmaya davet etmektedir.
- Komiser ayrıca, yetkilileri, Türkiye dışındaki bir BMMYK ofisi tarafından mülteci statüsü verilmiş mülteciler hakkında yeniden iltica prosedürü yürütülmesine neden olan mevcut uygulamayı gözden geçirmeye davet etmektedir. Komiser, böylece yerel karar mercilerinin gereksiz iş yükünden

kurtulacağına, insanların daha kısa sürede üçüncü ülkelere yerleştirileceğine inanmaktadır.

- Komiser, bölgesel sığınmacı kabul merkezlerinin finansmanı için Türkiye'nin Avrupa Komisyonu'na teklif götürmüş olmasını memnuniyetle karşılamakta ve, insanca bir yaşam standardı sağlanması prensibinin esas alınması gerektiğini hatırlatarak, bu projenin hayata geçirilmesini kuvvetle önermektedir. Bunu tamamlayıcı bir aşama olarak Komiser, yetkilileri, sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimlerinde bildirilen hukuki boşlukları acilen ele almaya ve süratle kapatmaya davet etmektedir.
- Komiser, sığınmacı ve mültecilerin, yasalara uygun şekilde, iş piyasasına girebilmelerinin, istismar edilmelerine ve fuhuşa karşı en iyi koruma yolu olacağından, bunun gerçekleştirilmesini tavsiye etmektedir. Bununla ilgili olarak, çalışma izni verilmesindeki mevcut kısıtlamaların gözden geçirilmesini, Türk yetkililer tarafından, özellikle de şu andaki kabul ve barındırma kapasitesinin yetersizliği nedeniyle, iş piyasasına yasal erişimin sağlanmasını önermektedir.
- Komiser, Türk yetkililerin, sığınmacılardan ve mültecilerden, diğer yabancılar için olduğu gibi ikamet harcı talep edilmesini gerektiren mevcut uygulamayı gözden geçirme konusundaki istekliliğini takdirle karşılamaktadır. Bu gruptaki yabancıların çoğu olumsuz koşullarda yaşadığı ve yoksul olduğundan, Komiser, bütün sığınmacılar, mülteciler ve bunların çocukları için ikamet harcının kaldırılmasını kuvvetle önermektedir.
- Komiser, İstanbul'da ve İzmir'de ziyaret ettiği idari gözaltı merkezlerinde Türk yetkililerin yaşam koşullarını iyileştirmek için gösterdikleri çabaları memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak, diğer gözaltı tesislerinde, özellikle kalabalık olan yerlerde, ciddi eksiklikler olduğu bilgilerinden kaygı duymaktadır. Türk yetkililerin merkezlerde aşırı kalabalık oluşmasını engellemeye ve uzun süre kalacaklar için jandarma karakolları gibi uygun olmayan yerleri kullanmamaya davet etmektedir. İlgili Avrupa Konseyi standartlarını hatırlatıp özellikle gözaltı merkezlerinde insanca yaşam koşullarının sağlanması gerektiğini tekrarlayan Komiser, yetkilileri daha fazla gayret göstermeye ve bütün gözaltı merkezlerinde, yeterli hijyen, yiyecek, ilaç temin edip faaliyetler ve spor imkanları yaratıp dış dünya ile teması sağlayarak

düzenli yaşam koşulları yaratmaya davet etmektedir. Bundan başka, gözaltında tutulan diğer kimselerce ve polis memurlarınca da yapılacak sözlü ve fiziksel suistimallere karşı, daha anlaşılır talimatlar hazırlayıp eğitimi arttırarak, önlemlerin arttırılmasını önermektedir.

- Sığınmacıların uluslararası korunma ihtiyacında olmayan diğer yasadışı göçmenlerle birlikte gözaltında tutulmaları karşısında Komiser, sığınmacıların gözaltına alınmamasına dair uluslararası mülteci hukuku prensibinin, ulusal hukukta kesinlikle yer alması ve sıkı bir şekilde uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Gözaltı bir istisna olmalı ve mümkün olan en kısa süre ile sınırlanmalı ve yalnızca şu sebeplerle uygulanmalıdır: (a) mültecilerin kimliğini doğrulamak için; (b) mülteci statüsü talebinin, gözaltına almadan öğrenilemeyecek olan dayanaklarını saptamak için; (c) mültecilerin seyahat ve/veya kimlik belgelerini imha ettiği durumlarda, yada sığındıkları ülkenin yetkililerini yanıltıcı sahte belgeler öne sürdüklerinde; (d) ulusal güvenliği yada kamu düzenini korumak amacıyla.

3.3.1. Türkiye’de Yasadışı Göç ile İlgili Mevzuat (T.C. Dışişleri Bakanlığı)

Bu bölümde önce yasadışı göç ile ilgili olarak Türkiye’de alınan yasal önlemler incelencektir. Yasadışı göç için Türkiye’nin dahil olduğu uluslararası işbirlikleri ise ayrıca ele alınacaktır.

3.3.1.1. Yasal Önlemler

Türkiye’nin yasadışı göç ile ilgili en önemli kanunları 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunun 23. maddesi ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 33. ve 34. maddeleridir. Bu maddeler, Türkiye’nin yasadışı göçle mücadele edebilecek bir hukuki altyapısı anlamında yeterli değildir.

5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanunu’nun 23. Maddesi “Memleket dışına çıkartılmalarına karar verilip de pasaport tedarik edemediklerinden veya başka sebeplerden dolayı Türkiye’yi terkedemeyenler İçişleri Bakanlığı’nın göstereceği yerde oturmaya mecburdurlar” demektedir. Bu yasa, geri gönderilmesinde bürokratik engeller çıkan Somali, Filistin, Moritanya gibi ülkelerden gelen göçmenlerin geri gönderme merkezleri dışında otel vb. gibi yerlere

yerleştirilmelerine dayanak oluşturmaktadır. Yılda ortalama 10.000 kişi yerleştirildikleri yerlerde hiç konaklamadan kaçak durumuna düşmektedir (Yasadışı Göçle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Mücadele Sunumu, 2011).

5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 33. Maddesi “Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını pasaportsuz veya pasaport yerine kaim olacak bir vesikayı hamil olmaksızın terkeden veya buna teşebbüs edenlere bin Türk Lirasından üçbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir. Bunlardan yabancı olanlar sınır dışı edilirler” demektedir. Madde 34 ise “Türkiye Cumhuriyeti sınırlarından her nasılsa pasaportsuz olarak girmiş olan vatandaşlar ve yabancılara bin Türk Lirasından üçbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir. Bunlardan yabancı olanlar sınır dışı edilirler” demektedir. 1950 tarihli yasaya göre, bu suçları işleyenler hakkında hapis veya para cezası veya her ikisiyle cezalandırılmaları hükmünü içermektedir.

Ancak, BM tarafından 2-13 Aralık 2000 tarihlerinde Palermo’da düzenlenen konferansta kabul edilen ve 24.02.2003 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak iç hukukun bir parçası haline gelen “Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi’ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”ün 5. maddesi, aynı Protokolün 6. maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla düzensiz göçmenlerin cezai kovuşturmayla tabi tutulmamalarını öngörmüştür. Zira, uluslararası hukukun ulusal hukukumuz üzerindeki etkisini belirleyen Anayasanın 90. maddesi hükümleri bilinmektedir.

Öte yandan, özellikle Türk Ceza Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun yeniden düzenlenmesiyle ve ayrıca Kabahatler Kanunu’nun getirdiği idari para cezası türünden yaptırımlarla pek çok suçun para cezasına çevrilmesi, yukarıda söz konusu olan Pasaport Kanunu maddelerindeki “adli suç” sayılan fiillerin de para cezası ile sonuçlanması sonucunu doğurmuş ise de, adli işlem öngören yasa hükümleri yürürlükte olduğu için düzensiz göçmenler hakkında her halükarda adli işlem safahatının tamamlanması zorunluluğu devam etmiştir. Bu durum, başta adli makamlar olmak üzere adli işlem sürecinde yer alan kolluk birimleri üzerinde ciddi iş yükü oluşturmuştur.

6217 sayılı “Yargı Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, 14 Nisan 2011 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun, Pasaport Kanunu’nun ilgili maddelerinde de değişiklik yaparak düzensiz göçmenlere ilişkin adli işlem süreçlerini yürürlükten kaldırmakta, düzensiz göçmenlere kolluk birimi amiri tarafından çeşitli oranlarda idari

para cezası uygulanmasını ve akabinde yabancı olanların sınır dışı edilmesini düzenlemektedir.

Türkiye, BM Sınır aşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi ve Göçmen Kaçakçılığı ile İnsan Ticareti'ne ilişkin ek protokollerini 2000 yılında imzalamıştır. Bu Sözleşme ve ekleri 18 Mart 2003 tarihinde TBMM'de onaylanmıştır. BM Sınır aşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi'nin Eki "Göçmen Kaçakçılığı Protokolü'ne" uyum çerçevesinde aşağıdaki yasal önlemler alınmıştır.

"Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Yasa Tasarısı" 27 Mart 2003 tarihinde onaylanmıştır. Yasa 6 Eylül 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye'de çalışmak isteyen yabancıların çalışma izinleri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca verilerek, bu suretle çeşitli kurumlarca ita olunan izinler tek merkezde toplanmıştır.

403 sayılı "Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı" 4 Haziran 2003 tarihinde onaylanmıştır. Yapılan değişiklikle bir Türk ile evlenen yabancı kadının Türk vatandaşlığını otomatik olarak kazanması uygulaması kaldırılarak, bu yolla vatandaşlığın kazanılması için en az üç yıl evli kalınması ve evliliğin devam etmesi şartı getirilmiştir.

Karayolu Taşıma Kanunu 19 Temmuz 2003 tarihinde, Kara Ulaştırma Yönetmeliği 25 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anılan yönetmelik uyarınca, kaçak insan taşımacılığı ve ticareti suçları ile diğer bazı suçlar nedeniyle yargı organları tarafından verilmiş ve kesinleşmiş mahkumiyet kararı bulunması halinde yetki belgesi sahiplerinin yetki belgeleri iptal edilmektedir. Bu suretle yetki belgeleri iptal edilenlere üç yıl geçmedikçe yetki belgesi verilmemektedir.

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı yeni TCK'nın (Türk Ceza Kanunu) 79. maddesinde göçmen kaçakçılığı tanımı yapılmış ve göçmen kaçakçılığı için 3 yıldan 8 yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası getirilmiştir. Söz konusu madde ayrıca, göçmen kaçakçılığı suçunun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunmasını öngörmektedir. Suçun, mağdurların hayatı bakımından tehlike oluşturması, onur kırıcı bir muameleye maruz bırakılarak işlenmesi halinde, verilecek ceza yarısından üçte ikisine kadar arttırılır. Suç teşebbüs halinde kalsa bile işlenmiş gibi ceza verilir. Suçun tabi ve zorunlu zarar göreni "devlet"tir. Suçun oluşması için maddi menfaatin elde edilmesi gerekli değildir.

Türkiye, Anayasa ve Pasaport kanununa göre vatandaşlarını geri almaktadır. Ayrıca, Türkiye’de yasal ikamet müsaadesi bulunan yabancıları da geri almaktadır. Keza uçakla Türkiye’den ayrılan üçüncü ülke vatandaşları da aynı veya bir sonraki uçakla iade edilmeleri durumunda Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) kuralları uyarınca geri alınmaktadır.

3.3.1.2. Uluslararası İşbirliği

Türkiye yasadışı göçle mücadele çerçevesinde, kaynak ülkelerle Geri Kabul Anlaşmaları yapılmasına gayret etmektedir; bugüne kadar, Suriye, Yunanistan, Kırgızistan, Romanya, Ukrayna, Pakistan, Rusya ve Nijerya ile Geri Kabul Anlaşması imzalamıştır. Bulgaristan, İran ve Afganistan ile fiili müzakereler devam etmekte, Irak, Lübnan, Özbekistan, Sri Lanka, Beyaz Rusya, Macaristan, Makedonya, Libya, Moldova, Azerbaycan, Bosna Hersek, Gürcistan ve Bangladeş ile diplomatik yazışma yoluyla temas devam etmektedir. Pakistan ile görüşmeler sürdürülmektedir. Hindistan, Çin, Ürdün, Tunus, Moğolistan, Mısır, İsrail, Etiyopya, Sudan, Cezayir, Fas ve Kazakistan’dan ise herhangi bir cevap alınamamıştır.

Türkiye, komşu ülkeler ile geri kabul anlaşması imzalamasa da Hudut Anlaşmaları hükümleri ile küçük çaplı yasa dışı göçmen iadeleri yapılmaktadır. Özellikle Bulgaristan ile üçüncü ülke vatandaşları da dahil karşılıklı iadeler yapılmaktadır. İran ile de sadece sınırı yanlışıyla geçen her iki tarafın vatandaşı olan kişilerin iadeleri yapılmaktadır.

Türkiye’nin yasadışı göç konusunda göstermiş olduğu çabalar ve AB mevzuatı ile uyum çalışmaları kapsamında, “Göç ve İltica” başlıklı Eşleştirme Projesi (Twinning Project), Danimarka ve İngiltere’nin işbirliğiyle 8 Mart 2004-8 Mart 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu proje çerçevesinde, çeşitli seminerler düzenlenmiş, ayrıca, hazırlanan “Göç ve İltica Ulusal Eylem Planı” Başbakanlık makamınca onaylanarak AB Komisyonu’na sunulmuştur.

Fransa-İngiltere Konsorsiyumu ile Türkiye’nin “Entegre Sınır Yönetimi Stratejisinin Uygulanmasına Destek Sağlamak Amacıyla Eylem Planı Geliştirilmesi” isimli eşleştirme projesinin uygulanmasına 19 Temmuz 2004 tarihinde başlanmış ve Entegre Sınır Yönetimi Stratejisini Uygulama Eylem Planı 2006 yılı Mart ayında Başbakan tarafından imzalanmış olup, AB Komisyonu’na iletilmiştir.

Türkiye, 30 Kasım 2004 tarihinde UGÖ'ye üye olmuştur. Anılan örgüt ile göç konularının yanı sıra insan ticareti ile mücadele alanında da işbirliği sürdürülmektedir.

2003 yılı Eylül ayından beri Budapeşte Süreci'nin Eş Başkanlığını deruhte eden Türkiye, 2006 Ocak ayında Sürecin Başkanlığını üstlenmiştir. Budapeşte Süreci, 50 ülke Hükümetinin ve 10 Uluslararası kuruluşun katıldığı, yasadışı göçün önlenmesi ve yasadışı göçle mücadelede kalıcı çözümler sağlanmasını ve göç idaresi alanında sürdürülebilir mekanizmalar kurulmasını amaçlayan hükümetler arası gayriresmi bir işbirliği ve diyalog forumudur.

Türkiye, Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) tarafından yürütülmekte olan Akdeniz Bölgesinde Transit Göç Diyalogu girişimine de katılmaktadır.

3.4. Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi Araştırması

Türkiye'ye yasadışı göç girişlerinin doğudan, İran ve Irak sınırından gerçekleştiği, Türkiye'yi transit olarak kullanan yasadışı göçmenlerin Avrupa'ya geçiş yapabilmek için ülkenin batısına doğru hareket ettikleri daha önceki bölümlerde belirtilmişti. Bu araştırma için Adana'nın seçilme nedeni, Türkiye'nin önemli göç yolları üzerinde bulunması itibarı ile önemli bir şehir olmasıdır. Ayrıca Adana ili örneğine bakıldığı zaman, genel olarak tüm ülke evrenini yansıtan yüzdelerle sayısal olarak benzer uyruklu yasadışı göçmen yakalandığı görülmektedir. Böylece Adana ili örnek alınarak ülke genelini yansıtan ve bütünü öngörebilecek göç politikaları için model olabileceği düşünülmüştür.

Şekil 1'de görüldüğü gibi, Türkiye'ye yasadışı geçişlerle giriş yapan kaçak göçmenler genellikle Bitlis, Muş, Diyarbakır, Elazığ, Mardin, Şanlıurfa gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu güzergahında bulunan illerimiz üzerinden karayoluyla batı bölgelerimizde bulunan metropol şehirlere götürülmektedirler.

Şekil 1: Türkiye göç yolları.

Kaynak: Adana yabancılar şube müdürlüğü tarafından verilen yasadışı göçle mücadele sunumundan alınmıştır.

3.4.1. Araştırma

Araştırmanın amacı, Adana ilindeki araştırmaya dayanarak, Türkiye'nin küreselleşme sonrası yasadışı göç ile ilgili durumuna ışık tutmak ve yine küreselleşme sonrasında göçün ulus devlet ve güvenlik paradigmalarıyla ele alınmaya devam etmesinin sonuçlarını görmektir. Kitle, Türkiye'deki yasadışı göçmenlerdir. Bu evreni daraltmak için, araştırma için önemli göç yolları üzerinde bulunan Adana ili seçilmiş, yasadışı göçmenlere başka türlü ulaşmak çok zor olduğundan, güvenlik güçlerine yakalanmış olan yasadışı göçmenlerle görüşülmesine karar verilmiştir. Bu çalışma, Adana'da göç üzerine yapılan ilk araştırma olmasıyla önemlidir. Araştırma için Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi'nin kullanılmasına karar verilmiştir.

Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü Misafirhanesi araştırması, yasadışı göçmenlere sistematik olarak uygulanan anket çalışmasının yanı sıra, Şube Müdürlüğü'nde çalışan görevliler ile nitel görüşmeler, göçmenlerle ilgili gözlemler ve Şube Müdürlüğü'nden alınan istatistik ve sunumları içermektedir.

Göçü açıklamak için en geçerli teorinin, diğer teorilere cevap niteliğinde oluşan ve onların önemli savlarını da içine alan göç sistemleri teorisi olduğu daha önce de belirtilmişti. Çünkü göç sistemleri teorisi hem mikro yapılara, hem makro yapılara hem de ara yapılara atıf yaptığı için, diğer teorilerin cevaplayamadığı soruları

cevaplayabilmektedir. İkinci bölümde Göç Teorileri konusunda da bahsedildiği gibi, makro yapılar dünyada geçerli ekonomik sistemi, ülkelerin uyguladığı kanunları ve devletlerarası ilişkileri içerirken, mikro yapılar ise göçmenlerin geliştirdiği ağlardır. Bu ağlar kişisel ilişkileri, arkadaş ve cemaat bağlarını, karşılıklı yardımlaşmayı kapsar (Castles & Miller, 2008, s. 37). Aracı *ara yapılar* ise göçmenler ile devlet veya kurumlar arasında aracı rol oynayan bireyler, kurumlar ya da gruplar olabilir.

Anket soruları hazırlanırken, göç sistemleri teorisinden faydalanılmıştır. Sorulan sorularla göçmenleri ülkelerinden ayrılmaya zorlayan faktörler ve batı ülkelerine yönelten faktörler anlaşılmaya çalışılmıştır. Bunun yanında, aile durumları, gittikleri ülkelerde arkadaş veya akrabaları olup olmadığı, seyahatlerini planlama şekilleri gibi sorular sorularak, göç sistemleri oluşumu ve etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Sorular hazırlandıktan sonra Yabancılar Şube Müdürlüğü'nden onay alınmış ve Temmuz ayı öncesinde 2 adet yasadışı göçmenle deneme yapılarak sorular test edilmiştir.

Tablo 9

Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü 2011 Yasadışı Göçmen Uyrukları

ADANA YABANCILAR ŞUBE MÜD. 2011 YILI YASADIŞI GÖÇ TABLOSU														
UYRUĞU	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZ.	TEM.	AĞUS.	EYLÜL	EKİM	KASIM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
AFGANİSTAN						49	46		64	24		148	35	183
BANGLADEŞ						1						1		1
ÇİN										4		4		4
ERİTRE							35				3	20	18	38
FİLDİŞİ SAH.		1										1		1
FİLİSTİN								8			18	17	9	26
GÜRCİSTAN		1	1									0	2	2
HİNDİSTAN						1						1		1
IRAK				4				18		1		12	11	23
MYANMAR						11	15			14	36	71	5	76
NİJERYA	1	3										3	1	4
PAKİSTAN					5	13	20			12		50		50
SOMALİ	5	7					3				3	16	2	18
SURİYE		1								1		2		2
	6	13	1	4	5	75	119	26	64	56	60	346	83	429

Kaynak: Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü tarafından verilen istatistik verilerinden alınmıştır.

2011 yılı Temmuz ayı boyunca, Adana Yabancılar Şubesi misafirhanesine gelen yabancı yasadışı 119 adet göçmenden, anketi cevaplamayı kabul eden 68 adedi ile bizzat yüz yüze anket yapılmıştır. Bu rakam, toplam yakalanan yasadışı göçmenlerin %57'sine denk gelmektedir. Anketi yapmak için Temmuz ayının seçilmesinin nedeni,

yaz aylarının yasadışı göçün arttığı aylar olmasıdır. Tabloda 9'da görüldüğü gibi, gerçekten de Temmuz ayı tablonun kapsadığı onbir ay içinde en yüksek sayıda yasadışı göçmenin ağırlandığı ay olmuştur. Onbir ayda misafirhaneye gelen toplam göçmen sayısının %28'i'nin Temmuz ayında geldiği görülmektedir. Bu da, Temmuz ayı seçiminin isabetli olduğunu göstermektedir ve araştırmanın başarısı anlamında önemlidir.

Diğer taraftan, örneklemin Türkiye geneli için uygun olduğu düşünülmektedir çünkü Temmuz ayı boyunca yakalanan göçmenlerin tümü Edirne civarında Yunanistan sınırını geçmeden yakalanmış, veya Yunanistan'a girdikten sonra Frontex tarafından yakalanarak Türkiye ile yapılan iade anlaşması kapsamında Türkiye'ye iade edilen göçmenlerdir. Edirne misafirhanesinde yer kalmadığından bu göçmenler, işlemlerinin yapılması için Türkiye'nin çeşitli illerindeki misafirhanelere gönderilmişlerdir. Adana Yabancılar Şubesi'nde çalışan polisler, Frontex'in uydular aracılığıyla sınırda gerçekleşen en küçük aktiviteyi bile saptayabildiğini, böylece yasadışı göçmenlerin Yunanistan sınırlarına geçmeyi başarsalar bile, orada yakalandıklarını belirtmektedirler. Temmuz ayı boyunca 68 görüşmeyi yapabilmek için, ay boyunca bir çok gün Yabancılar Şubesi'nde çalışma yapılmıştır. Anketlerin sonuçları aşağıda ayrıca detaylı olarak incelenektir. Ancak öncelikle Yabancılar Şubesi'nde çalışan görevlilerle yapılan nitel görüşmelerin sonuçları ve göçmenlerle ilgili gözlemler paylaşılacaktır.

3.4.2. Adana Yabancılar Şubesi Gözlemleri

Göç konusunu araştırmak için, öncelikle İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Daire Başkanlığı'na yazılı başvuru yapılarak izin istenmiştir. Göç konusu hassas ve Türkiye'nin daha önce çok eleştirildiği bir konu olduğu için, İçişleri Bakanlığı ilk aşamada izin vermek konusunda olumsuz tavır almıştır. Bunun üzerine İçişleri Bakanlığı'na bir kez daha yazılı başvuru yapılarak, yapılacak araştırmanın amacı ve içeriği daha detaylı olarak anlatılmış, izin talebi tekrar edilmiştir. Sonuçta, beklenen izin alınmış, Adana Valiliği'ne giden bir yazıyla araştırma için yardımcı olunması Bakanlık tarafından arzedilmiştir.

Yukarıda anlatılan izin prosedürü sona erdikten sonra, Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü araştırma için her türlü imkanı sağlamış, araştırmacı önceden bir telefon ederek istediği zaman Müdürlüğe gitmiş ve anket çalışmalarını yürütmüştür. Araştırmacı, anket sorularını Şube Müdürüyle en başta paylaşmıştır ancak herhangi bir

negatif yorum veya belli soruların istenmemesi gibi bir durumla karşılaşılmamıştır. Şube Müdürü konuya başından beri dahil olmuş, araştırmacının sorduğu sorulara cevap vermiş, araştırmacıya çeşitli istatistik ve sunumları tedarik etmiş ve sürekli yardımcı olacak bir polis memuru tahsis etmiştir. Şubede çalışan tüm polis memurları son derece yardımsever bir yaklaşım içinde olmuş, oturacak yer sıkıntısı olduğu zaman kendi masalarını araştırmacının oturması için vermişlerdir.

Polis memurlarının yasadışı göçmenlere yönelik davranışlarının insancıl olduğu gözlenmiştir. Anket için araştırmacının yanına geldiklerinde kendilerine çay ikram edilmekte, kibar bir şekilde hitap edilmektedir. Sağlık sorunları olduğunda hastaneye gönderilmektedirler. Yemeklerinin doyurucu ve yeterli olduğu gözlemlenmiştir. Yatakhane ortamlarına girilemediği için bulundukları ortam ve banyo imkanları bilinmemektedir ancak yıkanma suyu konusunda sıkıntı olduğu yönünde duyumlar alınmıştır. Elbette, Temmuz ayında aşırı ve beklenmedik bir yoğunluk yaşanmış olmasının da yarattığı ekstra sıkıntılar olduğu gözardı edilmemelidir.

Polis memurlarının, yoğun yasadışı göçmen gruplarının geldiği günlerde çok yoğun bir şekilde ve uzun saatler çalıştıkları gözlenmiştir. Normal mesai saatleri dışında çalıştıklarında ise herhangi bir fazla mesai ücreti almadıkları bilgisi alınmıştır.

Göçmenlerin sınırdışı edilmemek için hangi ülkeden geldiklerini söylememeleri veya söyledikleri ülkenin Türkiye'nin sınırdışı edemeyeceği (örneğin Somali gibi, havayolu bağlantısı veya konsoloslugu olmayan) bir ülke olması, polis memurlarının göçmenlerin yalan söylediğini düşünmesine yol açmaktadır. Özellikle Afrika'dan gelen göçmenlerin çok güvenilir bulunmadığı söylenebilir. Bu duruma bir kaç kez araştırmacı da şahit olmuştur. Örneğin, bir önceki akşam ifade verirken Eritre'den geldiğini söyleyen göçmen, bir sonraki gün anket görüşmesi esnasında araştırmacıya Kongo'dan geldiğini söylemiştir. Diğer yandan Afganistan ve Pakistan'dan gelen göçmenlerin verdiği bilgilere güvenilmekte, genel olarak bu göçmenlere olan hislerin ve yaklaşımın daha olumlu olduğu kanısına varılmıştır. Bu olumlu yaklaşımın arkasında bu ülkelerin kültür ve din olarak Türkiye'ye çok daha yakın olması, göçmenlerin *bize çok benzemesi* olduğu düşünülebilir.

Göçmenlerin geri gönderilme işlemleri sırasında karşılaşılan diğer problemler ülkelerden teyit alınamaması, pasaport veya seyahat belgelerinin temin edilememesi, transit geçiş ülkelerinin çıkardığı zorluklar, ulaşım giderleri, havayolu firmalarınca yasadışı göçmenlerin taşınmasında zorluklar çıkartılması ve menşe ve transit ülkelerin geri kabul anlaşmalarını imzalamaya yanaşmaması gibi çeşitlidir.

Araştırmacı, anket yapılan göçmenlerin akıbeti hakkında polis memurlarına direk olarak soru sormamıştır. Bu konunun hassas olduğunu ve memurların *işlerine karışmanın* araştırmanın geneli için olumlu olmayacağını düşünmüştür. Orada göçmenlerin bakış açısıyla değil, tamamen bağımsız olarak bulunması gerektiğini hissetmiş ve göçmenlere mesafesini ona göre ayarlamıştır. Anlaşıldığı kadarıyla, göçmenlerin bir çoğu ekonomik göçmen olarak kabul edilerek ülkelerine geri gönderilmekte, en azından bunun için çaba sarfedilmektedir. Sadece çocuklu olan Eritre’li ailenin iltica başvurusu yaptığı ve kabul edildiği duyumu alınmıştır. İltica başvurusunun sonuçlanması yıllar alabilmekte, bu süre zarfında bu aileler Türkiye’de kalarak beklemektedirler. Bu da Türkiye’nin istediği bir durum değildir. Diğer yandan, ekonomik göçmen olarak işlem yapılan göçmenlerin geri gönderme prosedürlerinde problem çıkarsa, örneğin geldikleri ülkenin Türkiye’de konsoloslğu olmadığı için evrak düzenlenemiyorsa veya Türkiye’den o ülkeye uçuş yoksa veya geri dönüş için bilet parası temin edemiyorlarsa, o zaman genellikle bir otele yerleştirilmekte, oradan da kaçarak kayıtdışı duruma düşmektedirler. Bu göçmenler Türkiye’de kaçak olarak çalışmakta ve para biriktirerek Avrupa’ya kaçmaya çalışmaktadırlar. Bu tür olaylar polis memurlarının göçmenlere negatif bakmalarına yol açmakta, ayrıca bazı durumların çözümsüz olması morallerinin bozulmasına ve iş motivasyonlarının azalmasına yol açmaktadır. Barındırma ve sınır dışı etme konusundaki zorluklar, kolluk birimlerinin mücadele gücünü azaltmakta, yasadışı göçmenleri yakalama konusunda isteksiz davranmaya itmektedir. Bu hususlar *yakalamamanın* gerekçesi olarak gösterilmektedir.

Araştırmacı, Türk hükümetinin göçmenlerle ilgili genel perspektif ve politikalarını, Adana Yabancılar Şube Müdürlüğü yetkilileriyle yaptığı yüzyüze görüşmelerde analiz etmiştir. Göçmenlerin Türkiye üzerinde yük oldukları ve Türkiye’nin kendi nüfusuna iş bulamaz, eğitim ve sağlık hizmeti veremezken yasadışı göçmenlere kendi bütçesinden büyük bütçeler harcamak istememesi düşüncesi, konuyla ilgili genel kanıdır. Bu nitel görüşmelerle Türkiye’nin küreselleşme sonrası değişen göç kavramından ne kadar etkilendiği ve artan yasadışı göç ile baş edecek insan ve finansal kaynağı olmadığı ortaya çıkmaktadır.

3.4.3. Yasadışı Göçmenlerle İlgili İzlenimler

İletişim ve güven eksikliği karşılaşılan en önemli problemler olmuştur. Anket görüşmeleri polis memurlarının da bulunduğu bir alanda gerçekleştiği için, araştırmacı polisle ve devletle hiçbir ilgisi olmadığını, konunun tamamen üniversiteyle ilgili bir tez olduğunu belirtmesine rağmen göçmenlerin bazı sorulara cevap vermekte korktukları farkedilmiştir. Araştırmacının kadın olması, kadınların toplumsal hayatta hiç yer almadığı Afganistan gibi ülkelerden gelen genç göçmenler için ayrıca bir çekinme ve sıkılma nedeni olmuştur.

Yasadışı göçmenlerle çalışmak araştırmacı için psikolojik olarak zorlayıcı bir deneyim olmuştur. Araştırmacının kendi *comfort zone*'unun dışına çıkıp da hayatın kimi insanlar için ne kadar zor olabileceğini görmesi, ve bu insanlara yardım için hiçbirşey yapamaması çok üzücü olmuştur. Bu tip olaylara ve kişilere sürekli maruz kalanların bir süre sonra hissizleştikleri ve son derece profesyonelce yaklaştıkları bir gerçektir. Araştırmacı, yasadışı göçmenlerle ilgili bir çok literatür okumuş, konuya daha önce haberlerde bir çok kez rastlamış olmasına rağmen, yine de araştırma esnasında bazı etkileyici olaylar meydana gelmiştir. Araştırmacının en etkilendiği olay, Eritre'den bir ailedir. Genç bir karı-koca, yanlarında sadece 3 yaşında olan oğullarıyla seyahat etmiş, Eritre'den kalkan bir tekneye binerek Akdeniz'i aşmış, Türkiye'ye girmiş, Türkiye'den Yunanistan'a geçmek isterken sınırda yakalanmıştır. Genç anne, görüşme sırasında eğitim durumu sorulduğunda "Sadece Kuran kursu" cevabını vermiştir. Neden göç ettiği sorusuna ise, "Ülkemde herkesi askere alıyorlar. Oğlum için bir gelecek yok. Norveç'te eğitimin çok iyi olduğunu duydum. Hem de demokratik bir ülke" cevabını vermiştir. Bir annenin küçücük çocuğuyla böyle tehlikeli bir yolculuğu göze alması, macera aramak veya ekonomik nedenlerin çok ötesinde bir çaresizliği göstermekteydi. Araştırmacının bu noktada elinden gelen tek şey ise bu sevimli küçük çocuğu okşamak ve ona çikolata almak olabilmiştir.

Göçmenlerin, yukarıda bahsedilen çekinme, korkma gibi nedenlerle görüşmelerde fazla açık davranmadıkları daha önce belirtilmişti. Bu nedenle duygularını da fazla belli etmeyip, mesafeli davranıyorlardı. Afganistan'dan gelen bir grupla görüşme esnasında, bir göçmenin ağlaması bu nedenle araştırmacının dikkatini çekmiştir. Neden ağladığı sorulunca, bir diğer göçmen "Afganistan'da eşi ve çocukları var, onlar için üzüyor o nedenle ağlıyor" demiştir. Anket bulgularında görülmüştür ki,

göçmenlerin yalnızca %3'ü evli ve çocukludur. Ailesini geride bırakıp zor durumlara düşenlerin acısı elbette ki daha çoktur.

3.4.4. Anket Bulguları

Göç sistemleri teorisine uygun olarak hazırlanan anket sorularıyla Adana Yabancılar Şubesi Misafirhane'sinde konaklayan ve işlemleri yapılan 68 yasadışı göçmenin demografik ve aile yapıları, eğitim durumları, ekonomik durumları, gitmek istedikleri ülkeler ve sebepleri ve onları göçe yönelten itme-çekme faktörlerinin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece, göçü etkileyen makro ve mikro yapılar kadar, ara yapılar ve ağlar da belirlenmeye çalışılmıştır.

Öncelikle, bu göçmenlerin tümünün Türkiye üzerinden Avrupa'ya gitmeye çalışan transit yasadışı göçmenler olduğu tekrar edilmelidir.

Tablo 10

Kadın-erkek oranı

Kadın	Erkek	Toplam
6	62	68
%8	%92	%100

Tablo 10'da görüldüğü gibi, 68 göçmenden çoğu genç erkeklerden oluşmaktadır. Konuşmayı kabul eden göçmenlerden sadece 6'sı kadın, geri kalan 62 adedi erkektir. Yani toplamın sadece %8'i kadınlardan oluşmaktadır. Daha önce Türkiye'deki yasadışı göçmenlerde kadın erkek oranının hemen eşit olduğu görülmüştü. Bu araştırmada böyle bir veri çıkmasının nedeni, sadece *transit* göçmenlerle görüşülmüş olmasıdır. Yasadışı olarak kayıtdışı ekonomide çalışan kadınlar, bu çalışmanın konusu olmamışlardır.

Tablo 11

Göçmenlerin yaşları

15-25	26-35	36+
64	4	0
%94	%6	0

Tablo 11’de görüldüğü gibi 68 göçmenden sadece 4’ünün, yani %6’sinin yaşı 26-35 arasındadır. %94’ün yaşı 15-25 arasında olup, 35 yaşından büyük hiç göçmen yoktur.

Tablo 12

Göçmenlerin menşe ülkeleri

Afganistan, Pakistan	Diğer Asya (İran, Burma, Bangladeş, Hindistan)	Afrika (Somali, Kenya, Eritrea, Kongo)
41	13	14
%61	%19	%20

Tablo 12’de görüldüğü gibi göçmenlerin %61 gibi büyük bir çoğunluğu Afganistan ve Pakistan’dan gelmektedir. İran, Burma, Bangladeş ve Hindistan gibi diğer Asya ülkelerinden gelenlerin oranı %19’dur. Somali, Kenya, Eritrea ve Kongo’dan gelenlerin oranı %20’dir. Göç veren ülkelerin çeşitliliği, göçün küreselleşme sonrası günümüzdeki durumunu göstermesi açısından ilginçtir.

Tablo 13

Göçmenlerin geldikleri ülkelerindeki aile durumları

Ailesi var	Ailesi yok
60	8
%88	%12

Tablo 13’te görüldüğü gibi yasadışı göçmenlerin %12’si ülkelerinde ailelerinin olmadığını söylemiştir. Bunların hepsi Afrika’dan gelen göçmenlerdir. %88’i ise anne-baba kardeşler ve büyükanne-büyükbabalardan oluşan kimi zaman 25 kişiye ulaşan aileleri olduğundan söz etmiştir.

Tablo 14

Göçmenlerin medeni durumları

Evli	Bekar
2	66
%3	%97

Diğer taraftan, Tablo 14'te görüldüğü gibi göçmenlerin sadece %3'ü evli ve çocukludur. Bu da, göç kararında geride bırakılan eş ve çocuk olmamasının önemli olduğunu göstermektedir. Elbette ki bu aynı zamanda göç kararının genç olmakla da ilgisi olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Tablo 15

Göçmenlerin geldikleri yerleşim biriminin nüfusu

1.000.000 +	200.000-1.000.000	0-200.000	Cevap Yok
42	11	6	9
%62	%16	%9	%13

Tablo 15'te görüldüğü gibi yasadışı göçmenlerin %62'si nüfusu 1.000.000 üzerinde olan büyük şehirlerden, %16'sı ise nüfusu 200.000 ile 1.000.000 arasında değişen şehirlerden gelmiştir. Köy ve kasabadan gelenlerin oranı ise %9'dur. Bu da, şehirleşme ile göç arasında direk bir ilişkinin olduğunu teyid etmektedir.

Tablo 16

Göçmenlerin politikayla olan ilgileri

İlgisi var	İlgisi yok	Cevap Yok
3	59	6
%4	%87	%5

Tablo 16'ya göre, yasadışı göçmenlerin %87'si politikayla ilgilerinin olmadığını belirtmiştir. Sadece %4'lük bir oran politikayla ilgisi olduğunu söylemiştir. Bu da, göç etme sebeplerinin politik olmadığını sonucunu ortaya koymaktadır.

Tablo 17

Göçmenlerin eğitim durumları

0-5 Yıl	6-8 Yıl	9-12 Yıl	Üniversite
24	14	28	2
%35	%21	%41	%3

Tablo 17'ye göre, üniversite mezunu olan yasadışı göçmen oranı sadece %3'tür. İlkokulu bitirmemiş veya hiç okula gitmemiş olanların oranı %35'tir. 5 yıllık ilkokul eğitimini bitirenleri de eklediğimizde bu oran %56'ya kadar çıkmaktadır. Ortaokul sonrası eğitim görenlerin oranı ise oldukça yüksektir: %41. Asya'dan gelen göçmenlerin daha eğitilmiş olduğu, Afrika'dan gelenler arasında hiç okula gitmemiş olanların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu oranlar, eğitim durumu ile göç arasında bir ters orantının varlığını teyid etmektedir.

Tablo 18

Göçmenlerin meslek sahibi olma durumu

Meslek sahibi	Meslek sahibi değil
34	34
%50	%50

Tablo 19

Göçmenlerin iş sahibi olma durumu

İş var	İş yok
27	41
%40	%60

Meslek sahibi olanlar genellikle zanaatkar olup, boyacılık, ayakkabıcılık gibi işlerle uğraşmaktadırlar ve daha çok Afganistan, İran ve Pakistan'dan gelen göçmenler arasında vardır. Tablo 18 ve Tablo 19'a göre, meslek sahibi olanlarla olmayanlar %50-50 eşit dağılım göstermektedir. Buna karşın, herhangi bir işe sahip olanların oranı %40'tır.

Tablo 20

Göçmenlerin ülkelerinde haneye giren aylık gelirleri

0-200 USD	200-1000 USD	1000 + USD
38	22	8
%56	%32	%12

Meslek ve iş sahibi olan insanların neden göç etmeye karar verdiği ilginç gelebilir. Bu noktada ailenin haneye giren aylık geliri sorusuna verilen cevaplar belirleyici olmaktadır. Tablo 20’de görüldüğü gibi, göçmenlerin sadece %12’si ailenin aylık gelirini 1000 Amerikan doları ve üzerinde olarak belirtmiştir. Diğer yandan aylık aile gelirini 0-200 Amerikan doları olarak belirtenlerin oranı ise %56’dır.

Tablo 21

Göçmenlerin ulaşmak istedikleri nihai ülkeler

Yunanistan	Belirli Avrupa ülkeleri	Herhangi bir Avrupa ülkesi	Kanada	Cevap yok
24	29	6	1	8
%35	%43	%9	%1	%12

Tablo 22

Göçmenlerin nihai ülkeleri seçmelerinin nedenleri

Çalışmak için	Akraba/Arkadaş mevcudiyeti	Eğitim için	Diğer	Cevap yok
36	12	8	5	7
%53	%18	%12	%7	%10

Tablo 21’de görüldüğü gibi, nihai olarak hangi ülkeye ulaşmak istedikleri sorulduğu zaman, cevap vermeyenlerin oranı %12, sadece herhangi bir Avrupa ülkesi diyenlerin oranı %9’dur. Yunanistan, %35 oranla yasadışı göçmenlerin en fazla gitmek istediği ülkedir. Bu göçmenlere, neden Yunanistan’a gitmek istedikleri sorulduğunda, tümü “iş için” cevabını vermiştir. Diğer tercih edilen ülkeler sırasıyla İsviçre, Fransa, Belçika, Almanya, Norveç, İtalya, İngiltere, İspanya ve Hollanda’dır. Göçmenlerin sadece %1’i Avrupa dışında bir ülkeye, Kanada’ya gitmek istemektedir. Tablo 22’de açıklandığı gibi, bu ülkeleri neden tercih ettikleri sorulduğunda, ağırlıklı cevap %53 ile çalışmak için ise de, %18’inin de ulaşmak istediği nihai ülkede akrabaları veya arkadaşları bulunmaktadır. Bunun dışında eğitimin de %12 ile hangi ülkenin seçildiği konusunda bir etken olduğu belirlenmiştir. Eğitim cevabı verenler İsviçre, Fransa ve Norveç’i tercih etmişlerdir. *O ülkeyi seviyorum, macera için, can güvenliği, orada çalışma izni almak daha kolay veya demokratik bir ülke* gibi cevaplar verenlerin oranı

ise %7'dir. Anlaşılmaktadır ki, Yunanistan'a girdikten sonra, farklı beklentileri olanlar (eğitim, demokrasi, akrabalar gibi) farklı ülkeleri hedef olarak seçmekte, tek amacı herhangi bir Avrupa ülkesinde çalışmak olanlar ise Yunanistan'ı seçmektedirler.

Tablo 23

Göçmenlerin ülkelerini terk etme nedenleri

Ekonomik nedenler	Can güvenliği	Her ikisi	Cevap yok
33	25	2	8
%49	%37	%3	%11

Tablo 24

Göçmenlerin ülkelerinde güvenlik güçleriyle problem yaşama durumları

Problem yaşamış	Problem yaşamamış
7	61
%10	%90

Tablo 23'te görüldüğü gibi, yaşadıkları ülkeyi neden terkettileri sorulduğunda, %49 ekonomik nedenleri, % 37 can güvenliğini, %3 ise her iki sebebi de itici faktörler olarak belirtmiştir. Afrika ülkelerinden gelenlerin hepsi can güvenliğini sebep olarak gösterirken, Asya ülkelerinden gelenler hem ekonomik faktörleri hem de can güvenliğini sebep olarak göstermişlerdir. Daha önce, çatışmalar nedeniyle altyapısı ve sosyal yapısı kaybolan ülkelere ekonomik göçmenle mülteci arasındaki farkı ayırtetmenin güçlüğünden söz etmiştik. Afganistan'dan gelen göçmenlerde tam da bunu gözlemlemek mümkündür. Ekonomik sebepler, Taliban'ın baskısı ve can güvenliğinin olmadığı hissiyle birleşerek göçe yol açmaktadır. Can güvenliğinin olmadığı hissinden söz etmemizin sebebi, göçmenlerin %37'sinin can güvenliğini göç etmek için bir sebep olarak gösterirken, Tablo 24'te de görüldüğü gibi yalnızca %10'unun güvenlik güçleriyle herhangi bir problem yaşadığını belirtmiş olmasıdır.¹² Bahsedilen problemler ise gerçekten hayati tehlike yaratan sebepler değildir.¹³

¹² Ankette yer alan 14. soru , *Ülkenizde hiç baskı gördünüz mü?*, 15. soru, *Ülkenizde hiç gözaltına alındınız mı?* ve 16. soru, *Ülkenizde hiç hapse atıldınız mı?*, dil ve zaman engellerinden dolayı pratikte *Ülkenizde hiç güvenlik güçleriyle problem yaşadınız mı?* olarak yöneltilmiştir.

¹³ Göçmenler içki içtikleri için gözaltına alındıklarından veya Rusya'da üniversite okudukları için baskıdan veya abisi devlet için çalıştığı için Taliban'ın yaşattığı baskıdan söz etmişlerdir.

Göçmenlerin %10'u Afgan vatandaşı olup daha önce Afganistan'dan İran'a veya Pakistan'a göç etmiş ve uzun süredir orada yaşamaktadırlar ancak özellikle İran'da Afganların sevilmediğinden, okuma hakkı verilmediğinden ve sık sık kimlik kontrolü yapıldığından söz etmişlerdir. Bu noktada göçün göçü getirdiği, köyden şehire giderek başlayan göç olgusunun, komşu ülkeye göç ederek devam ettiğini ancak burada da bitmeyerek hedef ülkeye varıncaya kadar devam ettiği tespiti yapılabilir.

Tablo 25

Göçmenlerin seyahatlerini organize etme şekilleri

Kendisi	Göçmen kaçakçıları aracılığıyla	Cevap yok
2	52	14
%3	%76	%21

Tablo 26

Göçmenlerin göçmen kaçakçılarıyla temasa geçme şekilleri

Kendisi	Komşu/Aile/Akraba/Arkadaş aracılığıyla	Cevap yok
10	29	13
%19	%55	%26

Göçmenlere seyahatlerini nasıl organize ettikleri sorulduğunda, Tablo 25'te açıklandığı gibi, göçmenlerin sadece %3'ü kendisi, %76'sı göçmen kaçakçıları aracılığıyla organize ettiğini söylemiş, %21'i ise cevap vermek istememiştir. Göçmenlerin cevap vermekten en çok kaçındıkları sorulardan birinin bu soru olduğunu belirtmek gerekir. Bu rakamlar, yasadışı göçün nasıl bir endüstri haline dönüştüğünü göstermektedir. Zaten bu insanların bir çoğunun yasadışı olarak göçmekten başka bir seçeneği yoktur. Türkiye'ye yasal olarak vizeyle girmiş olsalar bile, Avrupa'ya vize almaları söz konusu değildir. Tablo 26'da görüldüğü gibi, göçmen kaçakçıları nasıl buldukları sorusu da cevap vermekten en çok kaçındıkları soru olmuştur ve %26'sı bu soruyu cevaplamamıştır. Göçmenlerin sadece %19'u kendisi araştırıp bulduğunu söylemiş, geriye kalanlar ise komşusu, ailesi, akrabaları veya arkadaşlarının bulduğunu söylemiştir.

Tablo 27

Göçmenlerin kiminle seyahat ettikleri

Akraba/Arkadaş ile	Yalnız	Cevap yok
16	51	1
%24	%75	%1

Seyahat ederken tek başına mı yoksa yanlarında herhangi biri (akraba, arkadaş vs.) olup olmadığı sorusuna sadece bir kişi cevap vermemiştir. %24'ü yanlarında bir ya da birkaç akrabası veya arkadaşı olduğunu, geri kalanlar ise yalnız olduklarını söylemişlerdir. Yalnız olduğunu söyleyenlerin, eğer yakalanmadılarsa diğerlerinin de yakalanabilecekleri korkusuyla bu cevabı verdiklerini düşünebiliriz dolayısıyla bu sorunun cevaplarında önemli bir sapma olması beklenebilir.

Sayfa 32'deki göç sistemleri teorisini doğrular şekilde, araştırma sonucuna göre, bir göç hareketinin makro ve mikro yapıların etkileşiminin bir sonucu olduğu söylenebilir. Makro yapılar büyük ölçekli kurumsal etmenlere işaret ederken, mikro yapılar ağılara, uygulamalara ve göçmenlerin kendi düşüncelerine göndermede bulunur.

Bu bölümde AB ve Türkiye'nin göç ile ilgili politikaları incelenmiştir ve göç konusunun son yıllarda nasıl gündeme oturduğunu gözlemek mümkündür. Tarih boyunca süregelen ve birçok zaman hoşgörüsüyle karşılanan uluslararası göç, küreselleşme ile birlikte yeni bir boyut kazanmış ve yönetilmesi hatta engellenmesi yönünde politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Çok çeşitli yöntemlerle engellenmeye çalışılan göç, hem yasadışı bir nitelik kazanmış, hem de küreselleşmiştir. Günümüzde, göçten etkilenmeyen bir ülkeye rastlamak çok zordur.

Avrupa, bir taraftan politik olarak göçü engellemeye çalışırken, diğer yandan ekonomisinin ihtiyacı olan ucuz işgücü nedeniyle göçe göz yummaktadır. Diğer yandan, küreselleşme ile birlikte Türkiye'nin geleneksel olarak göç veren ülke olma durumu değişmiş, Türkiye hem göç veren, hem göç alan, hem de transit ülke olarak özel bir konuma sahip duruma gelmiştir.

Adana Yabancılar Şubesi Misafirhanesi araştırması, Türkiye'yi transit ülke olarak kullanan göçmenlerin menşe ülkelerinin çeşitliliğini göstermesi açısından ilginçtir. Adana ili araştırmasının ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri, göçmenleri ekonomik veya siyasi göçmen olarak ayırmaya çalışmanın zorluğu ve aslında anlamsızlığıdır. İnsanların, sadece macera uğruna böyle zorluklara, hem de

defalarca katlanacağını düşünmek zordur. Göçmenlerin hepsinin nihai amacı batı ülkelerine gitmektir. Bu araştırma göstermiştir ki, göç sorunu sadece Türkiye'nin değildir ve göçü idare etmek anlamında tüm yük Türkiye'nin üzerine bırakılmamalıdır. Şimdiye kadar izlenen güvenlik merkezli ve devlet merkezli politikaların göçü durdurmadığı, küreselleşme ile değişen dünyada göçün bir sistem haline geldiği görülmüştür. Bütün bu göçmenlerin hedef ülkeleri olan AB ülkeleri, göç konusuyla ilgili Türkiye'nin üzerindeki sorumluluğu paylaşmalıdırlar.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Türkiye, tarih boyunca yerinden edilmiş, yardıma muhtaç olan insanlara, başka dinden bile olsalar, kabul etmiştir. Ortaçağ Avrupa'sında Yahudiler kırıma uğrarken, onları kabul eden Osmanlı İmparatorluğu olmuştur.

1980'lerden sonra artan göç hareketleri Türkiye'yi etkilemiş ve çeşitli dönemlerde yığınlarca insan Türkiye sınırına gelmiştir. Türkiye'nin daha önceki rolleri olan göçmen gönderen ve göçmen alan ülkeye ek olarak transit ülke olması, küreselleşmenin sonucudur. Bu durumun analizi ulus-devlet ötesi bir düşünce gerektirmektedir. Türkiye ise bu duruma klasik devlet/güvenlik paradigmasıyla yaklaşmış, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne getirdiği coğrafi kısıtlamayı kaldırmamıştır. Oysa ki, Türkiye'nin göçmen politikası Soğuk Savaş dönemi konjonktürünü yansıtmaktadır ve gerçekte Türkiye'ye sığınmak isteyen kişilerin hiçbirisi Avrupa'dan gelmemektedir. Türkiye, göç ile ilgili yeni düzenlemeleri AB ile yaptığı müzakerelerde bir koz olarak kullanmaktadır. Son dönemde AB Türkiye ile geri kabul anlaşması imzalamak istemekte, Türkiye de karşılığında vize muafiyeti almak için çalışmaktadır. Bunda, AB'nin göçe karşı son yıllarda takındığı olumsuz tavrın ve *etrafında bir kale oluşturmak istemesinin* de etkisi vardır. Sığınma başvurusu yapan göçmenlerin tüm işlemlerinin sonuçlanması kimi zaman yıllar sürmektedir. Türkiye, gelecek göçmenlerin tüm yükünü tek başına üstlenmek istememektedir ve bu konudaki ısrarında haklıdır.

Sığınmacıların baskı görmedikleri, aslında sığınmacı kisvesi altında ekonomik beklenti taşıyan göçmenler olduğu iddia edilmektedir. Ancak, bu ayrımı yapmak çok güçtür; çatışma sonrası hiçbir sosyal ve ekonomik altyapısı kalmayan bir ülkeden kaçış ile baskıdan kaçış arasındaki fark çok incedir. Bunlar teknik konulardır, ancak sınırlara ulaşmadan teknesi alabora olan, insan kaçakçılarının onları kapattığı tır kasalarında havasız kalarak ölen, sınırı geçemesin diye kurşunlanarak öldürülenler *insandır*. Sınırı geçtikleri koşullarda ayrıma uğrayan, ailelerinden ayrı kalan, suç işlemiş gibi hapse atılan, dayak yiyen, en basit insani haklardan yoksun kalanlar da yine *insandır*. AB'nin

insan hakları konusundaki tutumunun tutarsızlığı göze çarpmaktadır. Sorulması gereken şudur: İnsanlar AB sınırı geçmeden önce insan değiller midir?

Adana ili araştırması, göçün günümüzde ulaştığı boyutu göstermesi açısından ilginçtir. Yasadışı göçmenlerin menşe ülkelerinin çeşitliliği, bu durumu gözler önüne sermektedir. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle yasadışı göç için bir transit ülke durumuna gelmiştir ve bu durumun getirdiği yükü tek başına taşımak istememektedir. Türkiye’de mültecilerle yasadışı göçmenler bir arada değerlendirilmektedir, ve bu da AB tarafından eleştirilmesine yol açmaktadır. Aslında Adana ili araştırması, ekonomik fayda arayan göçmenlerle siyasi göçmenleri birbirinden ayırt etmenin ne kadar zor olduğunu göstermek açısından da ilginçtir. Adana ili araştırmasının bir başka sonucu, Türkiye devletinin göç konusuna ulus devlet/güvenlik anlayışıyla yaklaştığını teyit etmiş olmasıdır.

4.2. Öneriler

Göçün güvenlikleştirilmesi, küreselleşmenin ana prensiplerine tamamen aykırı olsa da, küreselleşme ile daha da güçlenen bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Küreselleşmenin göçmenlerle ilgili olan bölümünün kabul edilmemesi ve devletler tarafından engellenmeye çalışılması göçün güvenlikleştirilmesinin bir sonucu olmuştur. Ancak açıktır ki, küreselleşme sonrası dünyada göç, ulus-devlet/güvenlik anlayışıyla yönetilemeyecek bir olaydır. Küreselleşme sonrası gelişen çok katmanlı göç akınları ve ulusaşırı ağlar, eski devlet merkezli anlayışla yönetilememektedir. Göç olayına, göçmenleri peşinen güvenlik tehdidi olarak görmeyen bir anlayışla, normatif bir temelde yaklaşmak gerekirken, yasa ve yönetmelikleri buna göre yapılandırmak gerekmektedir. Ancak bu, şu anda geçerli olan tüm kavramların yıkılması, yeni bir devlet ötesi anlayışın yerleşmesi anlamına gelmektedir. Avrupa ülkeleri bir taraftan ulusal güvenlik, insan kaçakçılığı gibi kavramları kullanmakta ve sınırlarının kontrolünü bir başkasına vermekte ayak sürümekte, diğer taraftan ise yasadışı göçe, ekonominin ihtiyacı olduğu için, göz yummaktadır. Bu durumu aynı zamanda göçmenler de bilmekte ve daha iyi bir hayat için yasadışı olarak göç etmek *normal* olarak kabul edilmektedir. Yasadışı göçün yapısal olarak sistemin içine yerleştiği söylenebilir.

Göçü tamamen durdurmanın imkansız olduğu söylenebilir. Küresel gelişme veya neo-liberal kapitalizm devam edip, ülkeler arasındaki gelir dağılımı eşitsiz karakterini

sürdürdükçe, göçü engellemeye yönelik tüm kısıtlayıcı politikalar da işe yaramayacaktır. Yoksul ülkelerin ekonomik olarak gelişmesi kısa vadede mobilitayı artırmaktadır. Yine de, göçü hem insan gücü hem de finansal anlamda ve kar anlayışıyla değil kamu yararına, demokratik olarak yöneten bir uluslarüstü kuruluşun varlığı, Türkiye'nin yükü tek başına taşıması durumunu ortadan kaldıracaktır.

KAYNAKÇA

- Amin, S. (1993). The Future of Global Polarisation. *Africa Today* , 40 (4).
- Angenendt, S. (1999). *Asylum and Migration in the EU Member States: Structures, Challenges and Policies in Comparative Perspective*. Berlin: DGAP.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity At Large: Cultural Dimensions of Globalisation*. Minneapolis, London: University of Minnesota.
- Avrupa Komisyonu. (2008). *Preparing the next steps in border management in the European Union, Impact Assessment*. Brüksel.
- Bali, S. (2008). Population Movements. P. D. Williams içinde, *Security Studies: An Introduction*. Oxon: Routledge.
- Basch, L., Glick-Schiller, N., & Blanc, C. (1994). *Nations Unbounded: Transnational Projects, Post-colonial Predicaments and Deterritorialised Nation-States*. New York: Gordon and Breach.
- Berger, P. L. (1997). Four Faces of Global Culture. *National Interest* , 22-43.
- Bezanis, L. (1994). Soviet Muslim Emigres in the Republic of Turkey. *Central Asian Survey* , 13 (1).
- Billet, C. (2010). EC Readmission Agreements: A Prime Instrument of the External Dimension of the EU's Fight Against Irregular Immigration. An Assessment after Ten Years of Practice. *European Journal of Migration and Law* , 12, 45-79.
- Black, R. (2003). *Breaking the Convention: Researching the Illegal Migration of Refugees to Europe*. Sussex Centre for Migration Research. Oxford: Blackwell.
- Bloch, A., & Chimienti, M. (2011). Irregular Migration in a Globalizing World. *Ethnic and Racial Studies* , 34 (8), 1271-285.
- Borjas, G. J. (1989). Economic Theory and International Migration. *International Migration Review* , 3 (23).
- Bozkurt, V. (2000). *Küreselleşmenin İnsan Yüzü*. İstanbul: Alfa.
- Brisbee, E. (1951). *The New Turks: Pioneers of the Republic, 1920-50*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Cafaro, P. (2008). An Exchange: The Morality of Immigration. *Ethics & International Affairs* , 22 (3), 248-254.
- Carens, J. H. (2008). The Rights of Irregular Migrants. *Ethics & International Affairs* , 22 (2), 163-186.

- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwells.
- Castles, S. (2002). Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review* , 36 (4), 1143-1168.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı - Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Chimni, B. (1998). The geo-politics of refugee studies: A view from the South. *Journal of Refugee Studies* , 11 (4).
- Chiswick, R. (2000). Are immigrants favorably self-selected? An economic analysis. C. B. Bretteli, & J. Hollifield içinde, *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York; Londra: Routledge.
- Cvajner, M., & Sciortino, G. (2010). Theorizing Irregular Migration: The Control of Spatial Mobility in Differentiated Societies. *European Journal of Social Theory* , 13 (3), 389-404.
- Çiçekli, B. (2004). *The Work Permits of Foreigners*. Ankara: TİSK.
- Çiçekli, B. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü ve Uluslararası Göç Hukuku*. İsviçre.
- DHA <http://www.haberler.com/afad-turkiye-de-bulunan-suriyeli-siginmaci-sayisi-3934947-haberi/> (Erişim Tarihi: 13.09.2012)
- Düvell, F. (2008). Clandestine migration in Europe. *Social Science Information Special Issue on Migration and Clandestinity* , 47 (4), 479-497.
- Eren, H. (1993). Balkanlarda Türk ve Diğer Müslüman Toplulukları ve Göç Olgusu. *Balkanlar*. içinde Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı.
- European Commission. (1983, March). Asylum in Europe: A Handbook for Agencies Assisting Refugees. *European Consultation on Refugees and Exiles* .
- Fawcett, J., & Arnold, F. (1987). Explaining Diversity: Asian and Pacific Immigration Systems. J. Fawcett, & B. Carino içinde, *Pacific Bridges: The New Immigration from Asia and the Pacific Islands*. New York: Center for Migration Studies.
- Friedman, T. (2000). *Küreselleşmenin Geleceği*. İstanbul: Boyner Yayınları.
- Friese, H. (2010). The Limits of Hospitality: Political Philosophy, Undocumented Migration and the Local Arena. *European Journal of Social Theory* , 13 (3), 323-341.
- Frontex. (tarih yok). Kasım 26, 2011 tarihinde <http://www.frontex.europa.eu> adresinden alındı
- Galanti, A. (1947). *Türkler ve Yahudiler - Tarihi, Siyasi Tetkik*. İstanbul.

- General Affairs Council of the European Union*. (2000, Aralık). Kasım 23, 2011 tarihinde Accession Partnership Document: <http://www.deltur.cec.eu.int> adresinden alındı
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı .
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Şekillendiriyor?* İstanbul: Birey.
- Guiraudon, V. (2000). European Integration and Migration Policy: Vertical Policy-making as Venue Shopping. *Journal of Common Market Studies* , 38 (2), 251-71.
- Haas, H. d. (2007). Turning the Tide? Why development will not stop migration. *Development and Change* , 38 (5), 819-841.
- Haas, H. d. (2008). The Myth of Invasion: the inconvenient realities of African migration to Europe. *Third World Quarterly* , 29 (7), 1305-22.
- Hansen, P. (2010). More Barbwire or More Immigration, or Both? EU Migration Policy in the Nexus of Border Security Management and Neoliberal Economic Growth. *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations* , 11 (1), 89-101.
- Harris, N. (1996). *The New Untouchables: Immigration and the New World Worker*. Harmondsworth: Penguin.
- Heckmann, F. (2004). Illegal Migration: What Can We Know And What Can We Explain? The Case of Germany. *The International Migration Review* , 38 (3), 1103-125.
- Hirst, P., & Thompson, G. (1996). *Globalisation in Question*. London: Polity Press.
- Hobsbawm, E. (1994). *Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914-1991*. Londra: Michael Joseph.
- Hollifield, J. (1992). *Immigrants, Markets and States: The Political Economy of Post-War Europe*. Cambridge: Harvard University.
- http://gib.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/gib/%c4%b0lt%c4%b0ca%20ve%20g%c3%96%c3%87%20mevzuatı%20t%c3%9crk%c3%87e%20k%c4%b0tap.pdf (Erişim Tarihi: 25.11.2011)
- <http://www.iom.int/jahia/jahia/about-migration/key-migration-terms> (Erişim Tarihi: 31.10.2011)
- http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yasadisi-gocle-mucadelesi-.tr.mfa (Erişim Tarihi: 23.11.2011)

http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/keipa/komisyonlar/cc/GA17_CC16_REP51_01_TR.htm

m (Erişim Tarihi: 28.11.2011)

Huysmans, J. (2000). The European Union and the Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies* , 38 (5), 751-77.

İçduygu, A. (2000). *The Politics of international migratory regimes: transit migration flows in Turkey*. Oxford: Blackwell.

İçduygu, A. (2004). *Türkiye'de Kaçak Göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

İçduygu, A. (2005). *Turkey and International Migration*. İstanbul: SOPEMI Report for Turkey.

İçduygu, A. (2006). *The Labour Dimensions of Irregular Migration in Turkey*. European University Institute.

İçduygu, A. (2006-2007). *Turkey: the demographic and economic dimension of migration*. CARIM Mediterranean Report.

İçduygu, A., & Keyman, E. F. (2000). Globalization, Security and Migration: The Case of Turkey. *Global Governance* , 383-398.

İçduygu, A., & Toktaş, Ş. (2002). How do Smuggling and Trafficking Operate via Irregular Border Crossings in the Middle East? Evidence from Fieldwork in Turkey. *International Migration* , 40 (6), s. 25-52.

Karpat, K. (1985). *Ottoman Population 1834-1914*. Madison: University of Wisconsin.

Kaynak, M. (1992). *The Iraqi Asylum Seekers and Türkiye*. Ankara: Tanmak.

Keeley, C. B. (2001). The International Refugee Regimes: The End of the Cold War Matters. *International Migration Review* , 35 (1).

Keohane, R. (2008). Küresel Dönüşümler. D. Held, & A. Mc Grew. içinde Ankara: Phoenix.

Kirişçi, K. (1994). Refugees and Turkey since 1945. *Boğaziçi Research Papers* .

Kirişçi, K. (1995). Post Second World War Immigration from Balkan Countries to Turkey. *New Perspectives on Turkey* (12), 61-77.

Kirişçi, K. (1996). Is Turkey lifting the geographical limitation? The Nov. 1994 Regulation on Asylum in Turkey. *International Journal of Refugee Law* , 8 (3).

Kirişçi, K. (1996). Refugees of Turkish Origin: Coerced Immigrants to Turkey since 1945. *International Migration* , 4 (3), 385-412.

Kirişçi, K. (2000). Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices. *Middle Eastern Studies* , 36 (3), 1-22.

- Kirişçi, K. (2003). The Question of Asylum and Illegal Migration in European Union-Turkish Relations. *Turkish Studies* , 4 (1), 79-106.
- Klepp, S. (2010). A Contested Asylum System: The European Union between Refugee Protection and Border Control in the Mediterranean Sea. *European Journal of Migration and Law* , 12, 1-21.
- Kongar, E. (2000, Haziran 19). Yüzyılın Üçüncü Büyük Dönüşümü Yaşanırken. *Cumhuriyet Gazetesi* .
- Koser, K. (2002). People-smuggling in Europe: A Growing Phenomenon. *Global Dialogue* , 4 (4), 69-79.
- Laczko, F., & Thompson, D. (2000). *Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe: A Review of the Evidence with Cases from Hungary, Poland and Ukraine*. Geneva: IOM.
- Lester, T. (2000). *Access to Legal Services for Asylum Seekers in Britain*. Brighton: University of Sussex.
- Mann, M. (2004). Can the New Imperialism Triumph in the Age of Nation-States? *History and Theory* , 43, 226-236.
- Mann, M. (2008). Küreselleşme Ulus-Devletin Yükselişine Son mu Verdi? D. Held, & A. McGrew içinde, *Küresel Dönüşümler* (s. 164-176). Ankara: Phoenix.
- McDonald, M. (2011). Deliberation and Resecuritization: Australia, Asylum-Seekers and the Normative Limits of the Copenhagen School. *Australian Journal of Political Science* , 46 (2), 281-295.
- Miller, D. (2008). Irregular Migrants: An Alternative Perspective. *Ethics & International Affairs* , 22 (2), 193-97.
- Munck, R. (2008). Globalisation, Governance and Migration: an introduction. *Third World Quarterly* , 29 (7), 1227-1246.
- Ngai, M. (2004). *Impossible Subject: Illegal Aliens and the Making of Modern America*. New Jersey: Princeton University.
- Nicola, A. D. (1999). Trafficking in immigrants: a European perspective. *Cross-border Crime in Europe*. Prague: University of Trento.
- Odman, T. (1995). Mülteci Hukuku. A.Ü. S.B.F. *İnsan Hakları Merkezi Yayınları* (15).
- Oran, B. (2009). *Türk Dış Politikası, 1919-1980* (Cilt 1). İstanbul: İletişim.
- Overbeek, H. (2002). Globalisation and Governance: Contradictions of Neo-Liberal Migration Management. *HWWA Discussion Paper* (s. 1-16). Hamburg: Institute of International Economics.

- Özcan, M. (2010, Mart 17). *usak*. Eylül 13, 2012 tarihinde *usak*: <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=1390> adresinden alındı
- Özdemir, S. (1999). *Türkiye-Avrupa İlişkilerinde İşçilerin Serbest Dolaşımı*. Ankara: DPT.
- Pevnick, R. (2008). An Exchange: The Morality of Immigration. *Ethics & International Affairs* , 22 (3), 241-248.
- Portes, A. (1978). Toward a structural analysis of illegal (undocumented) migration. *International Migration Review* , 12 (4), 469-84.
- Portes, A., & Rumbaut, R. (1996). *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley, Los Angeles, Londra: University of California.
- Rees, P., Stillwell, J., Convey, A., & Kupizewski, M. (1996). *Population Migration in the European Union*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Risse, M. (2008a). On the Morality of Immigration. *Ethics and International Affairs* , 22 (1), 25-33.
- Risse, M. (2008b). An Exchange: The Morality of Immigration. *Ethics & International Affairs* , 22 (3), 254-59.
- Robertson, R. (1992). *Globalization*. London: Sage Publications.
- Rosenau, J. (1997). *Along the Domestic Foreign Frontier*. Cambridge: Cambridge University.
- Sassen, S. (1988). *The Mobility of Labour and Capital*. Cambridge: Cambridge University.
- Schierup, C.-U., Hansen, P., & Castles, S. (2006). *Migration, Citizenship and the European Welfare State: A European Dilemma*. Oxford: Oxford University.
- Schuster, L. (2011). Turning refugees into illegal migrants: Afghan asylum seekers in Europe. *Ethnic and Racial Studies* , 34 (8), 1392-1407.
- Secretariat General for European Affairs. (2001, Temmuz 19). Kasım 23, 2011 tarihinde <http://www.abgs.gov.tr> adresinden alındı
- Shaw, S. (1991). *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*. New York: New York University.
- Sönmez, N., & Kirişçi, K. (1995). *Movements of Refugees, Asylum Seekers and Illegal Immigrants into Turkey*. International Organization for Migration.
- Stalker, P. (2002). Migration Trends and Migration Policy in Europe. *International Migration* , 40 (5), 151-176.

- Steger, M. B. (2005). Ideologies of Globalization. *Journal of Political Ideologies* , 10 (1), 11-30.
- Strange, S. (2008). Devletlerin Azalan Otoritesi. D. Held, & A. McGrew içinde, *Küresel Dönüşümler* (s. 155-163). Ankara: Phoenix.
- Stritzel, H. (2007). Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations* , 13 (3), 357-383.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi. *turkishny*. (2012, Haziran 21). Eylül 13, 2012 tarihinde *turkishny.com*: <http://www.turkishny.com/hot-special-news/93-hot-special-news/92621-turkiye-ab-geri-kabul-anlasmasi-paraflandi> adresinden alındı
- U.S Committee for Refugees. (1990). *World Refugee Survey: 1989 in Review*. Washington D.C.
- Uehling, G. (2004). Irregular and Illegal Migration through Ukraine. *International Migration* , 42 (3), 77-109.
- UNCHR. (2000). *The State of the World's Refugees: 50 Years of Humanitarian Action*. Oxford: Oxford University.
- Vernant, J. (1953). *The Refugee in the Post-War World*. Londra: George Allen and Unwin.
- Vertovec, S. (1999). Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* , 2 (22), 440-464.
- Waewer, O. (2008). Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi. *Uluslararası İlişkiler* , 5 (18), 151-178.
- Wallerstein, I. (1987). World System Analysis. A. Giddens, & J. Turner içinde, *Social Theory Today*. Cambridge: Polity.
- Wallerstein, I. (2009). Kalkınmacılık ve Küreselleşmeden sonrası ne? K. Bülbül içinde, *Küreselleşme: Temel Metinler* (s. 109-128). Ankara: Orion. (2000). *World Migration Report*. Cenevre: IOM.
- www.belgenet1.htm. (2004, Ekim 6). Kasım 25, 2011 tarihinde www.belgenet.com: <http://www.belgenet.com> adresinden alındı
- Yasadışı Göçle Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Mücadele Sunumu. (2011). Ankara: Yasadışı Göç ve İnsan Ticareti ile Mücadele Şubesi.
- Yetkan, Ç. (1993, Aralık 12-18). Struma Olayı'nın İçyüzü. *Cumhuriyet Gazetesi* .
- Zeybekoğlu, E., & Johansson, B. (2003). *Migration and Labour in Europe, Views from Turkey and Sweden*. İstanbul: MURCIR, NIWL.

Zolberg, A. R. (2006). Managing a World on the Move. *Population and Development Review*, 32, 222-53.

Zolberg, A., Suhrke, A., & Aguao, S. (1989). *Escape from Violence*. New York: Oxford University.

EKLER

EK 1. Anket soruları Türkçe

Bu anket, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürüttüğüm yüksek lisans tezi kapsamında yapılmaktadır. Toplanan bilgi tamamen gizli tutulacak ve sadece akademik nedenlerle kullanılacaktır.

Katıldığınız için teşekkür ederim.

Anis Paydak

Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi

Hangi ülkeden geliyorsunuz?

Ülkenizde nerede oturuyordunuz? Şehir, kasaba veya köy? Nüfusu kaç?

1. Kaç yaşındasınız?

☐ 15-25

☐ 25-35

☐ 35-50

☐ 50+

2. Cinsiyet

☐ Erkek

☐ Kadın

3. Aileniz var mı? Neredeler? Lütfen detaylı olarak anlatın.

4. Politikayla ilgileniyor musunuz? Kendinizi politik olarak nasıl gördüğünüzü anlatırmısınız?

5. En son hangi okulu bitirdiniz?

☐ Hiç

☐ İlkokul (5 yıl)

☐ Ortaokul (8 yıl)

☐ Lise

☐ Üniversite

6. Mesleğiniz var mı, nedir?
7. Ülkenizde bir işiniz var mıydı?
8. Ailenizin eve giren aylık geliri ne kadardı?
☐ 0-200 USD
☐ 200-500 USD
☐ 500-1000 USD
☐ 1000-2000 USD
☐ 2000+ USD
9. Amacınız hangi ülkeye ulaşmaktı? Sebeplerini detaylı olarak anlatın.
10. Ulaşmak istediğiniz ülkede akrabalarınız var mı?
11. Ülkenizi terk etme sebepleriniz nelerdi? Lütfen anlatın.
12. Ülkenizde hiç baskı gördünüz mü? Neden?
13. Ülkenizde hiç soruşturulduunuz mu? Neden?
14. Ülkenizde hiç hapse atıldınız mı? Neden?
15. Yasal yollar yerine kaçak olarak göçmeyi neden seçtiniz?
16. Seyahatinizi nasıl ayarladınız?
17. Bu seyahati ayarlayan kişileri nasıl buldunuz veya nasıl tanıştınız?
18. Türkiyeye gelinceye kadar hangi vasıtaıyla nerelerden geçtiniz?
19. Türkiyeye nereden ve nasıl girdiniz?
20. Nerede yakalandınız?
21. Beraberinizde hiç arkadaşınız, aileniz veya akrabalarınız var mıydı?

TEŞEKKÜRLER

EK 2. Anket soruları İngilizce

This questionnaire is being conducted within the context of my master's thesis in Cukurova University, Social Sciences Institute. The information collected will be kept totally confidential and used only for academic purposes.

Thank you for your participation.

Anis Paydak

International Relations Master Student

What is your country of origin?

Where did you live in your country? City, town or village? What is the population?

1. How old are you?

☐ 15-25

☐ 25-35

☐ 35-50

☐ 50+

2. Gender ☐ Male ☐ Female

3. Do you have family? Where are they? Please give details.

4. Are you interested in politics? Please explain how you position yourself politically.

5. What is the school you last finished?

☐ None

☐ Primary School

☐ Secondary School

☐ Highschool

☐ University

☐ Master's

6. What is your profession?

7. Did you have a job in your country?

8. What was your household income level per month?
 - () 0-200 USD
 - () 200-500 USD
 - () 500-1000 USD
 - () 1000-2000 USD
 - () 2000+ USD
9. What was your intended target country? Explain the reasons in detail.
10. Do you have relatives in your intended target country?
11. What reasons made you want to leave your country? Please explain.
12. Have you ever been persecuted in your country of origin? Why?
13. Have you ever been inquired in your country of origin? Why?
14. Have you ever been jailed in your country of origin? Why?
15. Why did you choose the illegal way to migrate instead of resorting to legal ways?
16. How did you arrange your travel?
17. How did you find about or meet the people who arrange this travel?
18. What was your route until you reached Turkey?
19. How and from where did you enter Turkey?
20. Where were you caught?
21. Did you have any friends, family or relatives together with you?

THANK YOU

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Anış PAYDAK
 Doğum Yeri ve Tarihi : İzmir-06.11.1971
 Uyruğu : T.C.
 Medeni Hali : Evli ve bir çocuk annesi
 Yabancı Dil : İngilizce, Fransızca
 İş Adresi : Girne Blv. No: 212 Yüreğir / ADANA
 İş Telefonu : 0 322 346 6262
 E-Posta Adresi : anispaydak@yahoo.com

EĞİTİM

Yüksek Lisans : Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü -Adana
 Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı (2010-2012)
 Lisans : Boğaziçi Üniversitesi İ.İ.B.F. – İstanbul
 Siyaset Bil. ve Ulus. İliş. Anabilim Dalı (1989-1993)
 Lise : Tarsus Amerikan Lisesi - Mersin (1982-1989)

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ALANINDAKİ İŞ TECRÜBESİ

Kasım 2012 – A.B.D KONSOLOSLUĞU, ADANA
 POZİSYON: MEDYA KOORDİNATÖRÜ
 Eylül 2011 – Kasım 2012 A.B.D KONSOLOSLUĞU, ADANA
 POZİSYON: İNSAN KAYNAKLARI UZMANI
 Mayıs 2005 - Ocak 2010 TEMSA GLOBAL A.Ş, ADANA
 POZİSYON: ULUSLARARASI İLİŞKİLER UZMANI
 Temmuz 2001 - Nisan 2005 NORVEÇ TİCARET ATAŞELİĞİ, İSTANBUL
 POZİSYON: DANIŞMAN
 Haziran 1997 - Eylül 2000 VISTA TURİZM VE SEYAHAT A.Ş., İSTANBUL
 POZİSYON: ULUSLARARASI İLİŞKİLER
 YÖNETİCİSİ
 Ocak 1996 - Temmuz 1996 FRANSIZ TİCARET ATAŞELİĞİ, İSTANBUL
 POZİSYON: FRANSA '96 FRANSIZ FUARI PROJE
 KOORDİNATÖRÜ